

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**BĚŽNÁ MLUVA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH A OKOLÍ
(JAZYKOVÁ SONDA)**

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Autor práce: Bc. Alena Fedorová

Studijní obor: Bohemistika navazující

Ročník: 2

2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvantifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 26. července 2019

.....
Alena Fedorová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D., za podněty, připomínky, vstřícnost, obrovskou trpělivost a čas, který mi věnoval. Velké poděkování patří i všem respondentům za jejich ochotu a čas při pořizování nahrávek a vyplňování dotazníku. V neposlední řadě bych ráda poděkovala rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu práce nad tímto textem.

Anotace

Cílem této dialektologické práce bylo zjistit, zda se v běžné mluvě obyvatel Českých Budějovic a okolí objevují prvky typické pro jihozápadočeskou nářeční skupinu. Součástí práce je stručný popis města České Budějovice, včetně místních zvyků a pamětihodností. V teoretické části se nachází obecný popis dialektologie a lexikologie jako lingvistických disciplín, a to také s ohledem na danou oblast. Praktická část se skládá z dvou částí. První je zaměřena na analýzu tří generačních skupin (nejmladší, střední, nejstarší) z hlediska hláskoslovného, tvaroslovného a především lexikálního. Jednotlivé projevy jsou zaznamenány v nahrávkách, jejichž přepsané ukázky jsou součástí této práce. Druhá část vychází z dialektologického dotazníku, jehož výsledky jsou zanalyzovány a zahrnuty v samotném závěru práce.

Annotation

The main aim of this dialectological thesis was found out, if there exist linguistics elements in Czech Budweis and its area (which would be typical for south-western dialectal group). A brief description including the habits and historical sights is the part of this work. Dialectology and lexicology in linguistic approach is described in the theoretical part of the thesis. However, we take it into consideration for given area. Practical part consists of two sections. The first is focused on analysis of three generations (the youngest, the middle age, the oldest) from phonetic, morphological and primarily lexicological point of view. Individual parts of speech are recorded and transcribed in this diploma thesis. The second part is based on dialectological questionnaire. Its results are analysed and added in the conclusion of whole work.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 Místopis Českých Budějovic.....	10
1.1 Historie města.....	10
1.2 Významné pamětihodnosti	12
1.3 Obyvatelstvo.....	14
1.3.1 Budweiser	15
1.3.2 Složení obyvatelstva	15
2 ETNOGRAFICKÁ ČÁST	17
2.1 Zvyky a tradice.....	17
2.1.1 Masopust a zvyky s ním spojené	17
2.1.2 Dušičkový průvod.....	20
2.1.3 Zvonkový průvod	20
2.1.4 Velikonoční hrkání	21
3 TEORETICKÁ ČÁST	22
3.1 Útvary a formy českého jazyka	22
3.2 Lexikologie.....	23
3.2.1 Lexikologie jako věda.....	24
3.3 Lexikografie.....	25
3.3.1 Pojem slovo.....	25
3.3.2 Slovní zásoba	26
3.4 Dialektologie	28
3.4.1 Nářeční skupiny	30
3.4.1.2 Česká nářeční skupina v užším slova smyslu – obecné jevy	31
3.4.1.2 Podskupina jihozápadočeská	32
4 METODOLOGICKÁ ČÁST	36
4.1 Fáze nářečního bádání	36
4.1.1 Fáze přípravná.....	37
4.1.2 Fáze realizační	37

4.1.3	Fáze analytická.....	38
5	PRAKTICKÁ ČÁST.....	39
5.1	Metodika.....	39
5.1.1	Fáze přípravná.....	39
5.1.2	Fáze poznávací.....	40
5.1.3	Fáze analytická.....	41
5.2	Rozbor jednotlivých generací	42
5.2.1	Nejstarší generace	42
5.2.1.1	Obecně český rozbor	43
5.2.1.2	Jihozápadočeské rysy	48
5.2.2	Střední generace.....	51
5.2.2.1	Obecně český rozbor	52
5.2.2.2	Jihozápadočeské rysy	55
5.2.3	Nejmladší generace.....	58
5.2.3.1	Obecně český rozbor	59
5.2.3.2	Jihozápadočeské rysy	62
5.2.4	Lexikální jevy	63
5.3	Dialektologický dotazník.....	66
5.3.1	Výsledky	67
5.3.1.1	Část 1.....	67
5.3.1.2	Část 2.....	76
	ZÁVĚR.....	80
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	84
	Bibliografie.....	84
	Online slovníky	86
	Internetové zdroje.....	86
	PŘÍLOHY	89
	Přepisy nahrávek	89
	Dotazník	113
	Obrazová dokumentace	115

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila jazykovou sondu běžné mluvy v Českých Budějovicích. K výběru tematiky mě vedla diskuse na sociální síti, ve které uživatelka doporučovala stránku *Jsem z Budějovic*. Pod odkazem v komentářích se objevily reakce na název skupiny. Osobně mě zaujal příspěvek „Z Budějovic použijte pouze náplava. Budějčák je z Budějč.“ (zdroj: Facebook – skupina České Budějovice) Konzultovala jsem tento výrok se svými českobudějovickými přáteli a ti jeho pravdivost potvrdili. Dále se mě ptali, zda rozumím výrazům jako *šajska*, *pikador* či *cmunda*. Pochopitelně jsem neobstála, jelikož jsem na jihu Čech sama „náplava“, a nikdy jsem si neuvědomovala, že by obyvatelé *Budějč* mluvili odlišným způsobem než Západočeši.

Záměrem diplomové práce je zjistit, zda obyvatelé Českých Budějovic a přilehlého okolí aktivně v běžné mluvě využívají nářeční prvky jihozápadočeské nářeční podskupiny či znají dané výrazy, a pokud ano, do jaké míry se využívají prvky aktivně či pasivně. K výzkumu jsem si vybrala zástupce tří generačních skupin – nejstarší, střední, nejmladší. Zástupci nejstarší generace dosáhli věku mých prarodičů, střední generace věku mých rodičů a nejmladší je přibližně mého věku. Respondenti mohli hovořit na libovolné téma, většinou jsem témata nadnesla před zahájením nahrávky. Mezi tématy se objevovala témata týkající se masopustu, Vánoc, vaření či vzpomínky na dětství. Kromě nahrávek jsem využila i dotazníkového šetření, které probíhalo s respondenty ústně a elektronicky. Dotazník se skládal z 26 otázek, z čehož 8 otázek bylo na vysvětlení pojmů. Blíže dotazník popisují v samostatné kapitole *Dialektologický dotazník*.

Celá práce je rozdělena na tři hlavní části – etnografická, teoretická a praktická. Před etnografickou částí je připojen krátký místopis Českých Budějovic. Etnografická část obecně pojednává o městě České Budějovice, historii, památkách a místních zvyklostech. V této části jsem vycházela především z digitalizované *Encyklopedie města České Budějovice* (online) a dostupné literatury.

Poté následuje teoretická část, kde je popsána stručná charakteristika současného jazyka, lexikologie a dialektologie jako lingvistické disciplíny a dělení nářečních skupin. V závěru teoretické části je popsána metodologie dialektologického výzkumu a

rady, kterými by se měl badatel při svém výzkumu řídit. V této části jsem vycházela z dostupné literatury, která je uvedena na konci práce v seznamu použité literatury.

Praktickou část uvozuje metodická kapitola, ve které jsem popsala průběh svého dialektologického zkoumání ve třech fázích – přípravná, realizační a analytická. Následuje analýza zpracovaného materiálu. Postupuji od nejstarší generace po nejmladší. U každé generační skupiny začínám stručným představením jednotlivých respondentů (pohlaví, věk, vzdělání, zájmy, současnost). Poté následuje rozbor fonetický a morfologický. Nejdříve analyzuji rozbor rysů obecné češtiny a poté rozbor jihozápadočeský. Následuje lexikální rozbor, který obsahuje slovníček specifických výrazů zaznamenaných v nahrávkách. Je zde uveden pouze význam slov, odkaz na příslušný řádek v přepisu a srovnání v různých publikacích. V další části zpracovávám dialektologický dotazník, který jsem zveřejnila na internetových stránkách. V této části uvádím nejfrekventovanější slova zachycená v rámci dotazníkového šetření se stručnou etymologií slova a významem. Dále jsou uvedeny informace o rozšíření daného pojmu, které jsem čerpala především z *Českých jazykových atlasů* (online). Výsledky jsou shrnuty v závěru práce.

Na samém konci diplomové práce se nachází přílohy, které obsahují přepisy jednotlivých nahrávek, vzor dotazníku zveřejněný na internetu a fotografie Českých Budějovic. K práci je též přiloženo CD s nahrávkami rozhovorů.

1 Místopis Českých Budějovic

České Budějovice jsou statutární město a správní a kulturní metropole Jihočeského kraje, ve kterém žije přibližně 650 tisíc obyvatel. Poslední sčítání lidu ukázalo, že počet obyvatel v Českých Budějovicích čítá okolo 94 tisíc, a stává se tak nejlidnatějším městem jihu Čech. (Český statistický úřad, 2017, cit. [2019-03-11])

Samotné jméno města se odvíjí od staré osady Budivojovice. Přídomek *České* se začal objevovat v 15. století v průběhu husitských válek. Až teprve v roce 1920 úřady vyhlásily za oficiální jméno města České Budějovice. Celosvětový název pro město je *Budweis*, popřípadě *Böhmisch Budweis*, latinský název města je *Budvicium*. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03])

1.1 Historie města

Historie města sahá až do druhé poloviny 13. století, kdy jej v roce 1265 založil český král Přemysl Otakar II., jehož jméno nese i samotné českobudějovické čtvercové náměstí, které je považováno za jedno z největších v republice. Založení královského města bylo významným krokem k budování husté sítě vojenských a správních bodů, především hradů a měst. Zejména z obranných důvodů zvolil přemyslovský král pro vybudování královského města právě soutok Vltavy a Malše. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03])

Své pevné postavení si město vydobylo až za vlády Lucemburků. Karel IV. si město vybíral k diplomatickým schůzkám s významnými osobnostmi té doby. V roce 1351 český král udělil městu významná privilegia, díky nimž přišel zásadní zlom v hospodářské prosperitě města na dalších několik staletí. Na jeho přání byly o několik let později z budějovického náměstí odstraněny masné i chlebné krámy, zbourány domy, které stály uprostřed náměstí, a také nechal vydláždít ulice kamením, jehož podobný vzor se zachoval do současnosti. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03])

Mezi významné osobnosti budějovické historie patří Ondřej Puklice ze Vztuh. Během 15. století, kdy probíhaly husitské války, patřil mezi nejváženější občany v tehdejších Budějovicích. Byl obchodníkem s vínem, kořením a látkami. K jeho majetku mu také pomáhaly výhodné sňatky, byl třikrát ženatý. Rovněž zasedl do řad městské rady, kde působil také jako purkmistr až do své násilné smrti v roce 1467.

Sympatizoval s názory krále Jiříka z Poděbrad, se kterými převážně němečtí měšťané oponovali. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Kovář, 2006, s. 13)

V 16. století ve městě nastal zásadní rozmach městského hospodářství a vzkvétala řemesla. Českým Budějovicím přinášelo největší zisk vaření piva a budování rybníků v přilehlém okolí. V tomto století byl také založen městský pivovar, který až do 19. století stával v dnešní ulici Dr. Stejskala přímo naproti divadlu. Výrobou piva se město pyšní i v současné době. Ve městě se nachází státní podnik Budějovický Budvar a Budějovický měšťanský pivovar. (Kovář, 2006, s. 55–57) V tomto století také probíhaly na jihu Čech zemské sněmy, z důvodu morové epidemie, která zasáhla hlavní město Prahu. České Budějovice byly dostatečně atraktivní a reprezentativní město, které uspokojilo účastníky ve všech směrech. Dalším důvodem byla bezpečnost – pevné hradby okolo města. I z tohoto důvodu byly ve městě, konkrétně v kostele sv. Mikuláše, uloženy symboly české státnosti – korunovační klenoty. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03])

Za zmínku též stojí tzv. Budějovická Madona. Obrazu Panny Marie, který byl umístěný ve zdejších klášterním kostele a uctíváný od 15. století, byla přičítána zázračná moc – pomoc lidem v neštěstí a nemoci. Tehdejší budějovičtí občané věřili, že obraz chrání jejich město a domy. V soudobých Budějovicích najdeme Madonu zobrazenou jako sousoší, nakreslenou na domech a v klášterním kostele v oltáři. Nejznámější se nachází na Mariánském náměstí, které vzniklo v roce 1716. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03])

V 19. století se situace ve městě zcela zásadně změnila. Počet obyvatel vzrostl téměř sedmkrát. Vznikaly nové ulice. Hradby okolo města se v polovině století začaly rozprodávat nebo bourat. V roce 1818 v místech bývalého opevnění začal vznikat městský park, který spojil město s předměstskými částmi. Město pocítilo rozvoj techniky, které se projevilo především v dopravní infrastruktuře. Koněspřežná železnice, která byla budována v letech 1825–1832 na trase České Budějovice – Linz, usnadňovala podmínky pro přepravu lidí a zboží. Dále vznikal budějovický železniční uzel. Do města byla v roce 1848 přesunuta výroba psacích a výtvarných potřeb KOH-I-NOOR, které postupně slavily úspěchy na různých světových výstavách. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Vondra, 1998–2019, cit. [2019-02-03]) V tento revoluční rok se ve městě začaly usidlovat i první židovské rodiny. Za prvního usedlíka je považován Bernard Kohn, který žil na Pražském předměstí. Počátkem roku 1859 byla zřízena ve

městě Židovská náboženská obec v čele s rabínem a učitelem náboženství Filipem Bondy. (Podlešák, 1998–2019, cit. [2019-02-06])

První světovou válku město ustálo bez větších bojů. Převrat s ustanovení Československa v roce 1918 se obešlo bez problémů. Rozhodující slovo mělo ve městě české obyvatelstvo, až do německé okupace v únoru 1939. Během druhé světové války vrcholné posty na městských úřadech ovládli Němci. Nejvíce se německá okupace dotkla Židů, neboť několik set jich bylo deportováno v roce 1942 do Terezína či jiných koncentračních a vyhlazovacích táborů. Osvobození se dožilo 30 z nich. Na konci této války se město stalo terčem dvou náletů amerického letectva. Nálety značně poškodily město a byly i ztráty na životech. Po konci války došlo k odsunu německého obyvatelstva z území Českých Budějovic. Němci v té době představovali zhruba 16 % obyvatelstva, tj. 7500 obyvatel. V červnu 1945 byla obnovena Židovská náboženská obec v Českých Budějovicích (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Podlešák, 1998–2019, cit. [2019-02-06])

V druhé polovině 20. století se město stalo centrem jižních Čech. Ve městě se začala budovat nová sídliště, např. Vltava či Máj. Město se stalo turistickým lákadlem, čemuž napomáhá historické centrum města i Výstaviště České Budějovice, kde se konají známé výstavy Země živitelka, Hobby, Gastrofest a mnohé další.

1.2 Významné pamětihodnosti

České Budějovice jsou častým cílem turistů nejen sousedních zemí. Největší zájem se soustřeďuje na městskou památkovou rezervaci v historickém centru, kde nalezneme nejznámější klenoty tohoto města, a ke kterým se váže mnoho pověstí.

Náměstí Přemysla Otakara II., pojmenované po zakladateli města, je jedno z největších náměstí v republice. V dřívějších dobách se náměstí říkalo různě, především na počest historické osobnosti nebo ovlivněním politické situace. Například v době vzniku Československa se užívalo *náměstí Svobody* nebo v době okupace se náměstí označovalo *Adolf Hitler Platz*. (Thoma, 1998–2019, cit. [2019-02-03]) V době založení města byly kolem náměstí vystavěny měšťanské domy v barokním stylu s podloubími. Náměstí bylo vydlážděno, a byla na něm zbudována studna (viz dále Samsonova kašna) a popraviště. Na jehož místě se dnes nachází bludný kámen, ke kterému se váže legenda. Na místě bludného kamene údajně stával popravčí špalek.

Pověst říká, že kdo kámen po 21. hodině nevědomky překročí, ztratí orientaci a bude bloudit ulicemi města. V současné době náměstí obklopuje 48 domů. (Binder, Schinko, 2007, s. 170) Na jihozápadním rohu náměstí je to radnice, ve které se nachází magistrát města. Radnice má tři věže s hodinami, přičemž na prostřední je umístěna zvonkohra skládající se z 16 zvonků. Její průčelí je bohatě zdobené a na atice stojí sochy čtyř měšťanských ctností – Moudrosti, Opatrnosti, Statečnosti a Spravedlnosti. (Thoma, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Binder, Schinko, 2007, s. 170)

Jednou z největších dominant města je barokní Samsonova kašna stojící uprostřed náměstí Přemysla Otakara II., která představuje jednu z největších kašen v republice. V roce 1716 městská rada rozhodla vybudovat ve městě kašnu z důvodu vyšší spotřeby vody sloužící domácnostem. Byla zřízená v letech 1721–1727 jako součást městského vodovodu. Kašna je dílem jihočeského sochaře Josefa Dietricha a kameníka Zachariáše Horna. Ústřední je socha Samsona krotícího lva, čtyři atlanty podpírající mušli a čtyři chrliče vody. V 90. letech probíhala rekonstrukce a původní sochy byly nahrazeny kopiemi. Originály nalezneme v přízemí českobudějovické radnice. (Kotalík, Lipold, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Binder, Schinko, 2007, s. 170)

Velice známou a atraktivní památkou města je Černá věž, která byla vybudována v 16. století. V minulosti měla sloužit jako strážná či hlásná věž. V současné době je považována za symbol města. Je vysoká 72 metrů a na vrchol vede 225 schodů. Je zpřístupněna veřejnosti a poskytuje výhled na historické centrum města i do blízkého okolí. Vpravo od věže se nachází římskokatolický Kostel svatého Mikuláše založený se vznikem města. Pověsti tvrdí, že v ulicích kolem Černé věže jsme mohli vidět pohřební vůz, jak se sám od sebe rozjíždí. (Thoma, 1998–2019, cit. [2019-02-03]; Kovář, 2006, s. 60)

Ve městě se nachází celkem 23 kostelů a kaplí. Za zmínku nepochybně stojí nejstarší a nejcennější památka města, která se nachází na Piaristickém náměstí. Dominikánský klášter s chrámem Obětování Panny Marie je charakteristický tím, že si po mnohá století a přes velké požáry udržel původní gotickou podobu. Zmínky pocházejí z let 1265–1380 a jedná se pravděpodobně o součást budovaných hradeb v tehdejší městě. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-03]) Dešťovou vodu ze střechy dominikánského kláštera odvádí kamenný chrlič představující kamennou žábu. Legenda praví, že když se stavěly základy kostela, tak to, co dělníci za den postavili, přes noc spadlo. Když začali hledat příčiny, zjistili, že pod základy je obrovská žába. Té se podle pověsti nelíbilo, že ji staví na zádech, tak se otrásla a zeď spadla. Žábu dělníci zabili a

vyrobili kamennou žábu, kterou zasadili do zdi. Některé pověsti tvrdí, že zmizela díky modlitbám. Další legenda nabízí pokračování, ve kterém se říká, že kamenné žábě se nelíbí, že je usazena ve zdi a snaží se dostat ven, případně vylézt nahoru na střechu. Traduje se, že až se jí podaří z té zdi dostat, nastane konec světa. Další pověst praví, že žába každoročně povyleze, a až vyleze na vrchol zřítí celý kostel. (Ambrož, 2003, s. 15–16; srov. Pletzer, 1998–2019, cit. [2019-03-11])

Nalezneme zde i několik významných historických domů. Mezi nejvyhledávanějším místem, ať už obyvateli Českých Budějovic či turisty, je bezpochyby podnik Masné krámy v Krajinské ulici. Původně byly zřízené k prodeji masa na náměstí Přemysla Otakara II, ale z hygienických důvodů je Karel IV. nechal zbourat a pro vybudování nového místa byla nejvhodnější tato ulice. Podnik nabízí jihočeské speciality a českobudějovické pivo. Dalšími zajímavými objekty jsou muzea – Muzeum koněspřežky, Muzeum energetiky, aj. Významné postavení má Jihočeské muzeum, které sídlí poblíž Pedagogické fakulty. Stálá expozice nabízí k vidění zajímavé artefakty města. Muzeum se specializuje na společenskovední a přírodní obory, ale nabízí i expozice k aktuálním výročím, např. Fenomén Budějckého hokeje či První světová válka.

1.3 Obyvatelstvo

České Budějovice byly při posledním sčítání lidu v roce 2017 sedmým nejlidnatějším městem v České republice. Největší počet obyvatel byl ve městě zaznamenán v roce 1995, a to 99 872 obyvatel. (Český statistický úřad, 2017, cit. [2019-03-11]) Poslední roky se počet obyvatel snižuje, jde o projev tzv. suburbanizace, kdy vznikají příměstské obce, které se později stávají geografickou částí města. V této českobudějovické aglomeraci žije přibližně 155 tisíc obyvatel. (Grulich, 1998–2019, cit. [2019-03-11]) Do města denně dojíždí několik tisíc lidí za prací a studiem, neboť ve městě sídlí dvě vysoké školy a několik předních zaměstnavatelů v kraji.

1.3.1 Budweiser

Budweiser, hovorově *Budvajzr*, je specifické označení obyvatel Českých Budějovic v 19. století. Jednalo se o vlastence, jejichž názor a přesvědčení se „více než příslušností k etnickému, národnímu či jazykovému společenství vymezovalo vztahem k městu.“ (Sak, 1998–2019, cit. [2019-03-11]) Pojem pochází z němčiny a občas je užíván i pro označení budějovického piva. Pro harmonické soužití česky a německy mluvících obyvatel vznikly ve městě spolky – *Ressource*, *Geselligkeitsverein* a pěvecký *Liedertafel*. Mezi nejváženější občany té doby patřili měšťané A. Lanna, F. J. Klavík či biskup J. V. Jirsík. Po třech z nich jsou pojmenovány ulice ve městě, po Jirsíkovi i místní gymnázium. Kvůli politizaci veřejného života, která nastala na počátku 60. let 19. století, se skupiny začaly rozpadat. Jazykové prvky *Budvajzrů* se nejdéle udržovaly v hovorové mluvě, především u méně vzdělaných vrstev, které se denně stýkaly s Čechy i Němci. Směsice obou jazyků se označovala *Budweiser Pemmisch-Dajtsch*. (Sak, 1998–2019, cit. [2019-03-11])

1.3.2 Složení obyvatelstva

Většina českobudějovických obyvatel jsou Češi, zhruba 94,9 %. Významnou etnickou menšinu tvoří Romové, kteří se zpravidla hlásí k české národnosti. K romské národnosti se přihlásilo při posledním sčítání lidu pouhých 125 obyvatel. Je zastoupena také slovenská národnost, a to 1,15 %. (Český statistický úřad, 2017, cit. [2019-03-11])

Romové, kterých žije v republice přibližně 250 tisíc, představují specifickou etnickou skupinu. Etnikum je charakterizováno „svým indickým původem, antropologickými znaky, způsobem života, kulturou i hodnotovým systémem.“ (Davidová, 1998–2019, cit. [2019-03-11]) Etnická skladba obyvatelstva ve městě se začala zejména měnit po konci druhé světové války, kdy nastala migrační vlna Romů především z východního Slovenska. Nejdříve Romové se usídlili v nouzových domech v Nádražní ulici nebo ve sběrné ubikaci, až v 50. letech jim byly přidělovány městské byty v ulicích Panská, Česká, Hradební či na Palackého náměstí. V 50. letech bylo ve městě evidováno již 341 Romů. Žilo zde i několik olašských Romů, kteří měli kočovný život. Natrvalo se zde usadila jen jedna rodina. Migrační pohyb začátkem 60. let ustal, a

v těchto letech zde žilo 501 Romů. Národní výbor, působící v 70. a 80. letech 20. století, zaměřil pozornost na „cikánskou“ problematiku, zejména na dohled školní docházky romských dětí a kriminalitu Romů. V současné době žije ve městě přibližně 2500 Romů, kteří převážně obývají na sídlišti Máj v ulici Václava Volfa, kde se usídlili v 90. letech 20. století. Část z nich bydlí i na Pražském sídlišti. Mezi nejfrekventovanější romská příjmení v Českých Budějovicích patří Bílý, Bledý, Gorol, Milo a Šesták. (Davidová, 1998–2019, cit. [2019-03-11])

V minulosti byl ve městě také významný podíl českých Němců, kteří se osídlili na jihu Čech. Měli po několik let značnou převahu v celkovém počtu obyvatel, ale také v řadě vrchních funkcí města. Němci osídlili hlavně Linecké předměstí ve vnitřním městě. „Z okrajových obcí nejvíce Němců, přes 90 % obyvatel, bylo ve Starých Hodějovicích a Rožnově, více než polovinu obyvatelstva tvořili v Českém Vrbném, Čtyřech Dvorech, Dubičném, Haklových Dvorech, Homolích, Kněžských Dvorech, Litvínovicích, Mladém, Mokřém, Pohůrce, Roudném, Rožnově, Rudolfově, Suchém Vrbném, Šindlových Dvorech a Vráte.“ (Sak, 1998–2019, cit. [2019-02-06]) Na Pražském předměstí byla převaha česky mluvícího obyvatelstva. Až teprve v polovině 19. století začal podíl Němců v Budějovicích klesat, neboť se zvýšila porodnost českého obyvatelstva a začali se do města stěhovat rodiny z venkova za prací. Po druhé světové válce přestala německá menšina ve městě existovat. Většina obyvatel německé národnosti byla vysídlena do Rakouska či Německa. (Grulich, 1998–2019, cit. [2019-03-11])

Na počátku 14. století se ve městě usídlili Židé, kteří se řadí mezi další výraznou etnickou menšinu Budějovic. Na počátku 16. století byly Židům odebrány děti a dospělí vyhnáni z města. Po roce 1848 bylo opět uzákoněno, že Židé mohou pobývat opět na území města. Židovská obec přestala ve městě existovat za druhé světové války, kdy se stejně jako většina Židů v ČSR stala obětí holocaustu. Obec již po válce obnovena nebyla. V dnešní době zde žijí jednotlivci, kteří se jako Židé vnímají. (Grulich, 1998–2019, cit. [2019-03-11])

2 ETNOGRAFICKÁ ČÁST

2.1 Zvyky a tradice

Lidové zvyky a tradice se vyvíjely dlouhá staletí a některé se udržely dodnes. Zpříjemňovaly lidem život naplněný prací a většinou souvisely s křesťanskými svátky. Každý kraj má navíc i své vlastní zvyky, které se překvapivě dochovaly k dnešním dnům. Některé zvyky mají pevně stanovené datum. Jiné, např. Velikonoce, se řídí lunárním kalendářem a slaví se první neděli po prvním jarním úplňku. (Langhammerová, 2004, s. 6)

Důležité je zmínit, že každé město či vesnice má i své typické tradice. České Budějovice již od středověku pořádají poutě „a procesí spjatých zejména s mariánskou úctou, kterou zde rozvíjeli dominikáni už od 13. století.“ (Prokopová, 1998–2019, cit. [2019-02-06]) Poutě směřovaly také za hranice města na mariánská poutní místa. Mezi tato místa se řadí Kájov a Dobrá Voda, kde se každoročně konají poutě. Dobrovodská pouť se koná v období slavení Velikonoc okolo kostela Panny Marie Bolestné.

Mezi vyhlášené zvyky ve městě České Budějovice je tzv. Přílet Anděla, který se koná vždy 5. prosince, den kdy chodí Mikuláš s čerty. Anděl slétává z Černé věže a náměstí je obklopeno obřími loutkami procházející mezi lidmi. Poprvé se tato akce uskutečnila v roce 2000 a už několik let je součástí adventního programu ve městě.

2.1.1 Masopust a zvyky s ním spojené

Od založení města do 18. století se ve městě pravidelně dodržovaly slavnosti založené na rytmu svátků v průběhu církevního roku, např. slavnosti Božího těla spojená s průvodem, poutě a procesí či masopustní veselí. Masopustní veselí a tradice s tím spojené se zachovaly do dnešních dnů.

Masopust s liturgií má společnou pouze dobu konání, žádná těsná vazba či spojitost tam není. Je známo, že vánoční doba končí svátkem Tří králů, a tím začíná masopust. Začátek masopustního období má pevně určené datum 7. ledna. Jeho konec je závislý na datu Velikonoc, proto je určené rozmezí od poloviny února do počátku března. Masopust představuje období hodování a veselí mezi dvěma postními dobami.

Během něj probíhají taneční zábavy, zabijačky a také svatby. Vyvrcholením je poslední čtvrtek tohoto období, který se nazývá Tučný čtvrtek. Tento den je spojený se zabijačkou a hostinou. Během posledních tří dní se konají různé rituální úkony, průvod masek, scénické výstupy většinou zakončené taneční zábavou. Za vyvrcholení bylo v minulých letech považováno úterý, kdy se konal průvod masek. (Langhammerová, 2004, s. 13–15; Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03])

V minulosti toto období bylo oficiálním svátkem hodování, během kterého bylo třeba se dosyta najíst. V původním smyslu jde o „opuštění masa“. Později následoval dlouhý čtyřicetidenní půst. Těm, kdo se slávy nezúčastnili, se posílala bohatá výslužka, obsahující klobásy, jelita, ovar, škvarky a další masné výrobky. Na Moravě se výslužka označovala výrazem *šperky* a v Čechách známým slovem *zabijačka*. Masopust končil v noci před Popeleční středou, ale ten den dopoledne se naposledy konzumovaly masné výrobky případně kořalky. Oběd už byl přísně postní. Většinou se podávala čočka s vajíčkem sýr, chléb či vařené brambory. (Langhammerová, 2004, s. 13–15)

Často je slovo masopust nahrazováno frekventovanějším slovem karneval. Lyer s Holubem ve svém Stručném etymologickém slovníku uvádějí, že pojem označuje *maso pryč*. Naznačují tím, že při Popeleční středě nebude požíváno maso. (Holub, Lyer, 1978, s. 234) Podobný etymologický výklad mají i ostatní jazyky, např. latina má výraz *carni vale*, což v překladu znamená „vzdát se masa či sbohem maso“. Rejzek uvádí, že masopust pochází ze všeslovanského a polského pojmu *mięsopust* a má ve slovanských jazycích různé významové nuance. Za původní význam se dá považovat „večer před začátkem postní doby“. U pojmu karneval uvádí, že pochází ze staršího a středolatinšského *carnelevare*. Výklad značí *maso sbohem*. (Rejzek, 2015, s. 266, 366) Karneval ale není v současném slova smyslu vázaný na určité období či svátky, ale jedná se o taneční zábavy v maskách či maškarní bály, které se konají po celém světě. Dá se říci, že je to masopust ve větším měřítku. Nejvyhlášenějším je tradiční karneval v brazilském Rio de Janeiru. V Evropě je známý italský v Benátkách. (Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03])

Zásadní rozdíly jsou v masopustním veselí v jihočeských městech a vesnicích. Zmínky jsou již od středověku, ale tradiční zápisy lidového masopustu na jihu Čech pocházejí z 19. století. Jihočeský masopust je velice starobylý a tradiční prvky se v něm zachovaly do dnešních dob. I v některých jihočeských vesnicích mají masopusty dlouhou tradici. Dodržuje se zde specifické ustrojení či chování. Nejtradičnější maska, která nesmí na jihočeském masopustu chybět, je medvěd. V dnešní době je oblečen do

umělé kůže, ale v dřívějších dobách měl oděv ze slámy nebo hrachoviny, čímž připomínal slaměnou postavu. Dalšími zvířecími maskami jsou třeba kůň či kozel s pohyblivou dolní čelistí. Typickou maskou je kominík, dědek s bábou nebo bába s nůš, ale objevují se i masky Židů. V současné době proniká do masopustního průvodu mnoho nových masek na základě společenského dění, a zároveň mnoho masek také mizí v důsledku politické korektnosti, např. Cikánka. (Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03])

Každá oblast má svá specifika. Typickým znakem na jihu Čech jsou kolední obchůzky. Koledníci obcházejí jednotlivá obydlí, přičemž vybírají do košíku kořalku, vejce, slaninu či koblihy. Tento zvyk je nejvíce zachovalý na vesnických usedlostech. Koledníci chodí dům od domu, kde dostanou jídlo a pití. Základem obchůzky je tanec, kterému se říká kolečko a je prováděn před každým domem. Jihočeští koledníci jsou typičtí vysokými klobouky, pokrytými barevnými květy, jejichž počet značí počet dní v roce. Zvykem bylo nikoho nevynechat, neboť by se hospodáři cítili dotčeni. V některých oblastech před 2. světovou válkou chodily kolední skupiny, které vstupovaly na území sousedních měst. Vždy před vstupem do obce museli žádat místního rychtáře o povolení ke vstupu. Je zaznamenáno, že s koledníky chodilo 4 až 6 muzikantů. Základem byly dechové nástroje doprovázené harmonikou nebo bubnem. Pro jihočeský masopust je typická právě dechová kapela. Koleda je zakončena v místním hostinci, kde se pořádá taneční zábava, které se na jihu říká věneček. Vrcholem masopustního večírku je inscenovaný veselý rituál, při kterém je pohřbíván symbol masopustu. Na jihu Čech je to samotný masopust, ale v jiných koutech republiky se pohřbívá např. basa. Dle pověstí se traduje, že masopustní zábava končila vždy o půlnoci, kdy do hostince přišel ponocný a zatroubil na roh a tím začal i čtyřicetidenní půst. Lidé půst i konec oslav dodržovali, neboť se báli, že se jim stane něco zlého. (Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03]; Šimánek, 2015, s. 59, 115)

Během masopustu se servírovalo i typické jídlo pro to období. Smažily se koblihy a šišky ve vepřovém sádle. Na Doudlebsku existovala postava přezdívaná moučka, která při koledách vybírala do tašky mouku a vejčeka. Koledníci si z těchto surovin připravili tzv. šterc, který bychom přirovnali k palačince smažené na tuku. Dále pak připravovali buchty, ale ne v klasickém slova smyslu, ale knedlíky. Buchty je doudlebské označení pro knedlíky. (Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03])

V dřívějších dobách se masopustní koledy skutečně odbyvaly v úterý a každá vesnice měla svůj průvod. V současné době koledníků a muzikantů není tolik, takže se

stává, že se objevují ve více městech a vesnicích různý čas, proto není ustanovené jednotné datum pořádání masopustů. Dále jsme vázáni pracovním týdnem a masopusty se pořádají zpravidla o víkendech. (Glaserová, 2019, cit. [2019-02-03])

2.1.2 Dušičkový průvod

Slavnost památky všech zesnulých, která je každoročně připisána na 2. listopad, rozvíjí v Českých Budějovicích tradici. V roce 2018 dal prvotní počín ke vzniku tradice divadelník Vít a Marčík. Ve městě se koná průvod světél, který tradičně vychází z Piaristického náměstí. Účastníci mají ručně vyrobené bílé lampiony a mohou si donést také osobní dopisy. (Doležalová, 2018, cit. [2019-03-11])

Důvodem k vzniku této nové městské akce bylo, aby lidé o smrti, pohřbech a rozloučení více mluvili a přemýšlelo se o nich. Symbolikou průvodu světél je podle zakladatele to, aby se konaly důstojné pohřební obřady, a abychom se s mrtvými loučili smysluplně a s úctou. (Doležalová, 2018, cit. [2019-03-11])

2.1.3 Zvonkový průvod

Zvonkový průvod je již tradiční součástí vánočních akcí v Českých Budějovicích. V letošním roce, tj. 2019, se půjde již po dvacáté. Datum konání se mění dle programu vánočních akcí ve městě České Budějovice. Účastníci mají u sebe zvonky, zvony, zvonečky či světýlka. Pod vedením městského tambora s hořící loučí průvod vychází z Piaristického náměstí, přes Sady na náměstí Přemysla Otakara II. Během průvodu se v Turistickém a mapovém centru otevírá Ježíškova poštovna, kde je možné si nechat orazit pohledy či dopisy pohádkovým razítkem. Samotné zakončení probíhá zpěvem vánočních Vránkových koled na náměstí Přemysla Otakara II. (Skálová, 2016, cit. [2019-03-11])

Akce je určena především určena pro děti, aby přivolávaly Vánoce. Během programu se pravidelně vyhlašují soutěže o ceny, např. o nejkrásnější zvonek či nejlepší zvonkohru. Akci zaštiťuje mnoho partnerů, např. samotné město České Budějovice nebo Český rozhlas, Pohádkové království a mnoho jiných. (Skálová, 2016, cit. [2019-03-11])

2.1.4 Velikonoční hrkání

Mezi tradiční zvyky spojené s Pašijovým týdnem, patří tzv. odlet zvonů do Říma. Na Zelený čtvrtek se naposledy rozezní zvony a varhany, které umlknou až do Velikonoční vigilie, a jejich místo zaplní hrkače, řehačky a klapačky. Tato tradice s hlubokými křesťanskými kořeny je k vidění a především slyšení již několik let také v Českých Budějovicích. (Soukupová, 2015, cit. [2019-03-11])

Rituál vznikl v roce 2010, kdy ho v Českých Budějovicích začal pořádat rodák z moravských Napajedel Vít a Marčík, kde se zvyk označuje hrkání. Na prvopočátku bylo jen 12 hrkačů, v současné době jich je kolem 72. Už od prvního hrkání průvod doprovázejí malí bubeníci, kterých nyní je kolem 30. V čele bubeníků je Jack Urban, který stál při vzniku tradice. (Soukupová, 2015, cit. [2019-03-11])

Trasa hrkání začíná na Piaristickém náměstí a pokračuje ulicemi Panská, Mlýnská, Hradební, U Černé věže až na náměstí Přemysla Otakara II. kolem kašny a poté se vrací ulicemi Krajinská a Hroznová zpět na Piaristické náměstí. Samotní hrkači jsou zahaleni v černém oblečení s bílými maskami na obličejích, které působí až magicky. Předvojem hrkačů dělají tři židovští muzikanti na housle, kontrabas a harmoniku. (Soukupová, 2015, cit. [2019-03-11])

V současné době akce trvá čtyři dny a je k ní připravený bohatý kulturní program. Každý den je ve znamení symbolů: čtvrtek – poslední večeře; pátek – tesání křížů, rakev; sobota – mlha, kouř; neděle – svatba. Součástí programu jsou také pašijové scény. (Soukupová, 2015, cit. [2019-03-11])

3 TEORETICKÁ ČÁST

3.1 Útvary a formy českého jazyka

Nástrojem dorozumívání všem příslušníkům daného společenství slouží jazyk. (Cuřín, 1964, s. 159) Národní jazyk reprezentuje určitou identitu země a zahrnuje soubor útvarů a podob jazyka. Zabývají se jím vědy jako sociolingvistika, dialektologie, nauka o spisovném jazyku a teorie komunikace. (Čechová, 2003, s. 45) Českým národním jazykem hovoří domácí obyvatelé historického území Čech, Moravy a české části Slezska, ale též Češi, kteří žijí v zahraničí. Tento pojem nemá jen jednu podobu, ale zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí, profesní mluvu, argoty, tj. všechny podoby, jichž se v mluvě užívá. (Čechová, 2011, s. 23)

Reprezentativní a celonárodně uznávanou podobou je spisovná čeština, se kterou se převážně setkáváme ve veřejné komunikaci a na vyšších postech – školy, politika, věda. Zahrnuje v sobě využití češtiny v hovorové, neutrální, či knižní až archaické formě. Spisovná čeština není příliš územně ani sociálně rozlišena. Má jednotnou podobu na celém českém jazykovém území a je kodifikována prostřednictvím jazykových příruček či slovníků. V mluvené formě zpravidla nenalezneme archaické ani knižní prvky, naopak nalezneme zde prvky společné s nespisovnou češtinou. V posledních letech lingvisté spisovný jazyk nahrazují termínem standardní jazyk / standard, ve smyslu obecně uznávaného vzoru. (Čechová, 2011, s. 23–24; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Nespisovná čeština, někdy nazývána také obecná čeština, je obvykle používána v běžné ústní komunikaci a není kodifikována. V lingvistice se definuje jako interdialekt používaný v Čechách a na Moravě. Na rozdíl od spisovné češtiny je tato varianta diferencována územně a sociálně. Podle Cuřína slouží nářečí k dorozumívání pouze úseku daného společenství, a jen v oblasti běžného styku. (Cuřín, 1964, s. 159) Čechová ve své publikaci *Čeština – řeč a jazyk* uvádí, že diferenciací je větší tím, čím vzdálenější je region od centra. Při srovnání s Prahou přibývá odlišností více na východ než na západ. (Čechová, 2011, s. 24) Obecná čeština vznikala na podkladě středočeského nářečí, jejichž prvkům se věnujeme v následující kapitole.

Na základě sociální diferenciací se vydělují sociolekty – slangy, profesní mluva a argot, které nemají specifické gramatické a hláskové prostředky, neboť je přebírají

z jiných útvarů. Mají vlastní slovník a frazeologii. (Čechová, 2011, s. 25) Slang představuje nespisovné výrazivo zájmové skupiny – myslivci, rybáři, studenti, sportovci. Pro učení existují výrazy jako „*biflovat, bičovat se, šprtat se, dřít, hustit, zupat, aj.*“ (Čechová, 2011, s. 25) Dalším sociolektem je profesní mluva, která je užívána členy daných zaměstnání (lékaři, horníci, zedníci, aj.). Převážně se užívá ke zjednodušení a šetření času během výkonu práce, např. *kajzr* představuje císařský řez nebo *fanka* zednickou naběračku. Někteří lingvisté zařazují profesní mluvu pod slang. (Hugo a kol., 2009, s. 12–13)

Argot je výrazivo pro vrstvy, které jsou postaveny na okraji společnosti – vězni, zloději, žebráci, prostitutky, aj. Je chápán jako specifická lexikální vrstva příznačná pro tajnou řeč, aby jiní nerozuměli, např. vyšetřovatel – dozorce – vězeň. Nejznámějším argotem u nás byla mluva pražské pražské „galérky“ a brněnská plotňáčtina. V současné době můžeme stylizované prvky argotu nalézt i v uměleckých dílech. (Čechová, 2011, s. 25–26; NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

V mluvené praxi se neuvžívá pouze čistého nářečí, obecné češtiny nebo spisovného jazyka. Jednotlivé variety téhož jazyka vyplývají jednak ze společenského postavení, z jakého regionu pochází, z dosaženého vzdělání či oficiálnosti komunikace. (Čechová, 2011, s. 25; Bogoczová, 2012, s. 17)

3.2 Lexikologie

Lidský jazyk představuje komplexní soubor specifických znaků, funkcí a rysů, které jsou reprezentovány jednotkami různých rovin a zároveň plní různé funkce podle potřeb uživatelů. Tento soubor předpokládá i pravidla užívání, spojování znaků v řečových aktech (projevech, textech), aj. (Čermák, 1985, s. 13) Nezastupitelné místo má lexikální zásoba, „tj. soubor lexikálních jednotek užívaných a přetvářených jistým diferencovaným společenským celkem (národem nebo jeho částí) a charakterizujících jej.“ (Čermák, 1985, s. 13)

Pokud se jedná o předmět a zpracovaný materiál, jsou lexikologie a lexikografie (viz níže) zařazovány k nejrozsáhlejším lingvistickým úsekům. Zkoumají běžnou slovní zásobu, ale také se týkají „terminologie, vlastních jmen, slovní zásoby nářečí, funkčních stylů, aj.“ (Čermák, 1985, s. 14)

3.2.1 Lexikologie jako věda

Lingvistická disciplína, která se zabývá teorií lexikální zásoby, se označuje lexikologie. „Popisuje a vykládá lexikální jednotky různých typů, slova, slovní spojení a frazémy, jejich vztahy a dílčí systémy.“ (Čermák 1985, s. 13; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29]) Lexikologie se dělí na synchronní a historickou. Mezi synchronní se řadí onomaziologie a mezi historické etymologie, která se vyčleňuje jako samostatná lingvistická disciplína zabývající se původem slov. (NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Základní jednotkou slovní zásoby a zároveň nejmenším prvkem je slovo, které je nositelem věcného významu. Existují dva metodické postupy, které disciplína využívá při významu slov. Prvním z nich je postup semaziologický, který vychází od formy slova a zjišťuje význam, tj. postupuje od znaku k označované věci. Příklad: „Co znamená slovo megafon? Technické zařízení k zesílení zvuku.“ (Pokorný, 1991, s. 1) Z tohoto postupu jsou založeny abecední slovníky, jejichž hesla se řadí od A do Z. Z této metody vychází další lingvistická disciplína – sémaziologie neboli sémantika, která se zabývá věcným významem slov. (Pokorný, 1991, s. 1–2; srov. Čermák, 2010, s. 12)

Druhý postup vychází od označované věci k jejímu znaku, a označuje se onomaziologický. Metoda se dotazuje a zkoumá, jak se určitá věc jmenuje. Například: „Jak se jmenuje technické zařízení k zesílení zvuku? Megafon.“ (Pokorný, 1991, s. 1) Onomaziologický postup předkládá základ tzv. věcným slovníkům, ke kterým zařazujeme např. Komenského *Orbis pictus*. Z tohoto postupu vychází také lingvistická disciplína, která je označována jako onomaziologie, a podobně jako sémantika se zabývá zkoumáním věcných významů slov. (Pokorný, 1991, s. 1–2)

3.3 Lexikografie

Lexikografie představuje základní lexikologickou disciplínu, která má sice stejný předmět zkoumání jako lexikologie, tj. lexikální slovní zásobu, ale rozsah popisu a výkladu je poněkud širší. Jejím předmětem je popis slovní zásoby jazyka, metodologie stanovení významu lexikálních jednotek a kodifikace významu lexikálních jednotek. Výstupem a samotným výsledkem této práce je slovník. (Pokorný, 1991, s. 94; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Z hlediska lexikografické teorie se rozlišují dva typy slovníků – slovníky onomaziologické a sémaziologické, jejichž bližší specifikace jsou uvedeny v předchozí kapitole. (Pokorný, 1991, s. 94) Mezi základní typy slovníků se řadí „výkladové slovníky (zvláště akademického typu), synchronní a historické, slovníky ideografické (pojmové, onomaziologické), a slovníky dvojjazyčné, zjišťující ekvivalenty jednotek jazyka cílového k jednotkám jazyka východiskového.“ (Čermák, 1985, s. 14) Dále existují také speciální lexikografické příručky, ke kterým řadíme např. slovníky synonymické, frazeologické nebo terminologické. (NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

3.3.1 Pojem slovo

Za základní složku jazyka a prostředek dorozumívání je považováno slovo. Podat jednoznačnou definici pojmu není snadné. Každá lingvistická disciplína má odlišný význam, neboť bere na zřetel jazykovou rovinu, kterou zkoumá. Existuje např. grafické slovo, fonemické slovo, morfemické slovo, lexikální slovo či lexematické slovo. (Pokorný, 1991, s. 2–3; srov. Čermák, 2010, s. 17)

Pro lexikologii je podstatné lexematické slovo neboli lexém, který představuje jednotku slovní zásoby. (Pokorný, 1991, s. 3; srov. Čermák, 2010, s. 14) Jedná se o abstraktní jednotku, jejímž protějškem je věta. „Význam slova je dán věcným obsahem nebo souborem věcných obsahů navzájem souvisejících. Forma slova je dána jistým tvarem nebo souborem tvarů, lišících se pouze gramatickými kategoriemi.“ (Pokorný, 1991, s. 3)

Studiem znakových systémů se zabývá sémiotika, pro kterou „je znakem slovo přirozeného i umělého jazyka.“ (Pokorný, 1991, s. 5) Jakožto jazykový znak

představuje spojení stránky zvukové nebo grafické (materiální) a stránky vnitřní (významové). (Pokorný, 1991, s. 5; srov. Čermák, 2010, s. 24)

Můžeme jednotky v lexikonech vymezovat podle třech různých hledisek – formálního, funkčního a onomaziologického. Zároveň podle těchto aspektů určujeme tři typy lexikálních jednotek – slovo, lexém, pojmenování. (Čermák, 2010, s. 17) Lexém představuje „ustálenou, , formálně samostatnou, avšak funkčně a abstraktně chápanou znakovou jednotku, která je formálně jednoduchá nebo složená.“ (Čermák, 2010, s. 17; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29]) Slovo představuje jediný konkrétní a textový tvar lexému. U vztahu lexém a slovo je v dnešním pojetí o souvztažnost langue–parole, kdy se první jednotka systémová realizuje v jednotku druhou. (Čermák, 2010, s. 18) Pojmenování je přiřazení jazykové formy k určitému obsahu. (NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29]).

3.3.2 Slovní zásoba

Slovní zásoba představuje souhrn všech slov a slovních spojení, která jsou vlastní některému jazyku. Rozsah slovní zásoby „se vyvíjí v čase podle toho, jak roste a zpřesňuje se lidské poznání skutečnosti. Zároveň podléhá snadno vlivům z vnějška.“ (Pokorný, 1991, s. 52) Zahrnuje všechny složky jazyka od spisovné češtiny až po sociolekty.

Každý jedinec ovládá systém jazyka individuálním způsobem. Označení *idiolekt* představuje souhrn všech prostředků, které jedinec v určité době ovládá. Odlišnosti nalezneme ve způsobu výslovnosti, volby tvaroslovných synonym, větných konstrukcí či množství lexémů a jejich významů. Základní dělení slovní zásoby je na aktivní a pasivní složku. Do aktivní skupiny patří slova, která člověk užívá k ústnímu a psanému projevu. U dospělého jedince se uvádí hranice 3000–10 000 slov. Naopak do pasivní složky zařazujeme slova, kterým jedinec rozumí, ale běžně je neužívá. Tato skupina je zpravidla 3–6 krát vyšší, čili zahrnuje přibližně 50 000 slov. (Pokorný, 1991, s. 55–56; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Bohatství slovní zásoby je u každého národa rozsáhlé, specifické a ani je nelze srovnávat mezi sebou. Důvodem je především to, že některé jazyky pro označení téže představy používají jedno slovo či víceslovné pojmenování. „Např. českým slovům

bába, děd odpovídají slovenská sdružená pojmenování *stará máma, starý otec*, (...) německému *Reisebüro* odpovídá české *cestovní kancelář*.“ (Pokorný, 1991, s. 54–55) Zároveň existují jazyky, kde je slovní zásoba záměrně omezena. Označují se *základní jazyky* a jsou primárně určené pro potřeby cizinců. Mezi nejstarší z nich se řadí tzv. Basic English, která obsahuje přibližně 850 lexémů. (Pokorný, 1991, s. 55) Je považován za tzv. umělý jazyk (anglicky *planned language*). Je vytvořený lidmi podle na základě kritérií k usnadnění jazykové komunikace. Zařazují se sem programovací jazyky či umělecké jazyky užívané v literárních dílech. (NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Mezi významné výkladové slovníky v češtině, které zachycují slovní zásobu, řadíme tři podstatné příručky, které vycházely v průběhu 20. století. První z nich je *Příruční slovník jazyka českého* (zkratka PSJČ), který vycházel v letech 1935–1957 v devíti svazcích. Je zde zaznamenáno 250 000 hesel. Čtyřdílný *Slovník spisovného jazyka českého* (zkratka SSJČ), vycházející v letech 1960–1971, obsahuje 192 000 hesel. Oba dva výše zmíněné slovníky mají díky lexikografickému kolektivu Ústavu pro jazyk český elektronickou podobu a možnost vyhledávání hesel. Nejmladším slovníkem pojednávající o výkladu jednotlivých slov je *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (zkratka SSČ), který obsahuje přibližně 50 000 slov. Kromě výkladu obsahuje informace o správném pravopisu, výslovnosti, skloňování a časování, původu slov, frekvenci užívání, aj. „Počet hesel ve slovnících není zcela rozhodující, poněvadž jedno slovo udává celou řadu významů slov víceznačných, např. slovo řeč má v PSJČ deset významů, v SSJČ sedm a SSČ také sedm. Kromě toho žádný slovník nezaznamenává všechna slova.“ (Pokorný, 1991, s. 54; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

Slovní zásoba patří k nejméně stabilním prvkům jazyka, neboť pro každou novou věc je potřeba nové pojmenování. „Základní tendencí v slovní zásobě je její neustálý růst. Rozhodně víc slov vzniká než zaniká.“ (Pokorný, 1991, s. 74) K základním změnám slovní zásoby patří → tvoření nových slov, změna slovního významu, kolokace, univerbizace, přejímání z cizích jazyků, kalkování. (Pokorný, 1991, s. 75–82)

3.4 Dialektologie

Dialektologie představuje lingvistickou disciplínu, která zkoumá dialekty. Jedná se o poměrně mladou disciplínu, v porovnání s ostatními jazykovědnými obory, která vznikla v polovině 19. století. Je spojována s historickou mluvnicí a vývojem jazyka, neboť v dialektech jsou zachyceny většinou starší jazykové jevy než ve spisovném jazyce. Velice blízko k dialektologii má také etymologie a onomastika. V kontextu jiných věd, převážně společenských, se dotýká např. folkloristiky, etnologie a etnografie. (Bogoczová, 2012, s. 111–113; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

František Cuřín popisuje dialektologii jako: „odvětví jazykovědy, které se zabývá studiem nářečí. Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblastech běžného denního styku.“ (Cuřín, 1964, s. 157) Bogoczová zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků označuje jako teritoriální prvek. (Bogoczová, 2012, s. 23; srov. NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29])

„Slovo dialekt pochází z řečtiny, kde *diálektos* znamenalo způsob mluvení, řeči.“ (Bogoczová, 2012, s. 106) Českým ekvivalentem dialektu je nářečí, které zdůrazňuje mluvenou formu jazyka, řeči. Věda pojednává o teritoriálních dialektech národního jazyka, o územních nářečích, o nadnářečních skupinách, podskupinách a úsecích, které se od národního jazyka značně liší ve všech jazykových rovinách. (Bogoczová, 2012, s. 106)

Jednotlivé dialekty jsou ohraničeny svazkem izoglos. Jedná se o čáry na mapě oddělující místa s výskytem určitého jazykového jevu. Izoglosy „se shodují s jistými překážkami geofyzikálního úzu (pohoří, neprostupný les, bažiny, řeky), ale také s bariérami povahy administrativní, správní, politické, církevní.“ (Bogoczová, 2012, s. 108; srov. ČJA 1, 2012, s. 36) Dále nám izoglosy ukazují odkud a kterým směrem se daná změna šířila. Vysvětluje, které vlivy působily na utváření nářečí a jeho hranic a kde je jádro dialektu. (Cuřín, 1964, s. 166–167) Dialekty jsou z většiny případů pojmenovány podle etnika (chodský, valašský), historie (slezský) nebo zeměpisného umístění (podještědský, prachatický,...). (Bogoczová, 2012, s. 106–108)

Ze slova dialekt pochází termín dialektismus, který představuje prvek z jistého konkrétního dialektu nebo interdialektu ve spisovném jazyce, jenž se objevuje mimo

útvary, k němuž tradičně patří. Přítomnost tohoto jevu může být záměrná, ale i nevědomá. „Dialektismy mají různou podobu – od mikroprvků v podobě přízvuku, hlásky, přípony, přes celá slova, slovní spojení až k větným konstrukcím.“ (Bogoczová, 2012, s. 110) Hovoříme o dialektismech hláskoslovných (*ščípat, taléřek, móka*), tvaroslovných (*o koňoch, s chlapama, hrát si na vojáci*), slovo tvorných (*ručenka, Bolin*), lexikálních (*erteple, chlupáč*), syntaktických (*do řezníka, křfuli chřipki*). Existují ale také dialektismy sémantické, významové, při kterých dané slovo znamená v jednom nářečí odlišný význam než v nářečí druhém (*peřina* ve významu polštář). (Bogoczová, 2012, s. 109–110)

Počátky české dialektologie spadají do doby vzniku evropské dialektologie. Mezi české spisovatele, kteří stylizované prvky nářečí využívali v mluvě postav, můžeme zařadit Boženu Němcovou, Karolínu Světlou nebo Aloise Jiráska. V současné době středisky české dialektologie jsou dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, které sídlí v Praze a Brně. Pracovníci těchto oddělení se v minulých letech podíleli na výzkumu české dialektologie, jehož výstupem jsou publikace *Český jazykový atlas 1-6*, které vznikly pod záštitou Jana Balhara a opíráme se o ně i v současnosti. Jsou k dispozici také v elektronické podobě. Znázorňují mluvu Čech, Moravy a Slezska ve všech jazykových rovinách. (NESČ, 2012–2018, cit. [2019-06-29]; srov. ČJA 6, 2011, s. 9–10) Za stěžejní publikace této disciplíny také považujeme *Vývoj české jazyka a dialektologie* (1964, 1977) od Františka Cuřína, *Nástin české dialektologie* (1972) od Jaromíra Běliče a *České nářeční texty* (1976) od Arnošta Lamprechta. Samotná autorka využívá tyto výše zmíněné publikace. (Bogoczová, 2012, s. 119–126)

Jihozápadočeskou podskupinou se zabýval Jaroslav Voráč (1910–1989). Stál při vzniku dialektologického oddělení, kde působil téměř třicet let. Vydal publikaci *Česká nářečí jihozápadní* (1955, 1976), ve které se zaměřil na rozsáhlou zeměpisnou oblast. Voráč podává souhrnnou charakteristiku jihozápadních nářečí a jejich stavu z hlediska dnešního i vývojového a připojuje nářeční texty. Na konci knihy je přiložen soubor map, ve které jsou zachyceny izoglosy. (Jančák, 1956, cit. [2019-02-03]) V roce 2000 vyšla publikace doktora Holuba *Genius Loci jižních Čech*, která je výstupem z dialektologického semináře, který zaštiťovala katedra bohemistiky na Pedagogické fakultě JČU v roce 1999. Obsahuje podrobné kapitoly týkající se například charakteristických jazykových znaků jihozápadočeské nářeční skupiny nebo častým frazeologismům, které se na tomto území používají. Za zmínku nepochybně také stojí

příspěvky profesorky Jaklové a docentky Janečkové, které jsou obsaženy v *Encyklopedii Českých Budějovic* pod heslem *Jazykové zvláštnosti*.

3.4.1 Nářeční skupiny

Názvosloví nářečních skupin je mezi českými dialektology nejednotné. Cuřín nářeční skupiny označuje: česká, hanácká, lašská a moravskoslovenská. (Cuřín, 1964, s. 175) Hrbáček vymezuje shodné označení a navíc dodává označení v závorkách: hanácká (středomoravská), moravskoslovenská (východomoravská), lašská (slezská) a česká v užším slova smyslu, která je nejrozšířenější. (Hrbáček, 1997, s. 112) Bogoczová vymezuje také čtyři základní nářeční skupiny, které se shodují s výše zmíněným Hrbáčkem: česká v užším slova smyslu, středomoravská, východomoravská, moravskoslovenská. Poukazuje na podrobné členění do podskupin, okrajových úseků, tj. jednotlivých dialektů a subdialektů. Autorka zdůrazňuje, že každé nářečí či místní nářeční typ mají specifické rozdílnosti, jež ale vycházejí ze společných znaků. (Bogoczová, 2012, s. 62) Bělič a Lamprecht užívají stejné názvosloví jako Bogoczová, ale současně v závorce uvádějí názvy podle Cuřína. Bělič vyděluje zvláště nářečí polsko-českého smíšeného pruhu. Naopak Lamprecht tuto skupinu řadí k slezské nářeční skupině. (Lamprecht, 1976, s. 419–424; Bělič, 1972, s. 463)

Nářeční skupina v užším slova smyslu se dále dělí na podskupiny. Bělič a Bogoczová vydělují středočeskou, jihozápadočeskou, severovýchodočeskou, jihovýchodočeskou podskupiny. (Bělič, 1972, s. 463; Bogoczová, 2012, s. 63) Další dialektologové s dělením souhlasí, jen využívají jiné názvosloví pro poslední dvě zmíněné podskupiny. Cuřín používá název východočeská (severovýchodní) podskupina a přechodný pás nářečí českomoravských. (srov. Cuřín, 1964, s. 177) Lamprecht pro poslední podskupinu používá označená česko-moravská. (srov. Lamprecht, 1976, s. 421)

Bogoczová dále upozorňuje, že existují území, která jsou nářečně různorodá. Jedná se o oblasti, která do roku 1946 byla většinou osídlena německojazyčnými obyvateli. Nacházejí se na severozápadě (např. Tachov, Cheb, Karlovy Vary, Most, Chomutov, Teplice,...), v oblasti Šumavy, moravsko-rakouské pohraničí, pomezí Čech a Moravy (Zábřeh – Litomyšl), sever Moravy (Jeseník, Bruntál, Fulnek,...). (Bogoczová, 2012, s. 62)

3.4.1.2 Česká nářeční skupina v užším slova smyslu – obecné jevy

Jak již bylo zmíněno, tato nářeční skupina je nejrozšířenější v republice. Podskupina jihozápadočeská má společné obecné rysy se středočeskou podskupinou. Ta dává základ pro jednotlivé nářeční skupiny. Současně z ní vychází obecná čeština, kterou hovoří v dnešní době především mladá generace, proto je podstatné se seznámit s těmito obecnými prvky.

Pro výčet společných jevů české nářeční skupiny v užším slova smyslu vycházím z publikací Bogoczové *Textová opora* (s. 64–65) a Lamprechta a jeho *Českých nářečních textů* (s. 17–20).

Hláskoslovné jevy

- diftongizace *y* (*i*) → *ej* (*strýc* → *strejc*, *malý* → *malej*, *dobrý* → *dobrej*)
- diftongizace *-ú* → *-au* → *-ou* (*louka*, *pasou*, *mažou*)
- pouze střední *-l* (*pila*, *mila*, *lavička*)
- změna *-aj* → *-ej* (*vejce*, *dejte*, *nejstarší*)
- úženi *-é* → *-í* (*mlíko*, *lítat*)
- přehláska *-u/-ú* → *-i/i* (*jih*, *klíč*, *cizi*)
- diftongizace a monoftongizace *-ó* → *-ou* → *-ú* (*vúz*, *tvúj*, *kúň*)
- monoftongizace *-ie* → *i* (*míra*, *víra*, *místo*)
- užívání protetické *v-* (*vokno*, *von*, *vocas*) – s výjimkou Doudlebska
- asimilace *-sh* → *-sch* (*schon*, *schoda*)
- změna sykavek *s*, *z*, *š*, *ž* na *c*, *dz*, *č*, *dž* především po *n* a *ň* (*žencká*, *menčí*, *Hondza*, *jendže*)

Tvaroslovné jevy

- nominativ plurálu adjektiv koncovka *-í* ve všech rodech (*pjekní kluci*, *pjekní holki*, *pjekní štěňata*)
- instrumentál plurálu koncovka *-ma* (*s mužem*, *se ženama*, *s kuřatama*)
- koncovka *-jc* u komparativu adverbí (*dolejc*, *častějic*)
- v přičestí minulém bez *-l* (*dones*, *doved*)
- vynechání pomocného tvaru minulého slovesa u „být“ (*já to vid'el*, *já to vjed'ěla*)

- užívání konstrukcí s trpným participiém (*máme uklizeno, zametáno, nakoupáno*)

Lexikální jevy

Na většině míst v republice se můžeme setkat s územními rozdíly v oblasti nářeční slovní zásoby. Mezinářeční konfrontace pomáhá „získat repertoár základních nářečních ekvivalentů, které se na této diferenciaci podílejí. Zároveň může přispět i k osvětě rozdílů v rozsahu a rozvrstvení slovního inventáře českých nářečí v poměru k inventáři celonárodnímu.“ (ČJA 1, 2012, s. 26) Největší výběr nářečních lexikálních položek uvádí *Český jazykový atlas*. Pro výběr hesel byly směrodatné rozdíly na celém jazykovém území. Výše zmíněná publikace nabízí zpracování hesel v mapách, kde ukazuje, kde se daný pojem používá a kde se také vyskytuje.

Například pojem *brambor* nabízí mnoho nářečních rozdílů. Na většině území Čech se využívá pojem *brambor* či *brambora*. Centrální postavení má varianta ženského rodu. Největší nářeční rozdíly jsou zachyceny na celém území Moravy a Slezska. Jižní Morava využívá pojem *erteple*, což je cizí název přejatý z němčiny. Na Uherskobrodsku využívá pojem *zemák*, který je zachycen i v Podkrkonoší. (ČJA 3, 2014, s. 268–270)

3.4.1.2 Podskupina jihozápadočeská

Hraničí se středními Čechy od jihu, od západu s Chodskem, z jihu zasahuje Svatý Ján, na východě má přesah na Moravu do okolí Třeště, Telče a Dačic. Některé rysy jsou společné pro jihozápadočeskou podskupinu, a naopak v některých se liší. Většina lingvistů se neshoduje v jejich rozdělení. Bělič a Lamprecht rozlišují nářečí západočeská a jihočeská, kdežto Bogoczová je též rozděluje, ale na západní a východní. (Bělič, 1972, s. 224–227; Lamprecht, 1976, s. 41–42; srov. Bogoczová, 2012, s. 63–64)

Bogoczová tuto podskupinu dále dělí na části:

- západní (kolem Rokycan, Plzně a Klatov)
 - o manětínský
 - o stříbrný
 - o domažlický (chodský)

- východní (okolo Příbrami, Sušice, Českých Budějovic, Třeboně, Jindřichova Hradce až po Pelhřimovsko; také sem zahrnuje Strakonice, Písek a Tábor)
 - o prachatický
 - o douhlebský (jižně od Českých Budějovic k Českému Krumlovu, Kaplici a Trhovým Svinům)
 - o třeštsko-dačický (moravský)
 - o jemnický

(Bogoczová, 2012, s. 63–64)

Hláskoslovné jevy jihozápadočeské podskupiny

- diftongizace *-i/-y* → *-ej* (*sítko, zítra, kýchat*),
- jihočeská disimilace sykavek, polosykavek a zubnic (*pojte, zapajte, poj tím, bajzubej, babijce*),
- anticipace měkkosti → vkladné *-j* před *d', t'* v zavřených slabikách (*ajt', tejd'*),
- ve skupině *-ovi* se retné *-w* → retoretné *-u* zredukováno *-oui* nebo *-oi* (*Soukupoi* nebo i *Soukupouc, Horažd'oice* i *Horažd'ouc*),
- *-a* → *-e/-ě* (*za'el, začel, počela*),
- zjednodušení skupin *-stř* (*třídát, tředa, třevíc*),
- dlouhé samohlásky v typech (*dluh* → *dlouch, saze* → *sáze*).

(Bogoczová, 2012, s. 66–67; Holub a Janečková, 1993, s. 57–58)

Tvaroslovné jevy jihozápadočeské podskupiny

- výslovnost *Budějce, Horažd'ojce, Novákojc*,
- užívání n-ového participia (*je navařeno, je napečeno, je nastrouháno*); v obecné češtině použijeme (*je navařino, je napečino*),
- ustrnutí přivlastňovacích adjektiv ve všech rodech (*tatínkovo les, sestřino d'íte*),
- částečně neskloňná příjmení typu *Novákovíc* → *Novákoic* (*Novákoic pes, Novákoic kočka, Novákoic kuře*),
- tvary zájmen analogické k tvrdé deklinaci (*o fšom, na ňom*),

- nominativ plurálu maskulina životného dlouhý vokál *-í* (*klucí, černoší, sousedí*),
- zachovaný rozdíl mezi genitivem singuláru a dativem a lokálem singuláru feminin u adjektiv a zájmen (*z*) *tí druhí strani X (k/na) tej druhej straňe*,
- sloveso „být“ ve funkci spony ve 2. osobě singuláru ve tvaru *si*,
- v západní části sjednocení akuzativu a akuzativ a dativ osobních zájmen typu (*nech mi bejt*).

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

- krátké tvary ve 3. osobě plurálu indikativu přezenta u sloves 4. třídy (*oni sází, prosí, umí, volají*),
- změkčené tvary rozkazovacího způsobu sloves 4. třídy (*proš, vož, neježdí*).

(Bogoczová, 2012, s. 66–67; Holub a Janečková, 1993, s. 59)

Úsek doudlebský

- výslovnost s progresivní asimilací znělosti (*tfaroch, kfočna*),
- rozložená výslovnost bývalých změkčených retnic i před *-i* (*bjič, pjivo*),
- není protetické *v-* (*okno, oko*),
- užší výslovnost *ou* (*louka – lúka*),
- užší výslovnost *ej* (*dlouhej – dlouhij*),
- substantiva vzoru *růže* se skloňují podle vzoru *kost* (*do práci, do vesňici*),
- pomocné verbum *být* může mít v 1. osobě singuláru tvar (*som, sim*),
- v minulých dobách byl přízvuk na předposlední slabice – penultimě.

(Bogoczová, 2012, s. 66–67)

Úsek chodský (domažlický)

- dochází ke změně *d* v *r* (*d'erek, bure, svarba*),
- zjednodušená výslovnost bez souhlásky *v* (*sjet, zjednej*),
- náslovné *h-* (*hu nás, hale, habi, hučitel*),
- protetické *v-* (*vokno, votevří*),
- délka ve dvojslabičných tvarech zájmen přivlastňovacích (*náše, vaše*),
- užší výslovnost *ou* (místy jako *ú*) → (*louka – lúka, houbi – huubi/húbi*),
- užší výslovnost *ej* (místy jako *ij*) → (*dlouhej – dlouhij*),

(Bogoczová, 2012, s. 66–67)

Úsek prachatický

V tomto úseku „končí infinivit tradičně na *-t'* (dříve na *-t'i*) → *dáti, vzít chtít*, a proto uživatelé tohoto nářečí byli nazýváni *Tit'áky/Ťit'áky*. (Bogoczová, 2012, s. 67)

Úsek třeštsko-dačický

Jak už napovídá název a bylo již zmíněno, je vymezen městy Třešť, Telč, Dačice. Někdy je též označován jako moravský úsek, neboť má přechodový charakter a obsahuje prvky českých i moravských nářečí. (Bogoczová, 2012, s. 66–67)

4 METODOLOGICKÁ ČÁST

4.1 Fáze nářečního bádání

Pojem *metoda* označuje postup nebo návod, jak získat správné poznatky. Slovo pochází původem z řečtiny, kde se užívalo ve smyslu „cesta za něčím“. (Bogoczová, 2012, s. 130)

Přiřadíme-li dialektologii ke společenskovědným disciplinám, budeme používat nástroje a metody, které jsou pro tyto vědy standardní. Dále uijeme i speciálních metod, neboť naším prioritním cílem je zkoumat mluvený jazyk.

Pro jakýkoliv výzkum je důležité, aby sebrané vzorky byly validní (právoplatné) a reliabilní (spolehlivé). Důležitým faktorem pro získání výsledků není jen množství nasbíraného materiálu, ale především kvalita posbíraných dat. (Bogoczová, 2012, s. 130)

Podle Bogoczové dialektologie využívá při své práci pouze dvě metody: metoda sběru nářečního materiálu a metoda zpracování a prezentace nářečního materiálu (Bogoczová, 2012, s. 131) Holub a Cuřín uvádějí, že existují také dvě metody studia nářečí. Synchronická metoda zkoumá dialekty ve vývojové fázi, můžeme mluvit o výzkumu současného stavu nářečí. Diachronická metoda naopak postihuje celý vývoj. V praxi by se měly využívat oba postupy, neboť jsou úzce spjaty a vzájemně se doplňují. (Holub, 1996, s. 49–53; Cuřín, 1964, s. 165–166)

Holub vyděluje dialektologický výzkum do tří etap: příprava, bezprostřední sběr a vyhodnocení. (Holub, 1996, s. 50–53) Bogoczová se této části věnuje podrobněji a rozděluje výzkum do tří fází: přípravná (předběžná), realizační, analytická. (Bogoczová, 2012, s. 132)

V následujících podkapitolách vycházím především z publikace Ireny Bogoczové *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012), ve které jsou jednotlivé fáze a techniky metodologie velmi detailně popsány.

4.1.1 Fáze přípravná

Na samém začátku si výzkumník vytyčí výzkumný problém a výzkumný cíl. Podstatné je stanovit si pracovní hypotézu, kterou buď potvrdí, nebo vyvrátí. K tomu explorátor využívá výzkumné nástroje, např. dotazník či přímé pozorování. Výzkumník předpokládá, že v rámci svého výzkumu může narazit na určité proměnné vztahy, které výzkumnou skupinu diferencují. Pozornost tedy musí upřít na reprezentativní vzorek populace, tj. „omezený počet vhodných informátorů nebo respondentů.“ (Bogoczová, 2012, s. 132–133)

Dříve než výzkumník začne se sběrem dat, provádí se tzv. předvýzkum, též pilotáž, jenž odhaluje metodologické nedostatky, např. nevhodná formulace otázek, časová náročnost, aj., které můžeme odstranit, a poté pracovat „na ostro“ bez potíží. (Bogoczová, 2012, s. 132–133)

Samotný výzkum zpravidla provádí jednotlivec. V případě výzkumu většího rozsahu se na sběru dat podílí výzkumný tým. „Skládá se ze zadavatele úkolu, (...) řešitele, odborníka na danou problematiku, garanta vědecké úrovně výzkumu a koordinátora.“ (Bogoczová, 2012, s. 133)

4.1.2 Fáze realizační

V této etapě již začíná vlastní zkoumání již v reálném prostoru. Pomocí výzkumných nástrojů, které si explorátor zvolil k získání potřebného materiálu, probíhá sběr dat v terénu.

Jednou z nejčastějších a osvědčených metod pro zachycení mluveného projevu je zvukový záznam neboli nahrávání. K tomuto postupu je bezpochyby potřeba technického vybavení. V dnešní době stále je užíván diktafon, který lze ovšem nahradit i moderním mobilním telefonem s výborným rozlišením zvuku. Nabízí se i videokamera, která kromě zvuku zachytí i obraz mluvčího. Samotný respondent by měl být obeznámen s tím, že je nahráván.

Za nevýhodu této metody můžeme považovat stud respondentů a jejich snahu mluvit spisovně. Nejlepší způsob, jak tomuto předejít, je rozmluvit informátora, případně komunikovat v jeho nářečí či si pozvat třetí osobu, kterou mluvčí důvěrně zná. Z důvodu nervozity respondentů se v současné době využívá skrytého mikrofonu. Na

konci rozhovoru musíme tuto informaci mluvčímu sdělit, a dodatečně získat jeho výslovný souhlas s použitím nahrávaného materiálu. (Bogoczová, 2012, s. 133–134)

Explorátor by měl mít předem vybrané prostředí, čas a otázky. Nehodí se otázky nabízející hotové odpovědi, uzavřené, sugestivní, přesahující intelektuální možnost respondenta. Vhodné je volit téma dle samotných respondentových zájmů. Pokud provádíme výzkum napříč generacemi, je nejvhodnější volit otázky na stejná témata, např. zvyky a obyčeje, rodina či vaření. Velmi důležité je vhodně zvolené prostředí, kde se nahrávka bude pořizovat. Pokud například je vhodné zvolit informátorův domov, bude se mluvčí cítit bezpečně a rozhovor proběhne uvolněně. (Bogoczová, 2012, s. 134)

U této výzkumné metody nesmíme zapomenout na nezbytné údaje o respondentovi, které tvoří legendu nahrávky – pohlaví, věk, trvalá i přechodná bydliště, případně vzdělání a zaměstnání. Z důvodu ochrany osobních údajů nezjišťujeme a neuvádíme jméno, příjmení a adresu. V přepisu nahrávek uvádíme pouze iniciály či smyšlené údaje. (Bogoczová, 2012, s. 135)

Druhou využívanou praktikou je dotazování, pro které je zásadní vytvoření speciálního dialektologického dotazníku. Mohou se zde objevit otázky otevřené, uzavřené či otázky typu multiple choice. Samotný dotazník musí být vhodně seřazený. Zpravidla se skládá z několika tematických okruhů. Pokud provádíme dialektologický dotazník, odpovědi musí být zachyceny foneticky. Důležité jsou podrobné instrukce k vyplňování dotazníku. Přihlížet se musí také na časovou náročnost, která by neměla přesáhnout 45 minut. Doporučuje se délka na vyplnění max. 15 minut. (Bogoczová, 2012, s. 135–138)

Mezi další metody, které v dialektologii nejsou tolik využívané, můžeme zařadit studium dokumentů, experiment a přímé pozorování. (Bogoczová, 2012, s. 139)

4.1.3 Fáze analytická

V této části výzkumu se provádí samotná analýza sebraného materiálu. Platí zde několik zásad. Bez ohledu na pravopis, slova se zapisují dle toho, jak je respondent vyslovil. Explorátor text nijak neupravuje, nestylizuje a výpovědi respondentů se nepřevádí do vět. Je možné využít tzv. polofonetický přepis, který respektuje pravopisné měkké a tvrdé i, psaní ú/ů, mě, vě, bě, pě. Vhodné zpracování výsledkům je představeno širší veřejnosti v podobě monografií, slovníků či atlasů. (Bogoczová, 2012, s. 147–148)

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Metodika

V následující části uvádím praktické zpracování tří fází – přípravné, poznávací, analytické, o kterých Bogoczová mluví ve své knize *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (2012).

5.1.1 Fáze přípravná

Na samém začátku jsem se seznámila s odbornou literaturou. Na základě studia odborné dialektologické literatury jsem si stanovila pracovní hypotézu. Cíl výzkumu byl zaměřen na to, zda se v dané lokalitě objevují znaky nářečí typické pro danou oblast. Za výzkumný okruh jsem si zvolila České Budějovice a okolí, neboť díky studiu zde žiji již několik let. Jelikož nepocházím z dané oblasti, musela jsem respondenty hledat prostřednictvím svých známých a přátel. Zda by oni, jejich příbuzný či známý byl ochoten se mnou na daném projektu spolupracovat. Byla jsem mile překvapena jejich ochotou. Pro zpracování jsem nakonec získala šest nahrávek, z čehož jednotlivé generace zastupují vždy dvě nahrávky. Více informací o jednotlivých mluvčích uvádím v jednotlivých podkapitolách věnující se jednotlivým generacím

Všem respondentům jsem se snažila pokládat stejné otázky, které byly zaměřeny na svátky, rodinu, dětství, vaření a zájmy. Tematiku otázek jsem zvolila právě proto, abych si ověřila, jestli všechny generační skupiny používají stejné jazykové prvky, či nikoliv. Jednotlivé promluvy jsem nahrávala na diktafon v mobilním telefonu.

Kromě nahrávání jsem zvolila ještě metodu dotazování. Cílem dotazníku bylo zjistit, jestli je daný pojem, např. *klubalky* stále aktivní, a že respondenti vědí, co dané označení znamená. Dotazník, zpracovaný Štěpánem Balíkem z Filozofické fakulty v Českých Budějovicích, jsem vyplnila s každým respondentem, který se zúčastnil nahrávek. Zkrácenou verzi dotazníku, která obsahovala osmnáct otázek a osm jihočeských pojmů, jsem zakomponovala do dotazníku zveřejněný na stránkách Google. Více o dotazníku v samostatné podkapitole.

5.1.2 Fáze poznávací

Ve třech případech jsem pro jednotlivá nahrávání zvolila domácí prostředí samotných respondentů. Díky tomu jsou nahrávky zcela uvolněné a přirozené. Pro setkání s dalšími třemi mluvčími jsem zvolila restaurační zařízení. Volila jsem taková místa, ve kterých není pouštěna hudba, aby nahrávka byla kvalitní. Všem účastníkům jsem ze začátku ještě jednou zopakovala, jak budou rozhovory probíhat a k čemu samotné nahrávky budou sloužit. Také jsem je ubezpečila o anonymitě, ale samotní mluvčí mi dovolili uvádět křestní jména. I přesto, že někteří měli tendenci mluvit spisovným jazykem, diktafon byl po celou dobu schůzky zapnutý bez přerušení. Subjektivní pocity práce s generačními skupinami je blíže popsáno v jednotlivých podkapitolách.

Jak už bylo zmíněno výše, zvolila jsem i dotazníkové šetření. Dotazník se skládal ze tří částí – informace o respondentovi, slovtvorba a lexikologie. V rámci předvýzkumu jsem dotazník poslala pěti lidem z jiné oblasti republiky, abych zjistila časovou náročnost a jestli znění otázek je srozumitelné a jednoznačné. Nezávisle na sobě se testované osoby shodly u několika otázek, že jejich zadání bylo nejednoznačné. Naopak si chválili instrukce, jak a co mají u jednotlivé otázky vyplňovat. Po prokonzultování jsem dotazník upravila, odpovědi smazala a rozeslala známým, u kterých vím, že pocházejí nebo dlouhodobě se zdržují v oblasti Českých Budějovic. Časová náročnost byla přibližně 10-15 minut, což vhodná délka dotazníku. Setkala jsem se s mnoha pozitivními reakcemi na samotný dotazník, zvláště jeho lexikální část. Někteří projevíli zájem o zaslání závěrečných výsledků. Ačkoliv portál Google nabízí vyhodnocení dotazníku automaticky, zpracovávám si údaje vždy sama. I v tomto případě tomu nebylo jinak. Údaje jsem si jednotlivě přepisovala do předpřipravených archů. Jednotlivé papíry obsahovaly data z dotazníku a poté jsem data statisticky sečetla, seřadila podle frekvence a věnovala se jednotlivým pojmům. Více o dotazníku v samostatné kapitole.

Při výzkumu jihočeského nářečí vycházím ze zvukových nahrávek, které přikládám k diplomové práci v elektronické podobě (CD). Nahrávky byly pořízeny na přelomu roku 2018 a 2019. Vzor dotazníku, který byl zveřejněn na internetu, přikládám v přílohách diplomové práce.

5.1.3 Fáze analytická

V této etapě jsem získaný materiál zpracovávala. Nahrávky jsem několikrát poslouchala po jednotlivých úsecích. Vybrané pasáže zvukových záznamů jsem přepsala a poté zanalyzovala. Do textu jsou zařazeny především takové ukázky, ve kterých se objevují určité dialektologické jevy. Vycházela jsem z norem dle publikace *České nářeční texty* (1976). Dále jsem využila jazykovědné publikace *Slovník nespisovné češtiny* či *Slovník spisovného jazyka českého*. Vzhledem k velkému výskytu cizích slov používám *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Více viz použitá literatura.

V jednotlivých prepisech bylo nutné dodržovat pravidla transkripce čili přepisovat hlásky tak, jak je slyšíme, bez ohledu na spisovný jazyk. V záznamech je tedy ustálené *i* (*nábitku, koblihi, viud'ilo*). Měkkost souhlásek *d'*, *t'*, *ň* označuji háčkem nad souhláskou (*d'e'ti*), dlouhé *ů/ú* je jednotně označeno *ú* (*púlnoční*) a zadopatrové *n* přepisují znakem *ŋ* (*teŋkrát, veŋku*). Samohlásku *ě* nahrazuji *ňe* (*nemňeli*) nebo *e*, kde předchozí souhlásku změkčím (*ch'ěli*).

V prepisech jsem se snažila zachovat autenticitu mluvy. Ponechala jsem parazitní výrazy, opakování nebo nedokončené výpovědi, které se v nahrávkách vyskytují.

Přepisy nahrávek tvoří přílohu diplomové práce. K přehlednější orientaci výskytu daného jevu jsem použila číslování řádků, na které odkazuji v praktické části. Pro přiblížení kontextu jsem zvolila tučné zvýraznění v prepisu, kde uvádím, jaká problematika se řeší v následujícím odstavci, např. formou otázky či situaci označenou tučně kurzívou.

Dotazníkovému šetření se blíže budu věnovat v samostatné kapitole. Každopádně bylo třeba zpracovat data dle jednotlivých údajů – pohlaví, věk, město, vzdělání, což znázorňují grafy v závěru práce. Z jednotlivých odpovědí k otázkám jsem vybrala nejčastější odpovědi, které jsem podrobněji zpracovala. Využívala jsem především dat z kolektivní práce *Český jazykový atlas* (2011), publikaci *Jihočeský člověk a jeho řeč* (1961) Františka Jílka a *Doudlebské nářečí a slovník* (2004) Zbyňka Holuba. Mezi nasbíraným materiálem se objevily i pojmy, které výše zmíněné knihy neobsahují, tudíž jsem pracovala také se *Slovníkem nespisovné češtiny* (2009) Jana Huga. Původ slov jsem určovala podle Rejzkova *Českého etymologického slovník* (2015).

5.2 Rozbor jednotlivých generací

Analýzy jednotlivých generačních skupin obsahují pouze zachycené jevy v běžné mluvě. Pokud jevy nejsou uvedeny, nebyly zaznamenány v promluvách.

5.2.1 Nejstarší generace

Vybrat zástupce nejstarší generace pro mne bylo složité, neboť jsem nikoho v tomto věku v jižních Čechách neznala. Tuto generaci zastupují dvě nahrávky, ve kterých se objevují ženy narozené v rozmezí let 1940–1941. Odlišuje je pouze místo pobytu.

Kamarádka Markéta, která se mnou spolupracovala jako zástupkyně nejmladší generace, mi doporučila její babičku Růženku. Ta se narodila v roce 1941 a pochází z Rojšína. V současné době bydlí v Srníně, kam se odstěhovala za svým mužem. Aktuálně si užívá důchodu. Nahrávání probíhalo časně ráno v prostorách jejich statku. Z části byla přítomná vnučka Markéta a rodinní příslušníci respondentky, kteří procházeli místností. Růženka byla milá, ochotná a velmi hovorná. Nebylo potřeba pokládat žádné otázky, pouze upřesňující, neboť spontánně vyprávěla. Hovořila o seznámení s mužem, kterého v rozhovoru označuje jako *děda*. Dále o dodržování zvyků a tradic na vesnici nebo o svém dětství.

V druhé promluvě hovoří paní Marie, kterou jsem oslovila v místě svého bydliště. Vysvětlila jsem, jako všem ostatním, jak rozhovor bude probíhat a k čemu nahrávka slouží, a ona nadšeně souhlasila. Narodila se v roce 1940 ve Strážkovicích nedaleko Trhových Svinů. Zde také prožila své dětství. Po válce se přestěhovala do Českých Budějovic, kde žije i v současné době. Toužila po velké rodině, ale nikdy se neprovdala. Vystudovala zdravotnickou školu, a několik let se živila jako zdravotní sestra na chirurgii. Nyní je v důchodu. Nahrávání se uskutečnilo v jejím bytě, kde nebyl nikdo další přítomný. Stejně jako v prvním případě, povídání respondentky bylo nenucené a uvolněné. Objevily se témata z jejího dětství, ze zdravotnické praxe, ale také jak slavili Vánoce či Velikonoce. Na paní Marii bylo vidět, že celé povídání je pro ni velice emotivní záležitost. Zároveň je to jediná mluvčí, která o nahrávání nevěděla, a musela jsem požádat o dodatečný souhlas.

V obou případech byla atmosféra velmi uvolněná a příjemná. Obě dámy připravily domácí zákusek a nabídly kávu nebo čaj. Posezení mi v mnoha ohledech připomínalo návštěvy u mé babičky, která je stejně pozorná a ve stejném věku jako obě dámy. Na obou ženách bylo vidět, že jsou rády a zároveň vděčné, že se o zážitky z minulosti mohou s někým podělit. Při vyprávění historek z mládí provázal povídání přirozený smích. S touto generační skupinou se mi pracovalo nejlépe ze všech.

5.2.1.1 Obecně český rozbor

Vynechání hlásek, nedbalá mluva a haplologie

totle (2. ř.), *diž* (2., 6., 7., 16., 26., 9., 28., 33., 40., 42., 66., 69., 77., 80., 91., 93., 98., 99., 100., 133., 150., 152., 153., 159., 161., 162., 216., 222., 244. a 246. ř.), *ňákej* (11., 49. ř.), *kerej* (37. ř.), *ňákí* (125. a 192. ř.), *ňákím* (136. ř.), *ňákíma* (251. ř.), *dibich* (14. ř.), *dibi* (9. a 174. ř.), *ňák* (25., 201. 211. a 252. ř.), *nekad* (30. ř.), *radči* (47. ř.), *pude* (71. ř.), *pod'* (79. ř.), *jabkama* (92. ř.), *kerí* (94. ř.), *kerou* (102. ř.), *diš* (173., 174., 193., 214., 224. a 231. ř.), *kerá* (175. ř.), *dibich* (181. ř.), *disi* (183. ř.), *dicki* (190. a 243. ř.), *dit'* (239. ř.)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

koupili (8., 35., 87. a 98. ř.), *koupil* (17. ř.), *koukali* (20. ř.), *housata* (25. ř.), *koupila* (35. ř.), *koukla* (39. ř.), *koukám* (40. ř.), *boulí* (49. ř.), *zasloužili* (57. ř.), *koupit* (70. ř.), *kousky* (87. ř.), *viřouknout* (89. ř.), *soukromničít* (100. ř.), *probouřali* (101. ř.), *vykoupat* (105. ř.), *moudřeji* (123. ř.), *francoušřinu* (146. ř.), *Francouzki* (147. ř.), *Francouzi* (147. ř.), *mouku* (156. ř.), *Doudlebi* (182. ř.), *Doudlebsku* (186. ř.), *klobouki* (186. ř.), *kloboukách* (187. ř.), *koupí* (233. ř.), *pouť* (210. ř.), *koukalo* (210. ř.), *dlouho* (230., 234. a 240. ř.)

Diftong ej za ý/i

bejt (40., 97., 214. a 253. ř.), *obejvák* (6., 7. a 8. ř.), *rejžovej* (91. a 92. ř.), *rejžák* (92. ř.), *rejží* (95. ř.), *bejvali* (95. ř.), *vejminkářkou* (98. ř.), *tejden* (124. ř.), *bejvá* (174. ř.)

Úžení é v í

polířka (86. ř.), *polířku* (151. a 158. ř.), *polířki* (178. ř.), *muselo bejt sklizeno včetně řípi* (214. ř.)

Protetické v

vod (27. a 30. ř.), *von* (29., 125., 134., 135., 147. a 163. ř.), *voňi* (31., 195. a 222. ř.), *vostudu* (130. ř.), *voškubal* (163. ř.), *voblečeňi* (174. ř.), *vono* (179. a 204. ř.), *vona* (197. ř.), *vobjedvalo se* (212. ř.), *vokno* (241. ř.)

Skupina šť místo starého šč

ešťě (3., 11., 18., 19., 24., 30., 37., 42., 83., 91., 134., 150., 187., 202., 203., 215., 233. a 242. ř.), *náššťěvu* (9. a 131. ř.), *šťěne* (11. ř.), *nešťastní* (33. ř.), *našťípám* (55. ř.), *šťedrej* (68. a 244. ř.)

Změna č na š

štiri (13. ř.), *šedesátímštvrtím* (137. ř.), *štrnáct* (144. ř.), *štiričet* (145. ř.) *štiri* (183. a 256. ř.)

Asimilace znělosti sh > sch

scháněla (36. ř.)

Skupina *mň* před vokálem *e*

mňe (1., 13., 15., 24., 47., 53., 60., 115. a 140. ř.), *mámňe* (3. a 30. ř.), *mňeli* (3., 32., 33., 43., 44., 56., 71., 75., 117., 171., 172., 186., 191., 199., 229., 234. a 247. ř.), *neumňela* (5. ř.), *mňela* (6., 11., 12., 28., 99., 102., 133., 168., 169., 181., 222. a 235. ř.), *nemňeli* (7., 116. a 249. ř.), *nemňel* (18. a 135. ř.), *krámňe* (49. ř.), *nemňela* (53. ř.), *nerozumňela* (81. ř.), *smňejou* (82. ř.), *nesmňeli* (89. ř.), *pomňerňe* (103. ř.), *domňe* (107. ř.), *umňet* (119. ř.), *ohromňe* (120. a 228. ř.), *vezmňete* (151. ř.), *mňel* (157. a 202. ř.)

Absence náslovného *j*

ešťě (3., 11., 18., 19., 24., 30., 37., 42., 83., 91., 134., 150., 187., 202., 203., 215., 233. a 242. ř.), *estli* (12., 24., 38., 84. a 124. ř.), *menuje* (183. ř.), *de* (192. a 197. ř.)

Krácení samohlásek

pořad (1. a 70. ř.), *říká* (1. ř.), *heskí* (15. ř.), *vubec* (22. ř.), *říkam* (2., 32., 70., 74., 90., 110. a 114. ř.), *nevím* (11., 22., 26., 122. a 166. ř.), *říkala* (15., 28., 39. a 109. ř.), *říkal* (37. ř.), *pujdu* (69. ř.), *dají* (70. ř.), *pujde* (75. ř.), *ozdobeniho* (76. ř.), *takovi* (76. ř.), *mislim* (80. ř.), *uplňe* (102. ř.), *takoviho* (102. ř.), *zajímalo* (115. ř.), *povidal* (135. ř.), *vzpominam* (168. ř.), *prosim* (176. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

sebou (4., 14., 24. a 38. ř.), *velkou* (7. ř.), *s tou* (19., 20., 48., 49., 123., 163. a 205. ř.), *motorkou* (19. a 20. ř.), *naloženou* (38. ř.), *mikulášskou* (44. ř.), *takovou* (48. a 88. ř.), *celou* (53. ř.), *krásnou* (56. ř.), *mašinkou* (88. ř.), *vejminkářkou* (98. ř.), *kolnou* (104. ř.), *poentou* (123. ř.), *kosou* (163. ř.), *dovolenou* (191. ř.), *takovou* (202. ř.), *muzikou* (203. ř.), *d'irkou* (48. ř.), *najednou* (174., 252. a 254. ř.)

Diftong ej za ý/í

zlatej (9. ř.), *nemocnej* (10. ř.), *cvičenej* (10. ř.), *ňákej* (11., 49., ř.), *celej* (14., 65., ř.), *mladej* (30. a 133. ř.), *kerej* (37. ř.), *pjeknej* (45. ř.), *každej* (51., 52., 128 a 227. ř.), *pochovanej* (59. ř.), *šředrej* (68. a 244. ř.), *rejžovej* (91. a 92. ř.), *takovej* (110. ř.), *Dechtářskej* (112. ř.), *pátej* (112. ř.), *žlutej* (118. ř.), *okurkovej* (120. ř.), *hlávkovej* (120. ř.), *ktorej* (123. ř.), *druhej* (125., 139., 170., 204. a 241. ř.), *váženej* (128. a 129. ř.), *vaječnej* (154. ř.), *višňovej* (155. ř.), *třešňovej* (155. ř.), *najedenej* (160. ř.), *visokej* (187. ř.), *nakulenej* (199. ř.), *mrtvej* (200. ř.), *takovej* (202., 220., 223. a 248. ř.), *velkej* (206. a 218. ř.), *narvanej* (209. ř.), *simpatickej* (209. ř.), *svatej* (230. ř.), *hrubej* (233. ř.), *udělanej* (233. ř.), *smaženej* (251. ř.), *sňedenej* (253. ř.), *nádhernej* (255. ř.)

Úžení é v í

s tí zátočini (17. ř.), *od tí dobi* (22. ř.), *druhího kluka* (23. ř.), *vojenský cvičení* (25. ř.), *vod tí dobi* (27. ř.), *zajímaví bilo* (28. ř.), *šedesátímtřetím roce* (36. ř.), *na takoví fšelíjakí vjeci* (53. ř.), *některí vjeci* (54. ř.), *u tí kmotri* (109. ř.), *to je jasní* (100. ř.), *mímu tátovi* (110. ř.), *manžel tí kmotri* (111. ř.), *žádní přídafki* (116. ř.), *takoví jako bramboroví řesto, kteří* (119. ř.), *ohromně dobrí* (121. ř.), *pohádki takoví* (122. ř.), *tři ňákí tolari* (125. ř.), *po tí Franciji* (136. ř.), *šedesátímštvrtím roce* (137. ř.), *do tí Francije* (143. ř.), *bili mladí Francouzki* (147. ř.), *je takoví to bramboroví* (154. ř.), *něco takovího* (155. ř.), *takoví cucki* (156. ř.), *mňeli boti takoví* (172. ř.), *shrnutí vlnění punčochi* (172. ř.), *to jsou samí* (176. ř.), *jichočeskí jídla* (178. ř.), *je to sití* (180. ř.), *to je heskí* (188. ř.), *takovíhle fšelíjakí* (190. ř.), *takoví držátka* (192. ř.), *mňeli to spočítaní* (199. ř.), *to užení* (203. ř.), *koláče fšelíjakí velkí* (208. ř.), *posvíceňskí koláče* (208. ř.), *něco úžasního* (217. ř.), *něco nádherního* (221. ř.), *určitího vjeku* (231. ř.), *něco krásního* (244. ř.), *zlatí prasátka* (245. ř.), *šiški bramboroví pečení* (248. ř.), *kinutího řesta* (248. ř.), *to bilo zajímaví* (252. ř.), *rúzního počasí* (256. ř.)

Morfologický rozbor

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém

řek (2., 25., 29., 30., 60., 160. a 227. ř.), *nemoh* (65. ř.), *moch* (134. ř.), *sněd* (158. a 251. ř.), *jed* (157. a 158. ř.), *sek* (163. ř.), *ved* (210. ř.), *proved* (226. ř.)

Koncovka *-(a/e)ma* v 7. pádu plurálu všech mluvnických jmen

ňákíma pracema (4. ř.), *s nohama* (12. ř.), *jabkama* (92. ř.), *pod vozama* (104. ř.), *rosškvařeníma škvarkama* (120. ř.), *téma Vánoce* (234. ř.), *s dětma* (78. ř.), *s ňákíma vjecma* (251. ř.)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. osobě plurálu

naďelaj (33. ř.), *stříkaj* (49. ř.), *ud'elaj* (195. ř.)

Obecněčeské příslovce

zasejc (55. ř.)

Tvar kondicionálu v 1. osobě plurálu *bisme*

abisme se ve škole učili (80. ř.), *abisme vipadli a tak* (143. ř.), *abisme si to dojedli* (152. ř.), *abisme vid'eli zlatí prasátko* (244. ř.)

U sloves 2. třídy se v přičestí minulém vyskytuje kmen s *-nu*

klepnul (63. ř.), *šťouchnul* (13. ř.), *nesehnul* (163. ř.)

5.2.1.2 Jihozápadočeské rysy

Hláskové jevy

Krátkost v infinitivu

podívat (60. ř.)

Skupina *mj* proti většinovému *mň*

mjeli (3. ř.), *nesmjeli* (89. ř.), *mjela* (102. a 133. ř.), *umjet* (119. ř.)

Rozložená výslovnost původních palatálních retnic před *-i*

zabjijel (65. ř.)

Nadměrná délka vokálů

támhle (47. ř.)

Výslovnost bez protetického *v*

ona (1., 4., 29. a 194. ř.), *on* (9., 10., 24., 25., 114., 124., 125., 161., 163., 200. a 250. ř.), *ono* (179. ř.), *obejvák* (6. a 8. ř.), *opravdu* (9., 32., 33., 41., 180. a 230. ř.), *omdlela* (13. ř.) *oňi* (19. ř.), *od tí dobi* (22. ř.), *odjel* (25. ř.), *otevřené okno* (47. ř.), *ovládal* (164. ř.), *oprafdu* (80., 241. a 254. ř.), *obraz* (106. ř.), *okurkovej salát* (120. ř.), *ohromně* (120. ř.), *odvíjí* (127. ř.), *osobákem* (144. ř.), *opékal* (113. ř.), *objevil* (255. ř.), *odpoledne* (211. ř.), *oblečeňi* (237. ř.), *obhajujíc* (239. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Zbytky *í* po ostrých sykavkách

ctíil (10. ř.), *vracím* (125. ř.)

Morfologické jevy

Podoby rodinných jmen typu *Chmelíkojc/Chmelíkú*

Venca Kiselú (16. ř.), *Sedláčkú* (17. ř.), *Franta Kadlecú* (225. a 227. ř.), *kraj Dúdlebanú* (181. ř.)

Koncovky *-í, -ají (-aji / -aj)* ve slovesných tvarech 3. osoby plurálu

ne takové ti co mají v krámě (48. ř.), *a co komu dají* (70. ř.), *na tom veňkovje se lidí znají* (132. ř.), *diš dávají ceni* (174. ř.), *tak Slováci mají kiselu a tak dále* (177. ř.)

Zachování rozdílu mezi tvary 2. pádu singuláru a 3. a 6. pádu singuláru feminina rodu adjektiv a zájem

s tí zátočini (17. ř.), *od tí dobi* (22. ř.), *a vod tí dobi* (27. ř.), *o tej Šumavje* (54. ř.), *f tej kapliče* (57. ř.), *f tej místnosti* (98. ř.), *u tí kmotri* (109. ř.), *manžel tí kmotri* (111. ř.), *po tí Franciji* (136. ř.), *do tí Francije* (143. ř.), *na tej zahradě* (161. ř.), *f tej škole* (222. ř.)

Ustrnulá posesivní adjektiva na *-ovo, -ino* pro všechny rody

můj tátovo strejda (58. ř.)

Podoby ukazovacích zájmen často složené

řimhleřim (56. ř.)

Zakončení 1. pádu plurálu maskulin životného rodu vokálem *-í*

klučí (224. ř.)

5.2.2 Střední generace

Výběr pro zástupce střední generace byl jednodušší, neboť v tomto okruhu mám dostatek známých. Zvolila jsem mluvčí mužského pokolení. V obou případech jsem se s pány setkala v restauračním zařízení bez přítomnosti dalších známých osob. Volila jsem takové objekty, ve kterých není pouštěna hudba. Ale i přes tuto skutečnost, nejsou nahrávky v dobré kvalitě.

První mluvčí pochází z Českého Krumlova, a několik let žije v Českých Budějovicích. Kamarád Tomáš se narodil v roce 1974. Vystudoval stavební školu a v současné době pracuje v nejmenované pojišťovně jako likvidátor. Setkali jsme se v českobudějovické hospodě *Budvarka*, nedaleko náměstí Přemysla Otakara II. Tomáš je samotářský typ a nikdy se netoužil oženit. Baví ho cestování po naší zemi, historie Čech, zvláště období husitských válek, a sport. Povídání je postaveno především na těchto tématech, ale objevují se i zmínky o slavení svátků.

Jiří, který se narodil v roce 1971, představuje druhého respondenta této generační skupiny. Je to rodilý „Budějčák“. Pochází ze železničářské rodiny, která ho ovlivnila i při výběru svého budoucího povolání. Svá středoškolská léta prožil v Plzni, kde studoval železničářskou školu. S panem Jiřím jsem se seznámila při práci na pobočkách České pošty, kde jsem v minulosti pracovala. Domluvit se na konkrétní termín s mluvčím byl ale skutečný oříšek, neboť je stále pracovně vytížený. Několikrát během schůzky prohlásil, že je trpělivý a vytrvalý člověk. Setkali jsme se v restauraci *Klub malých pivovarů*, který se nachází v blízkosti Jihočeské univerzity. Jelikož jsme se dlouho neviděli, nejdřív jsme si soukromě popovídali o novinkách v našich životech, a teprve poté jsme přešli k nahrávanému dialogu. Jiří je velký šprýmař, takže o příjemnou atmosféru bylo postaráno. Mezi tématy padla řeč také na rybaření, což je jeho velká vášeň. Paradoxem však je, že rybaření miluje, ale samotné ryby nejlí.

Obě setkání provázela příjemná atmosféra a smích. V obou případech jsme konzumovali pivo. V nahrávkách se objevují občas vulgarismy. I přesto, že povídání bylo plynulé, bylo potřeba použít doplňující otázky.

5.2.2.1 Obecně český rozbor

Vynechání hlásek, nedbalá mluva a haplogogie

ňák (260., 280. a 285. ř.), *kerej* (270. ř.), *pudeme* (289., 290. a 301. ř.), *ňákej* (296., 332. a 346. ř.), *ňáká* (297. a 304. ř.), *dicki* (300. a 371. ř.), *Pelřimovje* (304. a 308. ř.), *ňákímu* (313. ř.), *dete* (337. ř.), *ňákí* (341. ř.), *pučí* (343. ř.), *vemu* (351. ř.), *d'eckí* (365. ř.), *ňákim* (370. ř.)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

kousek (263., 297., ř.), *poušťeli* (281. a 376. ř.), *Soumarák* (290. a 292. ř.), *koukali* (291. ř.), *francouskí* (299. ř.), *kroužek* (302. ř.), *kouski* (303. ř.), *koukám* (324., 325., 345. a 385. ř.), *koukat* (327. ř.), *nastoupil* (336. ř.), *vodpočinout* (345. ř.), *koupil* (353. ř.), *koulovačka* (360. ř.), *koupila* (367. ř.), *dlouho* (379. ř.), *koukal* (394. ř.)

Diftong *ej* za *ý/i*

bejval (314. a 360. ř.), *přemejšlel* (321. a 329. ř.), *bejt* (374. ř.)

Úžení *é* v *í*

polířka (380. ř.)

Protetické *v*

vodmaturovat (261. ř.), *vono* (263., 306. a 349. ř.), *voňi* (267., 291., 337. a 394. ř.), *vo tej* (293. ř.), *vod* (295., 333., 352. a 386. ř.), *voceneit* (296. ř.), *vod vedle* (298. ř.), *von* (300., 312., 318., 366., 370. a 387. ř.), *vo to* (312. ř.), *vo čom* (315. a 330. ř.), *vobičejná* (332. ř.), *votoč* (334. ř.), *vo určitej počet* (335. ř.), *vosmički* (336. ř.), *vosmou* (336. ř.), *vobjeda* (339. ř.), *voheň* (340. ř.), *vopeče* (341. ř.), *vodpočinout* (345. ř.), *vobviňenej*

(352. ř.), *vodhalovali* (364. ř.), *voblík* (374. ř.), *vodhalil* (375. ř.), *vodjeli* (379. ř.), *vodebral* (381. ř.), *do vopravdi* (386. ř.), *votud* (391. ř.)

Skupina št' místo starého šč

našt'estí (274. ř.), *poušt'eli* (281. a 376. ř.), *ešt'e* (284. a 292. ř.), *ješt'e* (302., 304., 371. a 386. ř.), *učilišt'e* (336. ř.), *št'edrej* (351. ř.), *št'edrovečerní* (361. ř.), *nešt'astná* (367. ř.)

Změna č na š

štiri roki (261. ř.), *štiri* (338. ř.), *štrnáct dní* (365. ř.)

Skupina mň před vokálem e

mňe (259., 291., 295., 296., 318., 326., 335., 337., 345., 382. a 389. ř.), *samozřejmňe* (262., 281., 283., 305. a 382. ř.), *předmňestí* (263. ř.), *mňeli* (273. a 291. ř.), *mňesta* (284. ř.), *mňel* (312., 334. a 381. ř.), *mňest* (320. ř.), *nevimňeňil* (328. ř.), *vesmňes* (344. ř.), *nemňeli* (359. ř.), *zapomňel* (376. ř.), *nemňel* (380. ř.)

Absence náslovného j

ešt'e (284. a 292. ř.), *de* (288. ř.), *menovalo se* (309. ř.), *sou* (318. a 344. ř.), *dete* (337. ř.),

Krácení samohlásek

řikala (258. ř.), *řikam* (270., 289. a 293. ř.), *nevím* (274., 282., 288. a 297. ř.), *uplně* (287., 288., 303., 329., 354. a 358. ř.), *segrou* (364. a 365. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

přede mnou (278. ř.), *s mámou* (280. ř.), *jednou* (288. a 384. ř.), *přírodou* (290. ř.), *Šumavou* (290. ř.), *kolegou* (299. ř.), *většinou* (299. ř.), *dobrou* (302. ř.), *obíčejnou* (303. ř.), *chudou* (303. ř.), *klasickou* (304. ř.), *s tou cmundou* (305. ř.), *šumafskou* (318. ř.), *vosmou třídou* (336. ř.), *většinou* (340. ř.), *se ségrou* (351., 363. a 364. ř.), *babičkou* (357. ř.), *čertofskou* (373. ř.), *jihočeskou* (389. ř.),

Diftong *ej* za *ý/i*

šilenejch (261. ř.), *kerej* (270. ř.), *známejch* (271. ř.), *jinej* (278. ř.), *vedenej* (279. ř.), *kritej* (290. ř.), *vichitanej* (301. ř.), *dobrej* (301., 306. a 387. ř.), *druhej* (310. ř.), *kulečnickovej* (314. ř.), *žádnej* (318. a 384. ř.), *určitej* (335. ř.), *každěj* (339. ř.), *takovej* (347., 356., 361. a 388. ř.), *šředrej* (351., 356. a 361. ř.), *vobviňenej* (353. ř.), *rozbitej* (367. ř.), *velkej* (384. a 385. ř.), *kuchařskej* (385. ř.), *hospodskej* (388. ř.), *jinej* (393. ř.)

Úžení *é* v *i*

jednoduchí (259. ř.), *takoví předmňestí* (263. ř.), *dobří piřko to krumlofskí* (272. a 273. ř.), *pivo máme dobří* (274. ř.), *s tí rozvedení* (279. ř.), *tradice staročeskí* (280. ř.), *takoví ti loďički* (281. ř.), *zlatí prase* (283. a 378. ř.), *celí překope* (287. ř.), *bilo to heskí* (294. ř.), *tí dobi* (295. ř.), *francouskí brambori* (299. ř.), *uplňe ti klasickí* (303. ř.), *žádní kouski uzeního* (303. ř.), *do tí cmundi* (306. ř.), *poprví a naposled* (307. ř.), *neskuteční pařbi* (310. ř.), *Slepí rameno* (312. ř.), *ti malí pivovari* (313. ř.), *takoví ti sportovní přenosí* (315. ř.), *takoví ti pohledi* (325. ř.), *to je jednoduchí* (329. ř.), *nádražáckí rodiní* (329. ř.), *takoví ti brzdiče* (332. ř.), *Českí republikí* (344. ř.), *já každímu přeju* (347. ř.), *takoví to* (350. ř.), *Blanskího lesa* (351. ř.), *pana hajního* (352. ř.), *nedostatkoví zboží* (352. ř.), *připravíno* (354. ř.), *do Černího Dubu* (355. ř.), *to bilo připravení* (355. ř.), *takoví ti zvikí* (358. ř.), *každí malí dítě* (363. ř.), *na tom železním tácu* (377. ř.), *žádní dárki* (382. ř.), *to mám hodně nastudovaní* (386. ř.), *různí guláže* (388. ř.), *jihočeskího* (389. ř.), *to je visloveňe jihočeskí* (390. ř.), *je to strašně dobří* (392. ř.), *tak je to jihočeskí určíte* (392. ř.)

Morfologický rozbor

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém

řek (277. a 344. ř.), *jed* (307. ř.), *užíz* (354. ř.), *oblek* (359. ř.), *rozkřáb se* (366. ř.)

Koncovka *-(a/e)ma* v 7. pádu plurálu všech mluvnických jmen

za babičkama, *středama* (323. ř.), *s čertama* (371. ř.), *za dveřma* (373. ř.), *s rodičema* (351. ř.)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. osobě plurálu

dělaj (282., 302. a 304. ř.), *dávaj* (306. ř.)

V 1. osobě plurálu indikativu přezenta je koncovka *-m* vede spisovného zakončení *-me*

pujdem (293. ř.), *chcem* (343. ř.), *neřeknem* (368. ř.)

U sloves 2. třídy se v přičestí minulém vyskytuje kmen s *-nu*

spadnul (366. ř.)

5.2.2.2 Jihozápadočeské rysy

Hláskové jevy

Výslovnost bez protetického *v*

ohledu (281. ř.), *običejnou* (303. ř.), *ono* (349. ř.), *odborník* (384. ř.)

Nadměrná délka vokálů

támhle (289., 290. a 298. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Zbytky *í* po ostrých sykavkách

cizí (259. ř.), *Hosín* (325. ř.)

Záměna *je* za *ovi* u místních jmen

do Budějic (258. ř.), *Budějce* (259., 263., 271., 276., 324. a 325. ř.), *v Budějích* (270. ř.), *z Budějic* (277. ř.), *Budějčáci* (345. ř.)

Morfologické jevy

Koncovký *-í, -ají (-aji / -aj)* ve slovesných tvarech 3. osoby plurálu

voňi to znají (394. ř.)

Zachování rozdílu mezi tvary 2. pádu singuláru a 3. a 6. pádu singuláru feminina rodu adjektiv a zájem

f tej dobjé (272. ř.), *vo tej pohod'e* (293. ř.), *vod tí dobi* (295. ř.), *do tí cmundi* (306. ř.), *na tej rozhledně* (327. ř.)

Ustrnulá posesivní adjektiva na *-ovo, -ino* pro všechny rody

tátovo bačkori (376. ř.)

Zakončení 1. pádu plurálu maskulin životného rodu vokálem -í

klucí (288. a 289. ř.)

Podoby ukazovacích zájmen často složené

tohlencto (259., 263., 288., 298. a 307. ř.), *f tomhlectom* (280. ř.), *tenhlecten* (297. ř.),
tohodlenctoho (297. ř.), *tadihle* (313. a 331. ř.)

5.2.3 Nejmladší generace

Pro analýzu nejmladší generace jsem zvolila své dvě kamarádky. Ačkoliv se známe několik let, bylo při rozhovorech potřeba užít připravené otázky, aby povídání mělo nějaký směr.

První z nich, již zmiňovaná Markéta, se narodila v roce 1992. Markéta je mou velice dobrou kamarádkou, která mi byla s nadšením nápomocná. Vystudovala zdravotnickou školu, a poté studovala na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích obor radiolog, který v minulých letech úspěšně zakončila státní zkouškou. V současné době pracuje v českobudějovické nemocnici. Se svým snoubencem Martinem, který nás seznámil, bydlí v Mříči nedaleko Kleti. Je milovnice zvířat, především koček, které nám dělaly společnost u našeho povídání. Celý rozhovor proběhl v prostorách jejich domu. S Markétou jsme volně navázaly na ranní nahrávku s její babičkou Růženkou. Řeč padla na svátky, tradice, ale i chystanou svatbu či cestování, které je jí blízké. Naopak příliš jsme nemluvily o vaření, jelikož jak sama říká, její nejoblíbenější jídlo je takové, které ji připraví někdo jiný. Vaření je pro ni ztrátou času.

Na druhé nahrávce této generace promlouvá Eva, které je v současné době 30 let. Je rodilá „Budějovičanda“, ačkoliv její tatínek pochází z Polska a maminka z Českých Budějovic. Je vyučená švadlena. Během svých pracovních zkušeností strávila několik let v Praze. A v současné době pracuje na České poště v Českých Budějovicích. Povídání proběhlo v prostorech školicí místnosti, kde absolvovala školení vedené mou osobou. Povídaly jsme si o obligátních tématech, jako se všemi – zvyky, tradice, rodina, zájmy.

Pro tuto generaci jsem zvolila osoby blízké mému věku, ačkoliv si uvědomuji, že nejmladší generace se pohybuje v rozmezí nižším než 26 let. V této skupině se objevovaly nejvíce parazitní výrazy (*jakoby, prostě, tohlencto*), což svědčí o tom, že mladší generace nemá tak rozsáhlou slovní zásobu. Také žádná z nich nemá příliš kladný vztah k dodržování tradic a slavení svátků. Obecně lze konstatovat, že s touto generační skupinou se mi pracovalo nejhůře, neboť ani jedna z respondentek neměla tendenci spontánně mluvit o zážitcích či daném tématu.

5.2.3.1 Obecně český rozbor

Vynechání hlásek, nedbalá mluva a haplogie

diž (398., 403., 419., 439. a 471. ř.), *diš* (421. a 428. ř.), *dibi* (430. ř.), *ňák* (400., 447., 455., 480. a 481. ř.), *ňákou* (410. ř.), *dicki* (415., 422., 459., 467., 479. a 487. ř.), *ňákej* (415. ř.), *ňákí* (453. a 460. ř.), *ceru* (449. ř.), *ňáká* (472. ř.), *ňákí* (483. ř.), *ňak* (484. a 485. ř.), *jabko* (427. ř.), *stát* (429. ř.), *d'eckí* (462. ř.)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

strouha (409. ř.), *plovoucí* (428. ř.), *žahour* (440. ř.), *nekoupil* (448. ř.), *nakoupil* (448. ř.), *skoušeli* (453. ř.), *kousek* (462. a 464. ř.), *zemňekoule* (463. ř.), *houpački* (464. ř.), *rosšťouchala* (476. ř.), *kucmouch* (477. ř.), *chloupki* (484. ř.)

Diftong *ej* za *y/i*

bejt (433. a 457. ř.), *polejou* (441. ř.), *prolejzački* (464. ř.)

Úženi *é* v *í*

se to musí zalívat (479. ř.)

Protetické *v*

von (402. a 446. ř.), *vodjeli* (434. ř.), *voňi* (435. ř.), *vona* (439. ř.), *vod* (454. a 466. ř.), *vodnes* (469. ř.), *voba* (472. ř.), *voškrabalo* (484. ř.)

Skupina št' místo starého šč

št'ípali (402. ř.), *hřišt'e* (404. a 462. ř.), *ješt'e* (408. a 444. ř.), *ešt'e* (420. ř.), *št'ekaj* (443. ř.)

Změna č na š

štrnácti (406. ř.), *štiriadvacet* (419. ř.)

Asimilace znělosti sh > sch

schod'ili aktofku (465. ř.)

Skupina mň před vokálem e

mňesto (398. ř.), *mňe* (399., 431., 435., 469. a 471. ř.), *mňeli* (400., 426. a 430. ř.), *mňela* (410. ř.), *mňel* (415., 469. a 471. ř.), *stromňe* (423. ř.), *nesmňel* (429. ř.), *nemňela* (431. ř.), *mňestu* (451. ř.), *zemňekoule* (463. ř.), *samožřejmňe* (486. ř.)

Absence náslovného j

eš'e (420. ř.), *menuje* (466. ř.)

Krácení samohlásek

nevim (409., 417., 420. a 425. ř.), *uplňe* (431. a 439. ř.), *řikam* (441. ř.), *pod'ivat* (448. ř.), *č'im* (454. ř.), *vim* (460. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

s tátou (397. a 421. ř.), *s babičkou* (398., 408. a 414. ř.), *sebou* (401. ř.), *jednou* (401., 411. a 444. ř.), *hubeňoučkej* (402. ř.), *najednou* (421. ř.), *se ségrou* (422. ř.), *nepoužívali* (429. ř.), *pod lanofkou* (444. ř.), *za rodinou* (447. ř.), *vjetšinou* (468. ř.), *s bráchou* (468. ř.), *bramborovou* (474. ř.)

Diftong *ej* za *y/i*

hubeňoučkej (402. ř.), *bramborovej* (415. a 416. ř.), *ozdobenej* (419. ř.), *známejch* (446. ř.), *štedrej* (457. ř.), *velkej* (463. ř.), *ktorej* (488. ř.)

Úžení *é* v *i*

takoví procházky (408. ř.), *nějakí polínko* (411. ř.), *do tí vodi* (411. ř.), *hrozní nervi* (415. ř.), *velkí kusi* (416. ř.), *tak to bilo heskí* (418. ř.), *zlatí prasátko* (422. ř.), *zlatí prase* (428. ř.), *to bilo uplňe hrozní* (431. ř.), *a to samí i na ti Velikonoce* (434. ř.), *má to fakt jako viborní* (440. ř.), *kinutí knedlíki* (440. ř.), *to má jako báječní* (441. ř.), *nějakího vjetšího psa* (442. ř.), *ořechoví lodički* (453. ř.), *malí d'et'i* (455. ř.), *nějakí to cukroví* (458. ř.), *takovíhle to klasickí* (460. ř.), *d'eckí hřišče* (462. ř.), *rúzní prolejzački* (464. ř.), *nějakí kraviņki* (467. ř.), *tipicki jihočeskího* (474. ř.), *u známího* (488. ř.), *to celí jakobi* (489. ř.)

Morfologický rozbor

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém u maskulin

řek (449. ř.)

Koncovka *-(a/e)ma* v 7. pádu plurálu všech mluvnických jmen

sám s klukama (470. ř.), *kropáčema* (480. ř.), *konvema* (480. ř.), *s našima* (488. ř.)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. osobě plurálu

š'ekaj (443. ř.)

5.2.3.2 Jihozápadočeské rysy

Hláskové jevy

Výslovnost bez protetického *v*

osobně (450. ř.), *opadávalo* (455. ř.), *ozdravovna* (473. ř.), *obalit* (481. ř.), *odehrávalo* (489. ř.)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Zbytky *í* po ostrých sykavkách

cizí (431. ř.)

Záměna *jic* za *ovi* u místních jmen

v Novích Hořejících (451. ř.)

Morfologické jevy

Podoby ukazovacích zájmen často složené

tohlencto (401., 425. a 426. ř.)

5.2.4 Lexikální jevy

V následující části jsou vybrané výrazy, které jsou zaznamenány v nahrávkách. Za každým pojmem je v závorkách uveden odkaz na řádku, ve kterém se nachází.

Jednotlivá hesla jsou seřazena abecedně. U substantiva jsou uvedena v singuláru včetně koncovky genitivu a rodu, k němuž patří. Verba jsou uvedena v infinitivu.

Pro samotný výklad slov je využito především *Slovníku spisovného jazyka českého*, *Českých jazykových atlasů* a publikace *Doudlebské nářečí a slovník* od Zbyňka Holuba.

Pojmy *strouha* (409. ř.), *cmunda* (298., 300., 301., 390., 393. a 475. ř.), *zelňák* (95., 299. a 475. ř.), *kropáč* (477. ř.), *škarpa* (175. ř.), které se též objevily v nahrávkách, jsou zpracovány v kapitole Výsledky dialektologického dotazníku.

- FUJAVICE, -e, f. (257. ř.) – označení pro vichřici s deštěm nebo se sněhem (SSJČ, 2011, cit. [2019-06-07])

- KOLNA, -y, f. (104. ř.) – jednoduché stavení pro úschovu dřeva

- KOŠTOVAT (346. ř.) – ochutnávat, výraz pocházející z německého slova *kosten* (Jílek, 1961, s. 70)

- KUCMOCH, -u, m. (477. ř.) – jedná se o název pro omáčku ze zeleniny, koření a nakrájených brambor v jižních Čechách (Holub a kol., 2004, s. 260; srov. Jílek, 1961, s. 215)

- PRTĚ, -ete, n. (370. ř.) – malé dítě, obdobný výraz *smrádě* či *mrně* (Jílek, 1961, s. 37)

- ROUŽNOUT (61. ř.) – nářeční varianta slovesa *rozsvítit*, tj. uvádět v činnost světelný zdroj. Podoba *rozsvítit* se objevuje na celém území Čech. Hlásková a morfologická obměna slova se používá na ostatním území. Jedná se o

nadměrnou dvojhlasíku *ou* za *ú* z *ó*. (ČJA 1, 2012, s. 342, 344–345; srov. Hugo a kol., 2009, s. 357)

- SEDNIČKA, -y, f. (7. ř.) – výraz pro větší obytnou místnost ke svátečním účelům zpravidla na vesnici. Spisovná forma je *světnice*. Výraz je typický pro jihozápadočeskou oblast s výskytem v západním úseku středočeského nářečí a jihozápadní části Moravy. (SSJČ, 2011, cit. [2019-06-07]; ČJA 1, 2012, s. 352; srov. Jílek, 1961, s. 207)
- ŠMOR, -u, m. (118., 153. a 154. ř.) – výraz pocházející z německého jazyka. Jedná se o teritoriální název pro trhanec z palačinkového těsta, obměna *šmorn* (Holub a kol., 2004, s. 287; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-06-07]; srov. Hugo a kol., 2009, s. 399)
- ŠTAMPRLE, -ete, n. (199., 350. a 486. ř.) – výraz pocházející z rakouského slova *Stamperl* ve významu malá sklenička na kořalku (Hugo a kol., 2009, s. 410; srov. Holub a kol., 2004, s. 289; srov. SSJČ, 2011, [2019-06-07])
- ŠTERC, -u, m. (117., 153., 154. a 157. ř.) – jedná se o regionální název pro pokrm z brambor a mouky, spíše známé pod názvem *škubánky* (Holub a kol., 2004, s. 289; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-06-07]; srov. Jílek, 1961, s. 215)
- ŠVÁNKY, -ů, pomnožné (55. ř.) – nářeční pojmenování pro slabě rozšířpané dříví na podpal. Jedná se o regionální název, který se používá v jižní části republiky. (ČJA 1, 2012, s. 392, 394)
- ŠVÍKAT (435. a 437. ř.) – švihat pomlázkou (Holub a kol., 2004, s. 291).
- TROKY, -ů, pomnožné (234. ř.) – regionální výraz pocházející z německého slova *Trog* pro necky či koryto (Holub a kol., 2004, s. 292; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-06-07]) Výraz se používá také na větší části Moravy, v jihozápadočeské oblasti a zasahuje do východních okrajů severovýchodní nářeční oblasti a Slezska. (ČJA 1, 2012, s. 318)

- VÝMĚNKÁŘKA, -y, f. (98. ř.) – bývalá hospodářka, která žije na výměnku. (ČJA 3, 2014, s. 50)

- ZÁTOČINA, -y, f. (17. ř.) – jihozápadočeské označení pro zatáčku. Pojem se vyskytuje také v oblasti střední Moravy s přesahem na Břeclavsko. (ČJA 2, 2012, s. 332–335)

5.3 Dialektologický dotazník

Následující část pojednává o výsledcích dialektologického výzkumu, který probíhal na základě dotazníku. Data byla získána pomocí dotazníku, který poskytl vedoucí diplomové práce Štěpán Balík. Názorně i ukázal, jak má a nemá probíhat takový rozhovor.

Výzkum probíhal ve dvou rovinách. První šetření proběhlo na základě vyplnění dotazníku s patnácti dotazovanými, kteří zastupovali všechny věkové generace (nejstarší, střední, nejmladší). Kvůli velké časové náročnosti se z připraveného dotazníku od vedoucího udělala výtah, a z původních sto otázek bylo vybráno jen otázek padesát. Zaměření bylo především na typické jihočeské pojmy. Dotazník byl vyplňován s každým respondentem zvlášť. Odpovědi byly zaznamenávány do předem připravených formulářů.

Druhá fáze šetření probíhala prostřednictvím internetového dotazníku, který byl rozeslán lidem žijícím v Českých Budějovicích či blízkém okolí prostřednictvím odkazu s prosbou, o sdílení mezi rodinné příslušníky a známé splňující tuto podmínku. Dotazník se skládal z dvou částí – slovtvorba a lexikologie. Respondenti měli za úkol vyplnit označení daného pojmu či vysvětlit, co konkrétní pojem znamená. Obsahoval celkem 26 otázek, z čehož 8 se týkalo vysvětlení pojmu.

Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 558 respondentů, 434 žen a 124 mužů. Věkové zastoupení bylo od 16–87 let. Nejfrekventovanější ročník narození byl rok 1993. Místa bydliště byla různorodá, ale z výsledných odpovědí bylo vyselektováno pouze okolí Českých Budějovic do vzdálenosti 40 kilometrů. Zapojili se i jedinci z jiných krajů, ale jejich odpovědi nejsou zakomponovány do finálních výsledků. K samotným výsledkům je zohledněno a pracováno pouze s 460 vyplněnými dotazníky včetně těch z první části šetření.

Zkoumání probíhalo anonymně. V obou případech na začátku dotazování byly získány potřebné informace (pohlaví, věk, místo narození, bydliště, informace o rodičích a prarodičích). Vzor dotazníku, který byl zveřejněn na stránce Google, naleznete v přílohové části práce.

V samotných výsledcích je vždy uveden název otázky kurzívou a poté jsou výrazy řazeny podle frekvence odpovědí. Nejsou uvedeny všechny body dotazníku, jen vybrané otázky. Substantiva jsou zaznamenána v singuláru a verba v infinitivu. U substantiv je též přiložena koncovka genitivu singuláru a jmenný rod. Vzhledem

k zaměření na jihozápadočeskou podskupinu je vycházeno z Českého jazykového atlasu, z publikace Františka Jílka *Jihočeský člověk a jeho řeč* a Holubovy příručky *Doudlebské nářečí a slovník*. Dále je pak používán *Slovník nespisovné češtiny* a *Slovník spisovného jazyka českého*.

5.3.1 Výsledky

5.3.1.1 Část 1

JAK POJMENUJETE STARÉ JÍZDNÍ KOLO, KTERÉ NENÍ PŘÍLIŠ KVALITNÍ A SLOUŽÍ POUZE K POPOJÍŽDĚNÍ V DANÉ OBLASTI?

- **hapina**, -y, f. – starší jízdní kolo sloužící na jízdu ke krátké vzdálenosti. Výraz je rozšířený nářečně v jižních Čechách. O tom svědčí i fakt, že toto označení bylo zaznamenáno u většiny respondentů a u všech, se kterými byl dotazník prováděn ústně. Můžeme se domnívat, že původ slova je odvozenina od anglických kol Happy, které se k nám dovážely ve 20. a 30. letech 20. století.
- **vehikl**, -u, m. – hanlivý výraz pro vozidlo ve špatném technickém stavu. Obvykle v dnešní době označení pro staré auto. (Hugo a kol., 2009, s. 447)
- **skládačka**, -y, f. – „věc, která se skládá“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]). V tomto případě skládací jízdní kolo, které se dá složit a naložit do kufru auta. „Jak se ti jezdí na té skládačce?“ (Čeština 2.0, 2008–2019, [cit. 2019-05-22])
- **herka**, -y, f. – primárně označení pro starého sešlého koně. Používá se ale také jako expresivní výraz pro něco starého, např. auto či kolo. (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]; srov. Hugo a kol., 2009, s. 160)

Mezi dalšími výrazy se ojediněle objevovaly např. *kostitřas* a *plečka*, které označují hanlivé označení pro staré kolo či motocykl, a *hajtra*, což je výraz pro „starého koně, auto či přístroj ve špatném technickém stavu.“ (Hugo a kol., 2009, s. 153, 207, 315)

DO ČEHO LZE POSTAVIT BICYKL (JÍZDNÍ KOLO) PŘED OBCHODEM / HOSPODOU / ÚŘADEM?

- **kolostav**, -u, m. – „stojan na jízdní kola“ (Hugo a kol., 2009, s. 203); Příklad, který zazněl v mluveném dotazníku: *Pojedeme na kole a necháme ho v kolostavu na náměstí.*
- **stojan**, -u, m. – „zařízení umožňující něco upevnit nebo správně postavit“ (SSJČ, 2011, [cit. 2019-05-22])

NA CO TLAČÍTE NOHAMA, KDYŽ JEDETE NA KOLE?

- **šlapka**, -y, f. – „část pedálu jízdního kola“ (SSJČ, 2011, cit.[2019-05-22]) Tento výraz se primárně používá pro chodidlo a také v argotu jako označení prostitutky. (Hugo a kol., 2009, s. 395; srov. SSJČ, 2011, [cit. 2019-05-22])
- **šlapačka**, -y, f. – tento výraz nezachycuje žádná kodifikační příručka. Můžeme se pouze domnívat, že by se mohlo jednat o teritoriální výraz. Soudě podle dotazníkového šetření, kde byl druhý nejvíce zastoupený, především zástupci střední a nejstarší generace.
- **pedál**, -u, m. – výraz pochází z italštiny, a představuje označení pro nožní páku – tech. spouštěcí, plynový. V tomto případě je to klika, která uvádí v děj mechanismus, tj. jízdní kolo. (SSJČ, 2011, [cit. 2019-05-22]; srov. Kraus, 2008, s. 606)

JAK ŘÍKÁTE PODÉLNÉ PROHLUBNI NA OKRAJI CESTY / SILNICE?

- **škarpa**, -y, f. – „příkop u silnice“; pochází z italského slova *scarpa*. Použijeme-li spojení *skončit ve škarpě*, jedná se o označení „dostat se na dno, skončit špatně, např. jako bezdomovec.“ (Hugo a kol., 2009, s. 392; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) V minulosti se jednalo o lidový pojem, nyní spisovný.
- **pangejt, pankejt**, -u, m. – „okraj silnice, krajnice, chybně příkop“ (Hugo a kol., 2009, s. 297; srov. Jílek, 1961, s. 22) Výraz pochází z francouzského slova *banquette*, který v překladu znamená *lavička* nebo *sedadlo*. V mluvených záznamech je značná asimilace znělosti. Většina mluvčích řekne *pangejt*. Lexém je rozšířený v západních Čechách. (ČJA 2, 2012, s. 330, 332, 333)
- **příkop**, -u, m. – „protáhlá umělá vyhloubenina v půdě“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]), Pojem je typický pro severočeské, středočeské nářečí, a

nejzápadnější cíp Moravy s přesahem na Jindřichohradecko (ČJA 2, 2012, s. 330, 332–333)

- **rigol**, -u, m. – výraz pocházející z německého pojmu *rigole* přes francouzské *rigole*, což v překladu znamená strouha, viz níže (Hugo a kol., 2009, s. 351)
- **strouha**, -y, f. – otevřené vodní koryto“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]), z praslovanštiny **struga*. V některých nářečích může mít jiný význam, např. potok nebo mlýnský náhon. (ČJA 2, 2012, s. 330, 322–333)
- **stoka**, -y, f. – „umělá strouha k odvádění dešťové vody“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) Výraz je typický převážně v jihozápadočeské nářeční skupině, konkrétně v oblasti Klatovy a Jindřichův Hradec. (ČJA 2, 2012, s. 330, 332–333)
- **taluta**, -y, f. – výraz k nám pronikl z francouzštiny *la taloute* prostřednictvím dělníků, kteří pracovali na výstavbě železničních tratí a mostů. Označuje příkop podél silnice. (Jílek, 1961, s. 22) Na lexém můžeme narazit v oblasti mezi Benešovem a Českými Budějovicemi. (ČJA 2, 2012, s. 330, 332–333) Ve výsledcích dotazníkového šetření tento pojem vyplnilo pouhých 41 respondentů, kteří zastupovali nejstarší a střední generační skupinu. Většina z nich pobývala v oblasti města Tábor, kde tento pojem je též stále aktivní. (srov. Holub a kol., 2004, s. 291)

Český jazykový atlas dokládá, že v jihozápadočeské nářeční skupině se objevují tři pojmy – *stoka*, *pangejt*, *taluta*. Pojmy jsou stále aktivní, ale pouze u starší generace, což můžeme posoudit i dle seřazení frekvence pojmů (*taluta* na posledním místě).

JAK SE ŘÍKÁ MĚLKÉ PROHLUBNI S VODOU NA CHODNÍKU ČI SILNICI?

- **louže**, -e, f. – „mělká prohlubeň se zachycenou vodou“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]), ze staroslověnštiny **lúžě*, praslovansky **luža*. Objevuje se především v západní části jihozápadočeského nářečí a v přílehlé části středočeského nářečí. (ČJA 2, 2012, 316–318)
- **lokáč**, -e, m. – „velká, zřídka vysychající louže“; příbuznost s latinským slovem *lacus*, v překladu jezero, kalužina; staroslověnsky **loky* (genitiv *lokъve*). (ČJA 2, 2012, s. 316–318; srov. Holub a kol., 2004, s. 262)

- **kaluž**, -e, f. – významově stejný pojem jako louže, viz výše; polsky *kaluża*, praslovansky **kaluža*, **kaluga*. Objevuje se v severovýchodočeském nářečí a v přilehlém pásu středočeského nářečí. Na ostatních místech je výskyt nepravidelný. (ČJA 2, 2012, s. 316–318)

V dnešní době jsou slova *kaluž* a *louže* hodnocené jako samostatné lexémy. (ČJA 2, 2012, s. 316–318) V dnešní době termín *lokáč* v běžné mluvě slyšíme zřídka, ale respondenti všech generací z Českobudějovicka tento pojem stále znají.

JAK NAZVEME KUS LEDU, KTERÝ VISÍ NAPŘ. ZE STŘECHY?

- **rampouch**, -u, m. – jedná se o „tyčinkový kus ledu visící v podobě krápníku ze střeš“, staročesky *ropúch*, od *ropěti* – téci, kapat. Lexém se vyskytuje na většině území Čech a v západní části Moravy. (ČJA 2, 2012, s. 374, 376; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22])
- **capouch**, -u, m. – vznik v důsledku hláskové podoby se slovy *rampouch* a *capouch*; pojem *capouch* označuje spodek komína v černé kuchyni. Ve významu kusu ledu je pojem zaznamenán na území Doudlebska a Prachaticka. Vyskytuje se velice sporadicky. (ČJA 2, 2012, s. 374, 376; srov. Holub a kol., 2004, s. 240)

Pojem *capouch* uvádím z důvodu zaznamenání při ústním zpracování dotazníkového šetření. Většina respondentů nejstarší generace, konkrétně čtyři, tento pojem vyslovili jako první. Navíc dvě z nich mají příbuzné nebo pocházejí z oblasti Doudlebska. Jílek uvádí pro kus ledu, který visí ze střešy pojem *střachejl*. V rámci dotazníkového šetření a rozhovorů s respondenty nebyl tento pojem zaznamenán. (Jílek, 1961, s. 30)

JAKÝM KUCHYŇSKÝM NÁČINÍM PŘEMISŤUJEME POLÉVKU NA TALÍŘ?

- **naběračka**, -y, f. – jedná se kuchyňské náčiní, které je určené k nabírání tekutin. Slovo je odvozeno od verba *nabírat*. Lexém byl zachycen v Čechách spíš jako okrajová dubleta, v městské mluvě má charakter inovace a ve Slezsku se běžně objevuje i na vesnicích. (ČJA 2, 2012, s. 286, 288)
- **sběračka**, -y, f. – celočeské základní pojmenování pro náčiní, kterými přemisťujeme na talíř. Odvozenina od slovesa *sbírat*. V různých úsecích se ojediněle objevují tvary s počátečním -ž (např. *žběračka*). (ČJA 2, 2012, s. 286,

288; srov. Jílek, 1961, s. 67) I tato varianta se podařila zachytit v rámci dotazníku.

JAK NAZVETE SILNÝ, PRUDKÝ ČI VYDATNÝ DÉŠŤ?

- **liják**, -u, m. – „prudký, vydatný déšť“ (SSJČ, 2011, [cit. 2019-05-22]; srov. ČJA 2, 2012, s. 356) Staroslověnsky **lijati*, praslovansky **liti*, nejbližší má k litevskému *lieti* = pršet. (Rejzek, 2015, s. 346) Lexém rozšířený po celém území Čech. Na území Českobudějovicka a Domažlicka se objevuje zdložená kořenová samohláska – *liják*. (ČJA 2, 2012, s. 356) Potvrzuje to opět mluvený dotazník, kde variantu s dlouhou samohláskou nepoužili pouze zástupci nejmladší generační skupiny.
- **slejvák**, -u, m. – obecné expresivní pojmenování pro prudký déšť. Výraz je doložený nesouvisle z celých Čech s drobnými přesahy na jižní a severozápadní Moravu. (ČJA 2, 2012, s. 356)
- **chcanec**, -ce, m. – novodobý pojem pro silný déšť. (Čeština 2.0, 2008–2019, [cit. 2019-05-22]) Odvozeno od vulgárního slovesa chcát, které nese význam pršet. Například – *Budeme mít mokré stany, protože chčije už dvě hodiny.* (Hugo a kol., 2009, s. 171)

ČÍM SE ZALÉVAJÍ ZÁHONY, KDYŽ NENÍ K DISPOZICI HADICE?

- **kropáč**, -e, m. – „násadec s otvory (kropítko) u kropicí konve, umožňující jemné rozstříkování vody“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) Odvozenina od verba *kropit*. Ačkoliv *Slovník nespisovné češtiny* nabízí vysvětlení, že kropáč znamená *točené pivo*, jedná se o teritoriální výraz pro kropicí konev na jihozápadě Čech. (srov. Hugo a kol., 2009, s. 214)
- **konev**, -nve, f. – staropolsky *konew* je převzato z němčiny *channa*. (Rejzek, 2015, s. 293) „Vyšší okrouhlá nádoba s uchem na nošení vody.“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) Většinou se uvádí s přívlastky kropicí, stříkací, zalévací, aj. Pojem pokrývá většinu území Čech s přesahem na Táborsko a Jindřichohradecko. (ČJA 2, 2012, s. 77–79) Je zde značná znělostní asimilace poslední souhlásky f > v.

JAK ŘÍKÁTE ČÁSTI ČESNEKU PŘIPOMÍNAJÍCÍ TVAR MĚSÍCE?

- **stroužek**, -žku, m. – „část hlavy česneku“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]); pojem je doložen na většině území Čech, nejvíce severní polovině středočeské nářeční oblasti, a sahá až na Znojensko. (ČJA 2, 2012, s. 90–92)
- **měsíček**, -ku, m. – tento pojem nabízí velkou škálu vysvětlení, ale nejvíce se přibližuje výklad „věc připomínající tvarem půlměsíc, srpek měsíce“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]). Toto označení se ani neobjevuje v *Českém jazykovém atlase*. V dotazníkovém šetření ale zabírá druhé místo ve frekvenci odpovědí. Respondenti byli z nejmladší generační skupiny.
- **špárek**, -rku, m. – nářeční označení pro část česneku vyskytující se na Českobudějovicku. Zastarale obecně *špár* – prst drápem. (ČJA 2, 2012, s. 90–92; srov. Holub a kol., 2004, s. 288)

V oblasti jihozápadních Čech a na jihozápadní Moravě se objevuje výraz *pazourek*, který ale žádný respondent neřekl ani nevyplnil. Všichni dotazovaní uváděli pojmy, viz výše. U lexému *špárek* došlo k ověření, že pojem používá v běžné mluvě nejstarší generační skupina. Navíc v dotazníkovém šetření vyplnili tento pojem respondenti z východní části jižních Čech, např. z oblasti Trhových Svinů.

JAK ŘÍKÁTE SLANÉ TYČINCE, KTEROU ČLOVĚK OBVYKLE KONZUMUJE K PITÍ?

- **soletka**, -y, f. – výraz pochází z italštiny a označuje tenkou slanou tyčinku, např. k vínu (Kraus, 2008, s. 738). Můžeme se dodunivat, že se jedná o univerbizaci slov *slaná tyčinka* → *soletka*. Lze to považovat za místní lexém, neboť rodilý občan Českých Budějovic vždy použije tento výraz. Takové pojmenování nese i samotný výrobek tyčinek – *Staročeské soletky*
- **tyčinka**, -y, f. – v kuchyňském pojetí se jedná o označení pro „válcovité tenké pečivo“, které může být sladké či slané. (SSJČ, 2011, cit. 2019-05-22])

JAK SE NAZÝVÁ SPECIFICKÝ TYP JÍDLA DO RUKY – DO ROHLÍKU; ZASUNUTÁ PODLOUHLÁ UZENINA NAMOČENÁ DO HOŘČICE ČI KEČUPU?

Párek v rohlíku představuje variantu amerického hot dogu, který je prodáván v rychlém občerstvení. Obsahuje rohlík a párek, obvykle dochucený kečupem či hořčicí. Rozdíl mezi hot dogem a párkem v rohlíku je ten, že hot dog je nařezán podélně, kdežto u české alternativy je odstraněna pouze špička a vytváří se protáhlá prohloubenina, do které se vloží uzenina. Na českém území se začal prodávat od roku 1972, kdy se českobudějovický řezník Václav Masopust, působící v Krajinské ulici, inspiroval během svého pobytu ve Španělsku. Gastronomickou novinku v Čechách pojmenoval *pikador*, což je stále lingvistická zvláštnost Českých Budějovic. (Křížková, 2018, cit. [2019-06-07])

- **pikador**, -u, m. – označení pro párek v rohlíku v jižních Čechách. (Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-05-22]). Lexém pochází ze španělského slova *picador*, což v překladu znamená zápasníka s býkem, který je vybavený kopím. (Kraus, 2008, s. 620) V mluvené řeči se můžeme setkat i s délkou samohlásky – *pikador*. Na diskusních fórech se objevuje i laické vysvětlení, že pojem je zkratka ze zvětšených písmen → PIKAntní párek DO Rohlíku. (Křížková, 2018, cit. [2019-06-07])
- **párek v rohlíku**
- **hot dog**, nesklonné – ve volném překladu *teplý pes* představuje anglický výraz pro horkou uzenku s cibulí a hořčicí v rozříznuté housce (Kraus, 2008, s. 314)

CO SLOUŽÍ K PŘIKRYTÍ HRNCE?

- **poklička**, -y, f. – deminutivum, typické pojmenování pro „přiklop na přikrývání hrnců, kastrolů, aj.“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) Typický výraz pro severovýchod Čech.
- **poklice**, -e, f. – „původně *puklice*, něco vypouklého ze dřeva či z kovu“. Staročesky **pukla*. (Rejzek, 2015, s. 483)
- **puklice**, -e, f. – staročesky **pukla*. I když tento pojem je charakteristický pro jihozápadočeskou oblast, v dotazníkovém šetření zastupuje až třetí místo, kde jej vyplnilo pouhých 44 respondentů různé generační skupiny. (ČJA 1, 2012, s. 282, 284–285)

JAK ŘÍKÁTE BRAMBOROVÉ PLACCE SMAŽENÉ NA OLEJI?

V tomto případě existuje několik desítek krajových názvů a kulinářských alternací pro bramborovou placku, např. *vošouch*, *křápanec*. Připravuje se z nastrouhaných syrových brambor, mouky, vajec, česneku, soli a majoránky. Někdo přidává i jiná koření, cibuli nebo uzeninu. Na jihu Čech se používá výraz *cmunda*. V běžné mluvě Jihočechů se tento pojem používá naprosto běžně, neboť ve všech prepisech jednotlivých nahrávek se pojem *cmunda* objevuje.

- **cmunda**, -y, f. – nářeční pojmenování pro jídlo za syrových brambor smažených na omastku. (SNČJ, 2011–2015, cit. [2019-05-22]) Jílek uvádí, že je to buchta ze syrových brambor, kvasnic, mléka a vajec. Jméno souvisí se slovesem *smoudit* pod významem *na povrchu opalovat*. (Jílek, 1961, s. 215)
- **bramborák**, -u, m. – „placka se syrových brambor“. (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22])

JAK ŘÍKÁTE SLADKÉMU VÁNOČNÍMU PEČIVU PLETENÉMU Z PRAMENŮ KYNUTÉHO TĚSTA?

- **vánočka**, -y, f. – „pečivo podélného tvaru pletené z pramenů kynutého těsta a pečené hlavně na Vánoce.“ (SSJČ, 2011 cit. [2019-05-22]) Výraz vznikl univerbizací *vánoční houska* → *vánočka*. Běžný výraz na celém území Čech. (ČJA 2, 2011, s. 472–474)
- **calta**, -y, f. – v nářečí označuje pojem vánočka, viz výše. Jedná se o zastaralý název pocházející z němčiny *Zelten* pro „druh koláče, vdolek či placku.“ (Kraus, 2008, s. 126; Jílek, 1961, s. 184; srov. SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]) Výraz typický pro jih Čech a Domažlicko. Dotazník dokládá, že pojem zná pouze nejstarší generace. (srov. Holub a kol., 2004, s. 240)

JAK U VÁS OBHROUBLE POJMENOVÁVÁTE NEVYCHOVANÉ DĚVČE?

U této otázky nebyla shodnost odpovědí tak jednoznačná. Respondenti uváděli různé pojmy, zejména vulgární, které se k překvapení explorátora neobjevily na nejméně frekventovanějších pozicích. Bylo vybráno zastoupení tří pojmů *pulina* 102 respondentů, *kráva* 57 respondentů a *spratek* s 43 respondenty.

- **pulina**, -y, f. – vysvětlení tohoto pojmu ve smyslu nevychované děvče žádná příručka nenabízí. Můžeme se domnívat, že by se mohlo jednat o teritoriální výraz pro toto území označující dámský pohlavní orgán. Podobnost je s novodobým slovem pulinářka, který označuje ženskou lékařku, gynekoložku. (Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-05-22]) Výraz *pulina* je ale zaznamenán v knize Františka Jílka *Jihočeský člověk a jeho řeč* ve smyslu housky, která se připravovala z černé kruchové mouky na Doudlebsku. (Jílek, 1961, s. 216) V běžné mluvě pojem není tolik frekventován, neboť všechny generace využijí spíše vulgárního výrazu. Můžeme se setkat i s kvantitou hlásky *pulina*.
- **kráva**, -y, f. – všeslovansky **krowa*, praslovansky **korva*. Původní význam byl rohaté zvíře. (Rejzek, 2015, s. 310) V tomto případě se jedná o hanlivou nadávku pro hloupou ženu. (Hugo a kol., 2009, s. 211)
- **spratek**, -tka, m. – staročesky **zpratek* označovalo nedochůdce, předčasně narozené zvíře. (Rejzek, 2015, s. 595; srov. Jílek, 1961, s. 37) Jedná se o hanlivé označení o malého tvora, zejména dítě nebo člověka malé postavy, též značí nadávku. (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22])

JAK OZNAČÍTE VRCHNÍ ČÁST DÁMSKÉHO SPODNÍHO PRÁDLA?

- **podprsenka**, -y, f. – „součást ženského prádla podpírající prsy“ (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22])
- **podprda**, -y, f. – zkrácený výraz pojmu *podprsenka*. Podle Huga se jedná o vulgární označení. (Hugo a kol., 2009, s. 318)
- **šajska**, -y, f. – jedná se o regionální výraz pro podprsenku. (Hugo a kol., 2009, s. 385; srov. Holub a kol., 2004, s. 286) Holub ještě uvádí, že se jedná o výraz pro prak. V jiných příručkách není tento pojem kodifikován. Pojem je typický pro Českobudějovicko, což samotní respondenti potvrzují znalostí a užitím tohoto pojmu v běžné mluvě. Původ slova zůstává nevysvětlený.

5.3.1.2 Část 2

Tato část dotazníku byla postavena na ověřování znalosti významu slov. V pokynech pro tuto část měli respondenti uvedeno, že mají vyplnit, zda toto slovo znají, znají a používají, či neznají. A zároveň měli interpretovat význam lexému. Pokud slovo neznají, tak pouze kolonku vyplnili *nevím* a zkusit jej vysvětlit. Většina respondentů pojmy jihočeského nářečí ovládala.

➤ *CO JE TO „HAPINA“?*

- -y, f.

Význam znalo pouhých 327 respondentů, kteří vyplnili i tento pojem v první části dotazníkového šetření. Další zúčastnění význam slova (viz výše) neznali. Což potvrzuje i odlišná odpověď v předchozí části. Význam slova je již vysvětlen, viz výše.

➤ *CO TO JSOU „KLUBALKY“?*

- singulár klubalka
- -a, f.

Jedná o nářeční výraz používaný na jihu Čech pro kolíčky na prádlo. (Holub a kol., 2004, s. 256; srov. Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-05-22]) Tento výraz již není tak frekventovaný v běžné mluvě. Převážná část respondentů potvrdila, že výraz i správné vysvětlení znají. Většina do poznámky uvedla, že slovo znají od svých prarodičů. Objevily se zde i kuriózní odpovědi, které se odvíjely od slovesa *klubat se*, např. *děravé ponožky, první jarní rostliny, brambory s klíčky nebo vyklubaná ptáčata*.

➤ *KDO NEBO CO JE „ZELŇÁK“?*

- -u, m.

Za pojmem se skrývá místní pochutina, která se připravuje ze zelí. Na placky je potřeba kysané zelí, hladká mouka, sádlo, sůl, pepř, kmín a dle chuti můžeme přidat nakrájenou slaninu nebo čerstvé škvarky. Alternativ na tento recept je skutečně mnoho. Na Moravě se jedná o označení pro *Zelný trh*, což je náměstí v Brně. (Hugo a kol., 2009, s. 484)

Více než $\frac{3}{4}$ respondentů odpovědělo, že se jedná o placku ze zelí. Mezi odpovědi ale bylo možné najít rovněž označení pro brněnské náměstí či pro hrnec na kvašení zelí.

➤ *CO TO ZNAMENÁ „ZBERCHAT SE“?*

- dokonavé sloveso

Místní pojem označuje stav uzdravení se, vzchopit se nebo vzpamatovat se. (Holub a kol., 2004, s. 300; srov. Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-05-22]) V tomto případě přes 90% respondentů odpovědělo shodně. Zbylým respondentům se pod tímto pojmem asociovalo sloveso *opít se*.

➤ *CO PŘEDSTAVUJE POJEM „KOPICE“?*

- -e, f.

Jedná se o zastaralý a nářeční název pro kupu či hromadu věcí. (SSJČ, 2011, cit. [2019-05-22]; srov. Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-05-22]) Můžeme se domnívat, že pojem vznikl od pojmu *kopa*, který dle Rejzkova etymologického slovníku je odvozen od slova *kopat*. (Rejzek, 2015, s. 299) V minulých dobách pojem *kopa* označovalo číslo 60.

V tomto případě odpověď *nevím* zvolilo pouhých 54 respondentů, kteří zastupovali nejmladší generaci. Ostatní pojem znají, ale v běžné mluvě tolik nepoužívají.

➤ *CO JE TO „CALTA“?*

- -y, f.

Pouhých 102 respondentů u této otázky odpovědělo, že se jedná o *vánočku* či *housku*. Většina pojem neznala a ani nepodala volnou interpretaci. Někteří vysvětlovali pojem *celta*, což je vojenská plachta pro stanování. Několik zúčastněných dokonce označilo, že pod pojmem *celta* se skrývá mladý český zpěvák Pavel Callta. Původ a význam slova viz výše.

- CO OZNAČUJE POJEM „PÍGLOVAČKA“ NEBO „PÍGLOVAT“?
 - -a, f.
 - nedokonavé sloveso

Pojem pochází z německého *bügeln*, což v překladu znamená *žehlit*. (Jílek, 1961, s. 70)
 Sloveso několik významů. Od 19. století tento představovalo žehlení. Z toho plyne, že píglavačka je výraz pro žehličku. Primárně tento pojem užíváme pro uklízení či čištění, např. *Musím celý víkend píglovat, protože v pondělí čekám důležitou návštěvu*. V novodobé češtině se tento výraz používá pro souložení, např. *„To píglování se sousedem mě baví.“* (Hugo a kol., 2009, s. 309; srov. Čeština 2.0, 2008 – 2019, cit. [2019-05-22]; srov. Holub a kol., 2004, s. 273)

U této otázky se nabízí bližší analýza odpovědí.

- 238 respondentů uklízet
- 152 respondentů souložit, z čehož 43 respondentů primárně uvedlo uklízet
- 32 respondentů žehlit
- 29 respondentů čistit
- 9 respondentů žehlička
- 0 respondentů nevím

V závěrečné části dotazníku bylo zjišťováno, zda respondenti znají ještě nějaký jihočeský pojem, který se používá v této oblasti. Většina z podnětů byla už obsažena v samotném dotazníku, ale i přesto se objevily další lexémy. Níže jsou pouze nejčastěji uvedená slova, která nezazněla v nahrávkách ani v dotazníku. Výrazy jsou uvedeny ve spodní části heslovitě s krátkým výkladem. Původu slov u těchto pojmů se již nebude uveden. Čerpáno je z publikace *Doudlebské nářečí a slovník* (2004) Zbyňka Holuba a vysvětlení od autorčiných českobudějovických přátel.

- drbáky – chlupaté knedlíky ze syrových brambor (Holub a kol., 2004, s. 244; srov. Jílek, 1961, s. 215)
- hejsavý – citlivka, fajnovka, vztahovačný člověk
- koprvaldo – poklička na hrnec (ČJA 1, 2012, s. 282)

- kotouč – kolečko na zahradu (ČJA 3, 2014, s. 376–378, 380; srov. Jílek, 1961, s. 101)
- krocnout – zabít (Holub a kol., 2004, s. 259)
- loch – sklep (Holub a kol., 2004, s. 262; srov. ČJA 1, 2012, s. 364, 367)
- pentilka – mikrotužka
- sartuna – rybářský vlasec
- šodat – drbat, hladit, šimrat, lechtat
- šorna – lopata na sníh (Holub a kol., 2004, s. 288; srov. Čeština 2.0, 2008–2019, cit. [2019-06-07])
- vycajchnovat se – v ironickém kontextu *vyznamenat se*, původ z němčiny *sich auszeichnen* (Jílek, 1961, s. 71)
- žahour – sladká omáčka ke kynutým knedlíkům např. z borůvek či jahod (Holub a kol., 2004, s. 302; srov. Jílek, 1961, s. 217)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit, zda se v Českých Budějovicích a přilehlém okolí užívají prvky jihozápadočeské nářeční podskupiny a v jaké míře se objevují v současné mluvě obyvatel českobudějovického regionu. Jazyková sonda byla provedena na základě rozboru přepsaných nahrávek, které byly pořízeny se zástupci nejstarší, střední a nejmladší generace. Dotazníkové šetření pomohlo ověřit, zda občané Budějovicka pro jednotlivé předměty či stavy užívají v běžné mluvě specifické označení, či je pouze znají pasivně nebo neznají vůbec.

Při analýze jednotlivých generačních skupin jsem se soustředila na fonetický a morfologický rozbor, přičemž dále byly vyděleny morfologické jevy hláskoslovné povahy. Lexikální rozbor se skládá ze všech generačních promluv a jsou zařazeny pouze výrazy zachycené v nahrávkách.

Hláskoslovné znaky obecné češtiny se podařilo zaznamenat u všech generací. Mezi nejčastější patří diftong *ej* za *ý/i* (*bejt, obejvák*), změna *č* na *š* (*štiři*), absence náslovného *j* (*deme, menuje*) a skupina *mň* před vokálem *e* (*mňela, mámňe*). Protetické *v* (*von, vodpočinout, vobičejná*) bylo též doloženo u všech generací. Nejvíce u střední generace a nejméně u generace nejstarší. Mluvčí ze všech generací používali rovněž výrazy bez protetického *v* (*običejnou, odborník*), které je typické pro oblast Doudlebska. O typickém rysu v běžné mluvě lze hovořit pouze u nejstarší generace, neboť obě zástupkyně mají vztah k této oblasti. U mluvčích zbylých dvou generací se zřejmě jedná o snahu mluvit spisovně.

Hláskoslovné rysy u jihozápadočeské skupiny nebyly zachyceny u všech generací. Pouze u nejstarší generace byl zachycen jev skupiny *mj* před většinovým *mň* (*mjeli, nesmejli*), u ostatních generací tento rys není zachován, ba naopak je zachyceno pouze *mň*. Pouze u jedné mluvčí z nejstarší generace, byl zachycen jev typický pro úsek doudlebský, neboť z toho kraje pochází. Jedná se o rozloženou výslovnost měkkých retnic před *-i* (*zabjijel*). Také byla zachycena dlouhá koncovka *-í* v 1. pádě plurálu maskulina (*kluci*). Jev typický pro celou jihozápadočeskou skupinu. Nejvíce se objevuje v oblasti Domažlicka a Plzeňska. Oba respondenti zpětně potvrdili, že mají vazby k těmto lokalitám.

Tvarotvorné rysy obecné češtiny byly zaznamenány též u všech mluvčích. Zde například vynechání koncového *-l* (*jed, řek*) v příčestí minulém a jednotná koncovka v 7. pádě plurálu (*za babičkama, s rodičema*). Tvar kondicionálu v 1. osobě plurálu

bysme bylo především zaznamenáno u mluvčích nejstarší generační skupiny (*abisme se ve škole učili, abisme si to dojedli*).

Morfologické jevy se u jihozápodočeské skupiny ve většině shodovaly. Nejčastěji byly zachyceny koncovky *-í, -ají* ve slovesných tvarech 3. osoby plurálu (*mají, znají, dají*). Dále byl zachován rozdíl mezi 2. pádem singuláru a 3. a 6. pádem singuláru feminin (*s tí zátočini, na tej zahradě*). Tento rys nebyl zachycen u zástupců nejmladší generace. Pouze u nejstarší a střední generace se podařilo zachytit posesivní tvar adjektiva (*tátovo strejda, tátovo bačkori*), což neznamena, že nejmladší generace tento jev nevyužívá, jak dokazuje metoda přímého pozorování. Jen nebyl rys zachycen v promluvách. Podoby rodinných jmen 1. pádu plurálu byly ve všech případech zakončeny na *-ú* (*Kiselí, Sedlálčků*).

Dále byly vyděleny morfologizované prvky hláskoslovné povahy, které byly zaznamenány též u všech generačních skupin. V obecně českém rozboru se u všech generací jedná o diftong *ou* za starší *ú* (*jednou, najednou, bramborovou*), diftong *ej* za starší *ý/i* (*velkej, druhej, šředrej*), úžení *é v í* (*takoví, hrozni, klasickí*). V jihozápodočeské podskupině se shodně ve všech generacích jedná o záměnu koncovek *jic* za *ovic* u místních jmen (*Budějce*).

Každá oblast má svou specifickou slovní zásobu a jihočeský region není žádnou výjimkou. Nejvíce specifických pojmů a rysů používá v běžné mluvě nejstarší generace. Střední ojedinele a nejmladší generace zná pojmy pouze od svých prarodičů. V aktivní mluvě je nevyužije, tudíž tvoří pasivní slovní zásobu. Je také připojen lexikální rozbor, kde jsou vypsané pouze pojmy zachycené v nahrávkách a stručně vysvětleny.

Analýza dotazníkového šetření dokázala, že určité pojmy např. *kropáč* je pro zkoumanou oblast skutečně stále typický výraz. I po zhruba padesáti letech potvrzuje výsledky sběru dat z 60. a 70. let publikovaných v *Českém jazykovém atlase*. U některých pojmů došlo k ověření, že respondenti pouze znají tento pojem a dokážou ho vysvětlit, ale v běžné mluvě využijí odlišný výraz. Například slovo *klubalky* využívá v běžné mluvě pouze nejstarší generace, ostatní generace využijí spíše výraz *količek na prádlo*. Na druhou stranu bylo zjištěno, že u některých jihočeských výrazů např. *píglovat*, část vyplňujících zná pouze význam z nespisovné češtiny, které využívá v daném kontextu. (Více viz kapitola *Dialektologický dotazník – Část 2.*) Zároveň byl dotazník postavený na porovnání otázek z první a druhé části. Necelých 30 % respondentů vyplnilo stejné výsledky v části 1 a v části 2. Například u otázky *Co je to calta?* odpovědělo pouhých 72 z 460 respondentů shodně jako v předchozí části. Tito

dotázaní byli zástupci nejstarší a střední generační skupiny. Většina z nich má původ v jihovýchodní části zkoumané oblasti (Doudleby, Borovany, Lišov, aj.) Výsledky dotazníku v několika případech potvrdily užívání daných slov v běžné mluvě, např. *cmunda*, *zelňák*, *pikador* či *škarpa*. Obrazová dokumentace přiložena na samém konci práce potvrzuje, že dané pojmy se na zkoumaném území vyskytují a jsou pro něj typické (*kolostav*, *pikador*, *Budějce*).

V porovnání s kvalifikační prací Zdeňky Kinclové, která se také zabývala českobudějovickou mluvou ve třech generačních skupinách, mohu konstatovat, že jsem došla ve svém výzkumu k podobným výsledkům. Z obecně českých prvků hláskoslovných (*é > í*, *sh > sch*, aj.) a tvaroslovných (7. pád množného čísla *-a/e/ima* či vynechání koncového *-l* v přičestí minulém). Z nářečních prvků typických pro jihozápadočeskou oblast se i Kinclové podařilo zachytit jevy, které jsou výše podrobněji popsány. Jev, který není v této práci uveden, neboť se jej nepodařilo zaznamenat ve zvukových nahrávkách, je tvar *si* ve 2. osobě jednotného čísla minulého času. Kinclová tvrdí, že tento jev se objevuje u všech generací a nejvíce u nejstarší. S tímto tvrzením souhlasit mohu, ale potvrdit nemohu, neboť jej nemám podložena fakty. (Kinclová, 2016)

Analýza této jazykové sondy, která proběhla v roce 2019 a je obsahem této diplomové práce, se ve velké míře ztotožňuje s výsledky výzkumu Aleny Jaklové a Marie Janečkové, který proběhl v 90. letech 20. století. Kromě výše uvedených rysů jihozápadočeské skupiny se jim podařilo zachytit změnu *e* v *a* po *ž*, *š*, *č*, *ř* *j* (*žabro*, *fčála*, *jahla*) a typickou jihočeskou disimilaci zdvojených souhlásek (*kojce*, *babijce*). Výslovnost *mě* jako *mje* se v tomto úseku stále objevuje, ale již je spíše typická výslovnost *mně*. Tento rys je zaznamenán především u zástupců nejstarší generační skupiny, ale i ta používá výslovnost *mně*. Tvary místních a rodinných jmen končících na *-ojc*, *-ojce* jsem v nahrávkách nezachytila, naopak podařilo se mi zachytit častější tvary končící na *-ů* (*Kiselů*, *Kadleců*). Tento jev je velice příznačný pro zkoumanou oblast. Shodně se s Janečkovou podivuji nad zachovalou výslovností *o* bez protetického *v*- na úseku Doudlebska. Janečková shrnuje, že mluva v Českých Budějovicích vychází ve značné míře z nespisovné obecné češtiny. Podle ní se prvky jihozápadočeského nářečí se objevují jen ojediněle, např. v hláskosloví (*Budějce*), v tvarosloví – posesivní tvar adjektiv (*tátovo strejda*). Obyvatelé daného území i v současné době využijí v běžné mluvě přejímky z němčiny, např. *píglovat*. S těmito tvrzeními musím souhlasit, neboť

jsem k těmto výsledkům také došla. (Janečková, Jaklová, 1998–2019, cit [2019-07-01]; srov. Janečková, 1997, s. 193–200)

Závěrem je nutné podotknout, že nejvíce nářečních prvků se vyskytuje v běžné mluvě nejstarší generace, a poté u střední věkové skupiny. U nejmladší generace převažuje již vliv obecné češtiny. Za výjimku lze považovat použití specifických pojmů (*zberchat se*, *cmunda*, *hapina*) v běžné mluvě pro určitou věc či činnost, neboť jsou zachované ve všech generačních skupinách a dědí se z generace na generaci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bibliografie

- AMBROŽ, Václav. *Ambrožovy budějovické pověsti a povídky*. Pelhřimov: NTP, 2003. ISBN 80-86559-24-6.
- BALHAR, Jan. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2011. ISBN 80-200-0654-0. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/>
- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Vysokoškolské učebnice (Státní pedagogické nakladatelství).
- BINDER, Milan a Jan SCHINKO. *Českobudějovické náměstí, aneb, Samsonova kašna, Bludný kámen a 48 domů*. České Budějovice: M. Binder, 2007. ISBN 978-80-903636-5-6.
- BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Vyd. 2., upr. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-033-9.
- CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: SPN, 1964. Učebnice pro pedagogické instituty.
- CUŘÍN, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Praha: SPN, 1964. Učebnice pro pedagogické instituty.
- ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SP - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3.
- ČERMÁK, František a Josef FILIPEC. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020.
- DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.
- HOLUB, Josef a Stanislav LYER. *Stručný etymologický slovník jazyka českého: se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. Odborné slovníky.

- HOLUB, Zbyněk a Marie JANEČKOVÁ. *Úvod do české dialektologie: (s texty)*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1993. ISBN 80-7040-074-9.
- HOLUB, Zbyněk. *Dialektologická praktika: (Úvod do praktické dialektologie)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1996. ISBN 80-7040-163-X.
- HOLUB, Zbyněk. *Doudlebské nářečí a slovník*. České Budějovice: Roční období, 2004. ISBN 80-85524-01-5.
- HRBÁČEK, Josef. *Úvod do studia českého jazyka*. 1997.
- HUGO, Jan. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších po současnost : historie a původ slov*. 3. rozšířené vydání. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1.
- JÍLEK, František. *Jihočeský člověk a jeho řeč*. České Budějovice: Krajské nakladatelství, 1961.
- KOVÁŘ, Daniel. *Budějovický poutník, aneb, Českými Budějovicemi ze všech stran*. Praha: Baset, 2006. Poutník (Baset). ISBN 80-7340-089-8.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1415-3.
- LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-525-0.
- POKORNÝ, Ludvík. *Úvod do české lexikologie*. 2. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1991. ISBN 80-7040-050-1.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.
- ŠIMÁNEK, Jan. *Putování Doudlebskem za jeho písmáky*. České Budějovice: Veduta, 2015. ISBN 978-80-88030-03-4.

Online slovníky

- ČEŠTINA 2.0, 2008–2019 [online]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/>
- Ústav pro jazyk český: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2012–2018. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník>
- Ústav pro jazyk český: *Slovník nářečí českého jazyka A–Č* [online]. 2016–, Dostupné z: <https://sncj.ujc.cas.cz/>
- Ústav pro jazyk český: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Internetové zdroje

- DAVIDOVÁ, Eva. Romové. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/romove>
- DOLEŽALOVÁ, Radka. Se smrtí je potřeba i žít. In. *Českobudějovický deník* [online]. 2018. [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/se-smrti-je-potreba-i-zit-20181101.html
- GLASEROVÁ, Alice. Masopust a zvyky s ním spojené. In. *Český rozhlas*. [online]. 2019. [cit. 2019-02-03] Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/masopust-a-zvyky-s-nim-spojene-7746654>
- GRULICH, Josef. Obyvatelstvo. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019. [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/obyvatelstvo>
- JANČÁK, Pavel. Studie o nářečích v jihozápadních Čechách. In. *Naše řeč* [online]. 1956 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4502>
- JANEČKOVÁ, Marie a Alena JAKLOVÁ. Jazykové zvláštnosti. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019. [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jazykove-zvlastnosti>

- KOTALÍK, Jiří a Jiří LIPOLD. Samsonova kašna. In. *Encyklopedie Českých* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/samsonova-kašna>
- KŘÍŽKOVÁ, Johana. *Co má hot dog společného se psy a kde se vlastně vzal?* In. *Idnes.cz* [online]. 2018. [cit. 2019-06-07] Dostupné z: https://www.idnes.cz/recepty/hot-dog-recept-parek-v-rohliku.A180812_105742_recepty_job
- PLETZER, Karel. Kamenná žába. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kamenna-zaba>
- PODLEŠÁK, Jan. Židé. In *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/zide>
- PROKOPOVÁ, Zdeňka. Poutě a procesí. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-06]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/poute-a-procesi>
- SAK, Robert. Budweiser. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/budweiser>
- SAK, Robert, Dějiny města. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/dejiny-mesta>
- SKÁLOVÁ, Klára. Zvonkový průvod prošel opět centrem Českých Budějovic. In. *Českobudějovický deník* [online]. 2016. [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: https://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/zvonkovy-pruvod-prosel-opet-centrem-ceskych-budejovic-20161203.html
- SOUKUPOVÁ, Hana. Velikonoční hrkání mají Budějovice díky divadelníkovi z Moravy. In. *Český rozhlas* [online]. 2015. [cit. 2019-03-11] Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/velikonocni-hrkani-maji-budejovice-diky-divadelnikovi-z-moravy-7042771>
- THOMA, Juraj. Náměstí Přemysla Otakara II. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/namesti-premysla-otakara-ii>

- THOMA, Juraj. Černá věž. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z:
<http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/cerna-vez>
- VONDRA, Václav. Koh-i-noor Hardtmuth. In. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2019 [cit. 2019-02-03]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/koh-i-noor-hardtmuth>
- Zdroj statistických údajů o demografii: Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2017. In. *Český statistický úřad*. [online]. 2017. [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112017>

PŘÍLOHY

Přepisy nahrávek

Přepis nahrávky č. 1 – Nejstarší generace

1:15 Autorka se podivuje nad velikostí obydlí

1 Ona Markétka mi pořád říká, jak sem tu mohla bidlet s tchíní, ale měne to vůbec jako nepřišlo,
2 jakože todle. Můj muž, já říkam d'eda, ten hnet, diž sem sem přišla, tak mi řek – ti se budeš
3 starat o kuchiňi, a svojí mámne řekl – vi budete venku, to sme eš'e mjeli krávu prase, jó,
4 slepice, tagže sme se moc nepletli mezi sebou náákíma pracema, že bi se ona tahala o to, že
5 chce vařit nebo tak. Ale já jsem vařit moc neumněla, to sem se fšechno učila, ale niĝdo z toho
6 neumřel. No a t'ím pádem sme třeba obejvák nemohli mít, diž sme cht'eli, abi mněla svojí
7 sedničku, tak že sme obejvák nemněli, ale máme velkou kuchiňi. Aš diž tchiňe zemřela, tak
8 potom sme si obejvák koupili. Ale mi sme se pořát scházeli tadi f kuchiňi.

5:03 Autorka se dotazuje na psa Falca, který je přítomen v místnosti

9 To je úplně opravdu zlatej pes, právje ten Mireček¹, diž přijede na nášš'evu, on je jak dibi to
10 cítil, že je nemocnej nebo tak. On pořát k němu, aš ho d'iv nepovalí, ale přitom neňí cvičenej
11 jako ten Falko. (...) A já nevím, co sem to mněla, to bil eš'e menčí jako š'eňe, nákej problém
12 s nohama sem mněla, estli to bili ti křečáki, co sem mněla, tak já šla do ložňice, lehla jsem si
13 na fšechni štiři a Falko š'ťuchnul do dveří a mislel si, že sem omdlela. A kolem mne lítal a bil
14 z toho celej vedle. Tagže dibich tu sebou práskla, tak bi me určit'e zachránil.

8:46 A Vy jste se s dědou poznali jak?

15 No, heski, heski to bilo. Tudle sem to tu říkala zrovna někomu. Mne bilo asi tak patnáct let,
16 nebo tak, a Vena Kiselú, pamatuješ si diž si říkávala Kislíg Venca? (*dotaz na vnučku*
17 *Markétu*) Tam s tí zátočini z toho baráku. Vedle Sedláčkú? Ten si koupil motorku. Můj d'eda

¹ vnuk Růženky

18 ji eště nemňel, tak lid'í projížd'eli a jeli právjě přes Rojšín² a já sem hnala husi domú. Na vsi
19 bil jen ribňík eště dneska (...) a oňi tam jeli s tou motorkou, vid'eli holku, tak sem zašla do
20 vrátek, oňi přijeli s tou motorkou k vrátkúm, pooteffeli si je a koukali jakobi do dvora. A u
21 nás už tenkrát bilo jézetd³, bil f maštali dobitek, no a tak tam choďili a prohlíželi si to a asi
22 počumovali i možná na mňe, to nevím. No a pak sem ho vubec jako nevid'ela od tí dobi. A
23 pak sme bili ve Křemži⁴ na Kateřinskej zábavje a toho druhího kluka sem si pamatovala a
24 mojeho sem si nepamatovala, že tam bil. No a on samosebou pro mňe šel, a estli máme eště
25 housata, a tak ňák sme začli. A potom hned odjel na vojenský cvičeňi do Příbrami, a on si řek –
26 mm tak nevím psát ji nebudu. Já si řekla – psát mi nepíše, tak budu hledat asi dál. No a diž
27 přišel z toho cvičeňi, tak přijel, a vod tí dobi sme spolu choďili.

15:54

28 Pak sme furt ňeco robořili. Zajímaví bilo, diž sem se mňela fdávat sem, tak moje máma řikala
29 tátovi – no a ti se nepujdeš podřivat, kam ona tam jde nebo ňeco. A von ji táta řek – já tam bil
30 eště jako mladej. Že tu vozil vod nekad svadbu. (...) Tagže táta muj řek mámňe, že tam
31 nemusí, že tam bil dříf než voňi.

19:43 *Rozhovor o finanční situaci v 60. letech a srovnání s dnešní dobou*

32 No diť mi sme...co sme d'elali, jenom na to co sme mňeli. Dneska řikám, ti mladí, opravdu si
33 nad'elaj pújčki, a pak sou z toho nešťastní. Mi sme opravdu, diž prost'ě sme na ňeco mňeli, tak
34 sme to ud'elali, ale pújčki sme si ňigdi nebrali. Já sem tenkrát dostala patnáct tisíc od domu,
35 jo, což bil dost peňíz, protože sem si kuchiňi koupila, televizi sme si koupili a ložňici. Tenkrát
36 f tom šedesátimtřetím roce nebilo ňic k dostáňi. Já sem přišla do nábitku a scháňela sem
37 ložňici. A eště že tam bil ze fsi jeden pán, kerej tam jezdil, a řikal – hele, já mám eště jednu
38 naloženou na auťe. Tam samosebou nebila vubec žádná f tom nábitku, – a estli chceš, tak si ji
39 vem. A já řikala – jo tak mi ji tam přivez. Tagže jen tak do auta jsem koukla, a řekla sem –
40 aha ta bi mohla bejt. A dneska diž koukám, co sem přijde řech nabídek, jó, toho nábitku a
41 fšeho, tak tohle opravdu vubec nebilo.

² vesnice, část obce Brloh v okrese Český Krumlov

³ pozn. JZD – Jednotné zemědělské družstvo

⁴ městys v okrese Český Krumlov

21:14 Dodržovaly se tady nějaké zvyky nebo tradice na té vesnici teda?

42 Diž sem sem přišla, tak tu chodili eště maškari, no a pak to teda hodně ustalo, protože ti lidi,
43 bilo se v tom jézetdė, bili takoví míň družní. Ale teď tu máme starostu, teď mňeli d'et'i
44 mikulášskou, mi sme mňeli posezení dúchodcú, stezku kolem Srňína⁵ ud'elali.

22:04 Nějaký masopust tu třeba máte?

45 No klidně můžeš přijet. To fždicki sou tadi a opravdu teď je masopust pjeknej. To se musí
46 napéct koblihi a pak fždicki muzikant'i hospodiňku vítáci. A já už to nechávám na mladších,
47 mňe už bolí nohi. Radči sme si připili. Támhle nechám otevřené okno, tam si to nastavíme, co
48 jim dáme jako napít, koblihi a tak. Koblihi takovou s tou d'irkou, né takové ti co mají
49 v krámě s tou boulí a stříkaj buď pudıng nákej nebo marmeládu.

23:23 A zabijačky tu máte třeba taky?

50 Tak určitě. Mi sme mívali i dokonce tři prasata. Zadní maso se třeba viud'ilo. A sin, Markétki
51 táta, nosil na svačinu dva tři chlebi, protože každej cht'el s tím uzením masem libovím, a
52 každej mu říkal – dej mi rafa.

29:53 Řeč přišla na knihu o Šumavě, kterou měla Růženka na stole

53 Já teďkom celou dobu sem nigdi na takoví fšelíjakí vjeci nemňela čas, ale teďkon mňe teda
54 zajímají ňekterí vjeci, třeba jako o tej Šumavje nebo tak. Tagže já chvílu vidu ňeco d'elat ven,
55 třeba jako i švánki našťípám a tak, a pak si zasejc jdu číst.

34:22 Podíváme si o rodokmenu a knize, které Růženka dostala k 75tým narozeninám od rodiny

56 F Rojšíňe sme mňeli krásnou kapličku, protože můj praprastríc tu kapličku s tímhleťím
57 pánem jako stavjeli nebo se jako zasloužili. Tadi je oltář f tej kapličce, a tenhleten Klimeš bil f

⁵ obec v okrese Český Krumlov

58 klášteře knihovníkem, f Teplí⁶ a ten s tím přišel. A muj tátovo strejda, ot otce bratr, bil
59 farářem, a teď je pochovanej f Kamenim Újezdě⁷. A já sem to vůbec nevjeděla, aš potom
60 jeden pán mi tadi řek – a víte o tom, že máte tam tohle? Tak já se tam jela podívat, a mňa to
61 strašně překvapilo, že to bilo udržovaní, svíčky tam bili, že tam někdo roužnal. (...) A tadikle
62 je jako mamiňki moje máma roďina.

40:48 A když jsme se bavily o těch zabijačkách, jak ty zabijačky probíhaly?

63 No tak normálně. To bil pán, přišel a prasátko klepnul. Já musela držet kref a mistřički, a pořát
64 míchat, abí se nesrazila. Já sem to dělávala si fšechno sama, tlačeňki, jelita, jitrňice. To sme si
65 dělávali jen doma. (...) Ten co zabíjjet ten nemoh pít. Bilo s tím dost práce, ale celej rok bilo
66 maso. Diž potom nás bilo tři d'et'i, mi dva a babka tadi, tak sme mívali i ti tři prasata, no ale to
67 už sme krávu nemívali.

43:26 No, a jak se těšíte na Vánoce? Slavíte je tady nějakým odlišným způsobem? Nějaký tradice dodržíte?

68 No tak určité se postíme. Na Št'edrej den f poledne budu mít hrách jenom anebo čočku, ta je
69 dříf vařena. Aš potom večer pujdu k našim nahoru, a tam máme kapra a salát. No diž sme bili
70 doma, to ja říkam pořad, teďkom se fšichňi jako co koupit za dárki a co komu daji. A mi sme
71 mňeli spíš tu starost, jako gdo půjde na půlnoční, jo, abí zase ráno kdo pude na raňí, bila mše
72 raňí a potom velká f deset. Mamiňka, jako moje máma, chod'ila na tu raňí, abí mohla vařit, a
73 mi sme chod'ili na půlnoční a potom na tu f deset hodin. Já sem taki spívala v kostele o
74 půlnoční mši *Hej mistře, vstaň bistře*⁸. (...) Právje já si říkám, že dneska se fšichni dárki
75 dárki, mi sme spíš mňeli starost, kdo pujde jako do kostela a tak. Stromeček sme taki
76 mívávali. (...) Na stromečku fšelicos ozdobeniho, takovi ti řet'ezí slepovaní, nastříhal se ten
77 papír. Vánoček se muselo péct hodně, diž nás bilo víc a ti se pekli v peci. (...) A potom
78 hlavně, fšichňi sme se museli dobře učít, né že bi nás nějak nuťila. Nebo já sem s d'etma
79 sedávala, a říkala sem, co si ve škole nevjeděla – pod', probereme si to večer. Dbala na to,
80 abisme se ve škole učili opravdu fšichni. Já si mislim, že sem se špatně neučila, akorát diž
81 začali noti, tak mám ze spjevu trojku, protože já sem tím notám nigdi nerozumňela. A teď se

⁶ premonstrátský klášter u Mariánských Lázní

⁷ obec v okrese České Budějovice

⁸ Česká mše vánoční, autor Jakub Jan Ryba

82 mi naši fšichňi smňejou, jak sem mohla spívat Ribovu púlnoční mši. No teď uš nechod'ím do
83 kostela. Teď uš sem líná. Ale dokad' bil eš'e d'eda, tak sme chod'ili. (...) No ale je to heskí o
84 ťech Vánocích do toho kostela jít, kord tadi f té Koruňe⁹. No, co, pantofel se házel estli se
85 človjek fdá nebo ne.

55:03 A co jste vařila?

86 No hlavně se vařivala kiselá polířka. To je taková ta ze smetani. Vepřová bila, protože pak se
87 potom zavařovalo i do plechovek to maso. To fždicki přišel pán, koupili se plechofki, no a
88 nakrájeli se kouski, nasolilo a zalilo se to maliňko, pak se to zatočilo takovou mašinkou a pak
89 se to asi dvaapúl hod'ini vařilo f kotli. Hlavně nesmjeli potom vifouknout. F neďeli vjetšinou
90 ta vepřová bila, nebo jak říkám, kachni sme mívali, krúti sme taki mívali, králíki taki.
91 Lívance, amoleti, rejžovej nákip. Markétka diž eš'e bidleli tadi tak fždicki křičela – Babiii
92 ud'elej rejžák. Tak sem furt d'elala rejžovej nákip s jabkama. No a co dál. Švestkoví knedlíki,
93 protože bil sat. (...) Já osobně jim úplně fšechno. I diž mi to míň chutná, třeba nebo tak,
94 nemám jídlo, kerí bich nejedla. Třeba ti amoleti mám ráda. Dost si d'elám ti kuřecí nudličky
95 s rejží. Zelňáki sme taki d'elávali, buchtíčky s krémem a pudingem bejvali dobrí. Dříf diž se
96 d'elali ti koblihi takhle ve fšedňí den, tak říkala poloviční koblihi. Bili takoví víc natažení, abi
97 nemuselo bejt tolik sádla. Vařila žemlovku říkalo se jí zemlbába.

59:27

98 Naši diž koupili tenhle barák, tak ho koupili s vejmiňkářkou. Ta právj e bidlela tam f tej
99 místnoš'í, co je kancelář. A mňela tam i fchod. A diž já sem sem přišla, tak sme ten fchod
100 zasďili. To uš ta paňi nebila, to je jasní. A diž Iva¹⁰ začala soukromňičit, tak sme ho zase
101 probourali. Tagže lid'í, co něco potřebujou, tak chod'í tam.

⁹ pozn. Zlatá Koruna, obec v okrese Český Krumlov

¹⁰ dcera Růženky

60:20 Když jste byla dítě, jak jste trávili volný čas?

102 Jako malá sem mjela šťastnou tu panenku, kerou mi máma, úplně to vidím, jak mi ji ušila
103 nebo něco takového. No, ale mi sme museli poměrně dost brzo pomáhat. Třeba každou
104 sobotu se musel zamést dvůr i pod kolnou pod vozama. Večer potom byla v kuchyni vana
105 plechová, a šichni sme se museli vikoupat. (...) Dost brzo sme se učili štepovat punčochi.
106 (...) Už větší sem pletla dečky, to všechno sem. Obraz, ten tu momentálně nemám, ale ve
107 domě ten sem visívali se ti obrazi. (...) Ráda sem četla pohádky. Tátovi sem se prakticky
108 pletla kolem těch našich kobilek.

62:37 A prázdniny jste trávila jak?

109 No vida. No, po dva roky nebo tři sem byla u tí kmotri, jak sem říkala, že byla v Dehtářích¹¹.
110 Ten její manžel bil proti mímu tátovi takovej, jak říkám, ten nikdy nemluvil o válce, jak bil
111 v první válce nebo něco, ale ten její manžel tí kmotri, tam sme chodili pásat dobytek
112 Dehtářskej ribník je pátej nejvječí v Jihočeskim kraji. A tam se pásával dobytek. Měla sem
113 tam kamarátky. Ale neopékali se buřtíky, opékal se špek. Nejvíc sem se těšila na neděli, to se
114 mnou ten kmotr chodil, a on mi viprávjel, jak to bilo na vojně. A negda si říkám, že mi taki
115 kecal, že mi to upravoval, abí mne to zajimalo.

¹¹ obec Dehtáře, okres Pelhřimov, Kraj Vysočina

Přepis nahrávky č. 2 – Nejstarší generace

2:56 Povídaly jsme si o výchově dětí v současné době a porovnání s dobou minulou

116 Sem dobře vichovaná rodíči. A naši nedostávali žádní přídafki. A taki sme nigdi nemňeli hlat,
117 mi taki sme jako tíden mňeli šterc a diš bili švestki, tak bili knedlíki. (...) ***Co je to ten šterc,***
118 ***jak jste říkala?*** To jsou takoví richlí jednoduchí brambor. Šmor je žlutej, tohle to je takoví
119 jako bramboroví t'esto, kteří musí umjet a vzniknout takoví jako hrudkí. A to se třeba zalije
120 rosškvařenímá škvarkama a k tomu okurkovej salát nebo hlávkovej salát, a je to ohromně
121 dobří.

9:19 Povídáme si o samostatnosti a nezávislosti na rodině

122 (...) Já nevím, jak vám viprávjeli pohádkí vaší rodíče, ale já třeba vím, že pohádkí takoví s
123 tou poučnou pointou, jako třeba moudřejí človjek se ptá. Človjek, kterej má, jako pracuje,
124 kolik vid'elá jako peñez, a já nevím estli za tejdén t'isíc, to je jedno. A on řekne – tři třeba
125 groše nebo tři náki tolarí a tak dále, a on co s tím d'elá. A von řekne – jeden vracím, druhej
126 investuju, a třetí si nechám. A to je to, že stará se o starí rodiče, investuje do svích d'et'í, a
127 z toho, to znamená šetří, a z toho ten jeden tolar z toho žije. Tagže z toho se odvíjí celá jako
128 filozofie třeba tehdejších rod'ín, t'ech vztahú, a ne každej tak hospodařil, ale ten človjek nebil
129 váženej. To znamená, jakože třeba jako můj taťinek bil váženej, tak já jsem nemohla d'elat
130 vostudu, protože prost'e jsem vjed'ela, a to už jsem bila viší, třicet a tak, a jsem se d'ivila
131 prost'e že kdo chod'í za taťínkem na náštvu, ti lid'í skutečně bili vážení lid'í, kteří na tom
132 veňkovje se lid'í znají. To jenom chci říct, čas provjeřuje charakteri. (...)

35:34 Povídáme si o rodině

133 Mjela sem strejdu. Ten diž bil mladej a studoval, tak o prázdnínách mu umožňovali jako
134 rodíče, že von šel do svjeta. To eš'te nebila jako moch ject, tagže bil ve Franciji třeba jako
135 student. To se mi hrozně líbilo, diž von povídal, jak tam cestoval, a von, protože taki nemňel
136 s kim, tak chod'íl po tí Franciji nákim stopem asi. To tenkrát já sem se najezd'ila, to bich vám
137 mohla opravdu viprávjet třeba. (...) Jéžišmarjá, já sem v šedesátímštvrtím roce takhle jela do
138 Tater, jo. Že sme řekli, jeden rok sme tam bili, a zdálo se nám devadesát korun za jízdu
139 vlakem hodně, protože plati bili malí. A tak sme druhej den jeli, další rok, že pojedeme zase

140 do těch Tater. Ti Tatri mě nadchli. A ta moje kamarádka, kolegiňe, tu tak ne a, tak zrovna
141 nám vyšla společně dovolená, tak sme si řekli, že tam pojedeme stopem, ušetříme těch
142 devadesát korun. (...) Zajímaví bilo, za dva dni sme bili v Tatrách, začalo pršet, jako a já bila
143 po noční, protože jako už abisme vipadli a tak. (...) Tak ten strejda jel do tí Francije, určité
144 tam jel vlakem a osobákem, já taki do Prahi jela osobákem, protože to stálo štrnácet korun
145 nebo patnáct a richlík štiřicet. A tam pracoval u sedlákú. Tam pomáhal, tu práci trošku znal.
146 Teď bil student, teď se to naučil trošku tu francouštinu, teď pochopitelně vipadal docela
147 pjekně, tagže pochopitelně tam bili mladí Francouzki a Francouzi, a von s ňima. No ale, pak
148 šel dál, to vjed'eli, že si jen přivid'elá, a vždicki dostal na cestu bagetu nebo chleba a špek a
149 butilku vína.

44:52

150 A eš'ě abich vám řekla naši rod'inu. Tak taťínek autoritativní, jo, protože diž sme bili d'et'i tak
151 se u stolu chováme. Máte hlat, tak si vezmnete na tu polífkú. Nejdříf polífkú, a pak si
152 nandaváte na talíř, jo. A diž si nandáte, tak taťínek jako dbal na to, abisme si to dojedli, jo, ti
153 talíře, lepší bi bilo si přidat, diž bilo třeba ten šterc nebo šmor. *A šterc a šmor je to úplně to*
154 *stejné?* Ne. *A jakí je mezi t'ím rozd'íl?* Šmor je vaječnej a šterc je takoví to bramboroví jako
155 škubánki nebo něco takovího. Vjetšinou k tomu bil kompot, jako višňovej, třešňovej. *A je to*
156 *teda z vajiček?* Ano, jsou tam vajička, ale je to mouku zađelání a zase takoví cukki.

46:43

157 Múj brácha jed, já ho zrovna vid'ím, jak jed ten šterc, a takhle mňel tu lžíci a už mňel ten pocit
158 nasiceňí. Sňed tu polífkú, sňed tadi ten, začal tadi jíst tadi ten. No, a teď jak to jed, tak to
159 prost'ě jako takto prost'ě jako už do něj tak nešlo, a bilo vid'et, že to těžko dojí. Tak diž bil
160 najedenej, tak položil tu lžíci a řek vždicki – Děkuju t'i mamiňko, moc sem si pochutnal.

49:08

161 Náš taťínek bil sekáč. To znamená, že diž on visekal zahradu, tak si představíte, že na tej
162 zahrad'e bila tráva jak f parku, ale trčel takhle kmíni. Tam bil kmín, a taťka to rozpoznal, diž
163 sek kosou. A teď si předstafte, on se nesehnul, jako abi to voškubal kolem, ale von tou kosou

164 tak šikovně ovládal tu kosu, že prostě (...) to bila nádhera. Ted' tam trčeli vjetvičky kmínu. Mi
165 bili zásobovatelé kmínu jako sobjestační.

54:48

166 Já nevím, čím to, mi sme dbali na to jít třeba do divadla nebo kamkoli jako fešandi. To
167 znamená, já sem třeba do divadla, chtěla vid'et všechno, tak sem vid'ela všechno tady
168 v Budějovicích. (...) Já si vzpomínám, že třeba sem si nažehlila sukni z taftu¹², a mňela sem
169 ji položenou na posteli, která bila zastlaná, tam se nespalo. Tam sem mňela už den předtím
170 vižehlenou na druhý den, jako abich to všechno stihla. Ale ted' sme bili v divadle, gde to je,
171 tam bili děčata, to už je teda dávno, ale právě že dávno, ti mňeli ti ruksáčky vzádu na zádech.
172 Mňeli na tom ti medvídky a mňeli boty takové, a do těch shrnutí vlhnutí punčochy, a to bili
173 v divadle a tam bili ženi v brokátěch a společenských šatěch. No a diš se podíváte v televizi,
174 diš dávají ceny, to hledíšťe bejvá heski voblečení, a najednou tam přijde skupina a jako dibi
175 spali ve škarpy, kerá jim tam zahraje. Prostě jako nedbá se na tu úroveň.

61:40 Dělali jste nějakou jihočeskou specialitu?

176 No jistě. To sou samí, to sou ti kisela, tohleto prosím Vás. Já bich řekla, jako jihočeská
177 specialita, diš vezmete kiselu, tak Slováci mají kiselu a tak dále. Tady je jako kiselku, zelňici a
178 tak to sou jihočeská jídla, mléční a je to vlastně takové právě pro zimu ti políčky sou, že je to
179 síť. (...) No vono to neňí těžký hutní, ono právě to brzo strávíte, protože to jako neňí jako má
180 Slovensko, že tam má ti klobásky a že tam má uzení. Tak to ne. To tady v jihočeském, aspoň..
181 Tadykle, to je kraj Důdlebanů, teda dibich to mňela zasadit, mi sme kraj Důdlebanů, tagže to
182 sou tady Doudlebi, já vám řeknu tu vesnici, gde sem, to sou Strážkovice¹³. A to sou takhle
183 křižovatky na všechny čtyři strany. A tam se to menuje, protože tam bili disy strážce.

64:50 Povídaly jsme si o tradicích na vesnici

184 Nakonec bili ti Vánoce. Je pravdou, že to začínalo tím, že prostě masopust jo. To znamená, a
185 to masky chodí, hudba chodí, masky po ulici chodí od chalupy k chalupě, a hraje se Červená
186 růžička. Tady právě na Doudlebsku ti chlápky, právě můj bratr chodil, mňeli klobouky a na

¹² druh látky z přírodního hedvábí

¹³ obec v okrese České Budějovice

187 těch kloboukách takhle visokej kiřičku vedle kiřički, a ešće tadi mašlički tohleto. A vede je
188 richtář a matka. A ta matka, to je taková maska a má cep. To je tadi opravdu heskí. Jinde je
189 třeba šavlová ta koleda. Tadi vždicki je to tak, tohle je gro a pak sou další maski, třeba
190 medvjedář s medvjedem, habešán, takovíhle fšelijakí. (...) Hlavní bila dicki ta hudba.
191 Hudebňici mňeli ten den zažádáno o dovolenou, to neexistovalo. A ted' bila ta matka s řim
192 cepem, pak de richtář a má takoví držátko a taki má na tom ňákí mašlički, a pak sou ti
193 koledňici. A začíná to tak, že ta matka, diš už si to fšechno připraví, hudebňici začnou hrát, a
194 ona Červená rúžičko to se hraje pořád dokola, to je heská melodije. A ona jdou a ted' ona hod'í
195 ten cep na zem, voni fšichňi jako první ten richtář a pak fšichni uđelaj to kolečko. Ten richtář
196 řekne – Vážená matko, gdiž si nás do toho kolečka zavedla, tak nás z toho kolečka zase
197 vived'.“ No a vona zase zvedne ten cep, a řim začnou hudba hrát, a de se od chalupi
198 k chalupje. A to je čest. (...) Se jim ňeco nabídlo, ňehde jim dávali, no a já si pamatuju
199 štamprlata mňeli to spočítaní. Múj bratr bil ten večer nakulenej, já sem řekla, že takhle to
200 nemúže d'elat a mamijka to taki tak řekla. Prost'e večer bila zábava, on bil mrtvej z toho, jak
201 fšechno vipil do dna. No tagže takhle ňák. A ted' nabídnete a dostávali na řech chalupách bili
202 uzení šunĵki. Ešće bil halapartňík, ten mňel takovou jako tičku, na tom bil takovej bodec a na
203 tom bilo to uzení. (...) No a to bilo s muzikou, večer bila muzika. A ešće se vjetšinou tančilo,
204 zrovna tak jako na posvíceňi se tančilo druhej den, a d'elalo se, nebo nenene vono to končilo
205 mislím ňejak tou Popelečňi středou. To znamená, utlo se to v púlnoci, a bil popelec. A to je
206 velkej púst od masa. Tagže tohleto se tadi fšechno dodržovalo.

73:13

207 Právje na ti dožiňki se právje taki vidrbalo. Ale hlavňe předřím se peklo. Peklo se koláče
208 fšelijakí prost'e velkí posvíceňskí koláče, potom ti sou teda velkí. Posvíceňi bilo až na
209 Marřina v listopadu. No tak se šlo... ráno do kostela. Kostel bil narvanej. A tam prost'e pan
210 farář, taki simpatickej, jak nás d'eti ved od malička. No, a tagže se ráno šlo, a šlo se na pouř,
211 odpoledne se přišlo se domú, a uš bilo prost'e ňák vařeno, protože bila raňi mše a velká mše.
212 A mamijka šla na raňi mši. (...) Mi sme přišli domú a vobjedvalo se, a bili pak ti koláče. A uš
213 odpoledne začala hrát v místňím host'inci hudba, tagže mlad'í sme tam šli a starší ti až večer
214 až nakrmili. A diš bilo posvíceňi, tak posvíceňi to bilo tak, že muselo bejt sklizeto , včetně řipi
215 do toho listopadu. A pekli se opjet koláče, řekla bich ešće víc jako, ale husa na Marřina. A
216 gde nebila husa, bila alespoň kachna. A to vám mužu říct, že jako diž se to propíchlo, tak
217 z toho teklo to sádlo, a to namazat pak na chleba. To bilo ňeco úžasňiho. (...) No jinak, MDŽ

218 aňi nebilo, ale svátek matek bil. To bil taki velkej svátek. To sme bili vifiknutí mi d'et'i,
219 vidrbaňi. A hlavne sme bili vizdobeňi kreprovím papírem. (...) Prošli sme fsí jako vesňicí
220 takovej prúvod, což plno lid'í zase koukalo. Nenechal si to ňigdo ujít. Bila besídka ve škole, a
221 pan říd'ící nastudoval krásní představeňi, gdi vám múžu říct ňeco nádherního. S paňi říd'ící,
222 voňi bili bezd'etní, bidleli f tej škole a ta škola mňela dvje třídi. Ale diž já sem choďila, tak jen
223 jednu třídu, a bila to jednotřídka, to znamená od prvňi třídi do pátí. A jak sem bila takovej
224 špunt, tak já málem t'em páťákúm vikala, přitom to bili vjetší klucí. Vjed'eli sme fšechno. Diš
225 ňekdo zlobil, tak já sem přišla domú a já sem řekla: „Mami, mami, Franta Kadlecú dostal
226 černím dřífkem.“ A mamiňka řekla: „A co proved?“ A já: „Lhal.“ A mamiňka řekla: „Hm,
227 víš, lhát se nesmí.“ Prost'e, Franta Kadlecú dostal a to každej přišel domú a řek.

83:32 Vy jste začala tím masopustem, a k těm Vánocům jste se nedostala.

228 To posvícení bilo v tom listopadu a pak bili Vánoce. A Vánoce ohromně fajň, protože
229 předtím mňeli ten advent. (...) Ti Vánoce bili tak, že se prost'e před tím bil Mikuláš. A mi
230 d'et'i dlouho vjeřili na Mikuláše. Mikuláš choďil opravdu svatej, choďil Mikuláš, and'el a čert.
231 Já diš sem dosáhla určitého vjeku, tak sem d'elala and'ela, a choďil s náma pan učitel Vrchota.
232 Pochopitelně, před tím jsou ti Barboki, Lucije. Vánoce, to se peče cukroví, hlavne se uklízí na
233 ti Vánoce, ale vjetšinou je ten hrubej úklid ud'elanej. Koupí se kapri. (...) Ti bili eš'te ve vaňe,
234 a dokonce i v trokách sme to mňeli. (...) No a mi před t'ema Vánocema hrozňe dlouho vjeřili
235 na Ježíška. Předtím ja psala dopisi Ježíškovi, protože sem nejstarší, tak sem umňela psát a
236 dokonce můj brácha ten psal strašňe težce jako. Pan říd'ící říkal – ti nepíšeš, ti riješ, ti ořeš!
237 Tak já to psala. Co fšechno mi sme si vimisleli, od knížek, oblečení, a tak dále. A mamiňka
238 koukla, že fšichňi soustřed'eňi jak já to píšu a říká – Hele, nepřeháňejte to. To abi se ten
239 Ježíšek strhal. A já naivňi sem promluvila, obhajujíc tenhle akt tím, že sem řekla – Mami, diť
240 je lepš'í at' nám to přinese Ježíšek, než abiste to museli vi kupovat za peňíze. Dlouho sme
241 opravdu vjeřili, a je to dobře, že se takle vjeří. Dopisi sme dali za vokno. Dopis druhej den tam
242 eš'te bil. Tak sme bili smutňi, a mamiňka říká – Pošta přece choďí dva dni ňegdi i tři, a
243 Ježíšek toho má hodňe. Pochopitelně, že sme fšechno nedostali, ale dicki bila knížka a dicki
244 bilo ňeco krásního. Diž bil ten Št'edrej den, jako že přes ten Št'edrej den moc nejíst, abisme
245 vid'eli zlatí prasátko přes ten den. Mamiňka vivařovala kapra na modro. Fšechno bilo takoví
246 jako, naši se chovali normálňe, jen mi prost'e sme ňeco cht'eli. No diž bil večer, tak se ud'elal
247 stúl, ubrus, tam se dali tihle vjeci. Hlavne sme mňeli jeden chod bili šiški. A ti šiški sou
248 jednak bramboroví, tohleto bili pečení šiški s kinutího t'esta a dávalo se na ňe mák, ale takovej

249 sirup. Ale hlavne to bila zdržovačka. Šiski sme nemňeli rád'i, pretože taťínek to zase
250 vichutnával. To asi maminka d'elala kvúli ňemu, pretože on je miloval. To bila taková doba,
251 než to taťka sňed. A pak kapr smaženej se salátem a pak čaj s ňákíma vjecma, cukroví a tak.
252 Ale po tom kaprovi, to bilo zajímaví, já si ňigdi nevšimla, že ňák taťínek odešel. A najednou
253 mi sme uš vjed'eli, že ten kapr jak je uš sňedenej, tak že bi tu mňel bejt ten Ježíšek, no a
254 konečne teda zazvonilo. ňegdi bud'ík, ňegdi oprafdu zvonek, a najednou se tam objevil
255 taťínek. To znamená, že to zapálil. Stromek náádhernej. (...) No a pak se šlo na púlnoční, to
256 znamená, mi sme farnost asi štiři kilometri, tagže se šlo do toho kostela za rúzního počasí, taki
257 za fujavice.

Přepis nahrávky č. 3 – Střední generace

Vysvětlivky: *AF* → *Autorka*, *TS* → *Mluvčí*

0:19 Povídáme si o tom, jak se přestěhoval do Českých Budějovic

258 Jo tohle. No tak co, tak gde začít. Tak asi co si říkala první. Jak sem se dostal do Budějic?
259 Jednoduchí. Kvůli práci. Tagže tohlencto. Mňe Budějce nebili cizí, protože já sem tadi
260 vlastně choďil do školi na stavárnu. Do dneška pořád tak ňák fakt nechápu, jak sem dokázal
261 vodmaturovat, protože ti štiři roki jako docela šilenejch záležitostí. Ale podařilo se. No a pak
262 co.. Pak sem se vrátil. To sem furt dojížděl, protože samozřejmě Krumlof to sme bidleli. A
263 tam vono, Budějce takoví předmňestí Krumlova, tohlencto. Tagže je to kousek. A furt tam
264 ňeco jezďilo. Tagže sem jezďil zpátky. Pak sem skončil školu. Začal sem pracovat u
265 památkářů f Krumlovje. Pak sem šel na vojnu. A vrátil sem se k památkářům zase spátky.
266 Jenomže už mi neslúbili, oňi nejdříf, jak sem skončil školu, já sem skončil, v sedumnácti sem
267 maturoval, jo, tagže. A hned šel k památkářům a voňi – jó dobrí, tak tadi začneš mistrovat.

7:53

268 *AF: Tak přece jenom seš srcař krumlovskej. Máš k ňemu vztah. Zajímáš se o tu historii a*
269 *podobně.*
270 *TS: To jó no. Tak já říkám, už sem Krumlovák, kerej přespává v Budějčích. Ale já mám*
271 *Budějce rád. Ti mi toho dali taki hodně. Hodně známejch. Hokej vlastně. Dvacet let sem*
272 *choďil na hokej. To taki bilo budvárek, dobrí piľko. F tej dobje vlastně já sem to začal pít.*
273 *Tak sme mňeli to krumlovskí, to se nedalo pít. Pokud si človjek nechťel vičisťit střeva. Teď*
274 *tam našťestí pivo máme dobrí. Co, školu mi dal. I gdiž sme říkali, nevim jak sem, ale povedlo*
275 *se to. Na to se historie neptá, prostě papír je. Bidleňi vlastně. I ti láski. I ti rozchoďi. A co, to*
276 *k tomu patří. No, tagže spokojenost no. Jó f pohoďe. Budějce mám rád, ale prostě sem*
277 *Krumlovák, no. Takhle, jag bich to řek. Já si z Budějic múžu d'elat srandu, ale jak si přede*
278 *mnou začne navážet ňegdo jinej, tak vistartuju.*

20:38 A když srovnáš slavení Vánoc, když ty si byl dítě a teď jak třeba slavíš?

279 (...) Nebil sem k tomu vedenej. Jak sem bil s tí, jak sme bili rozvedení a bili sme vlastně
280 s mámou. Tagže ňák ti tradice jako ti staročeskí, ti se u nás moc nedrželi. Tagže f tomhlectom
281 ohledu na ti Vánoce nevzpomínám. Sem tam se poušťeli takoví ti loďički samozřejmě, to jo,
282 ale jako ňigdi sme si nespívali koledí. Já nevim, jestli to třeba lidí d'elaj. Ale nechod'ili sme
283 aňi na púlnoční. (...) Drželi se samozřejmě ti základní jako kapr, zlatí prase. Chod'ili sme do
284 mňesta se d'ívat na medvídky jako všichni Krumlováci. To eš'ťe nebili oficijálne ti medvjedí
285 Vánoce. No co, zvoneček, stromeček, dárki, pohádki, cukroví. Tagže sme nevistupovali ňák
286 z řadi.

43:02 Povídáme si o čundrování

287 No ňegdi se stane, že virazíme na čundr, a hned první večer se to uplňe tak celí překope. Že se
288 de uplňe ňekam jinam, jo tohlencto. Nebo já nevim. Jednou mi klucí stáfkovali. Se mi
289 rozeseďeli f hospoďe. Já sem přišel a říkám: „Tak jó klucí, tak támhle pudeme jo, Lenora¹⁴,
290 kritej most richle jo, pak támhle tři kiláčki přírodou Šumavou pudeme na Soumarák¹⁵.“ Tam
291 sme mňeli přespat. A voňi tak na mňe koukali u toho piva: „Tak hele, s celim mostem d'í do
292 prdele. Mi sme zjist'ili, že na ten Soumarák jede vlak. Tagže si teda dáme eš'ťe pár pif, a pak
293 pujdem na vlak.“ A ja říkám: „Joo, dobrí, f pohoďe.“ Tagže je to vo tej pohoďe. Ale bilo to
294 heskí. Sme se trošku picli. Tak co, tak sme se picli. Sedli sme na vlak a bilo to.

65:36 Vaříš si doma?

295 Vod tí dobi co sem sám, tak ne. Protože mňe to nebaví. Nebaví kuch'it sám pro sebe. To je
296 pro mňe ztráta času. (...) Já nejsem aňi tak ňákej gurmán. Já aňi nedokážu voceňit, jestli to je,
297 já nevim, tenhleecten kousek mladého bíčka z tohodlenctoho chovu nebo jestli je to ňáká tuhá
298 kráva támhle vod vedle. (...) Já mám rád takoví chudí jídla, tohlencto. Miluju cmundu.
299 Zelňáki. A ti francouskí brambori miluju. (...) No, a mi s kolegou z práce, mi sem vjetšinou
300 chod'íme na objedi. A gdiž sou tu trhi, a von má rád taki cmundu. Tak dickí říkáme: „Hele,
301 tak co, pudeme na vánoční cmundu dneska?“ Už máme vichitanej tadi, gde je stánek dobrej,
302 gde d'elaj dobrou cmundu. Tak si k tomu dáme ješ'ťe vánoční kroužek a jdeme do práce. (...)

¹⁴ obec v okrese Prachatice

¹⁵ Soumarský most, okres Volary

303 Já mám rád úplně ti klasický. Fakt jenom običejnou chudou, žádní kouski uzeního, žádní abi
304 to bila nějaká kapsa ještě se zelim. Nebo v Pelřimovje dělaj ti řízki. Něc, prost'e klasickou. Jako
305 samozřejmňe chutná mi fšechno s tou cmundou, to na sto procent, ale ta klasika je prost'e
306 klasika. (...) Vono třeba, ti Pelřimováci do tí cmundi dávaj třeba i ňivu. To je taki dobrej
307 nápad. To mi taki šmakuje tohlencto. To se tadi moc nevidí. To sem jed naposled, poprví a
308 naposled, vlastňe v Pelřimovje. Ňigde jinde sem to nevid'el, ale to je taki šmakuláda.

Přepis nahrávky č. 4 – Střední generace

4:40 *Povídáme si o místě, kde se nacházíme*

309 Tadi mi taki bilo dobre. Nebil to Klub malích pivovarů¹⁶, ale menovalo se to Átrium. Zase
310 deset let spátki. Tadi bili neskuteční pařbi, protože kamarát tu d'elal kuchaře. Druhej kamarát
311 piŋgloval a kamarátka tu d'elala jakobi, tadi bila recepce. Tadi bili recepční, bil to hotel. Pak
312 vo to mňel zájem a von to asi mňel i a prodával to Klika. Slepí rameno, jestli vám to něco
313 říká. A prodal to asi tadihle tomu ňákímu sdružení, jestli je to sdružení tadihle ti malí
314 pivovari. Tadi bejval kulečnickovej stůl totiž. Chod'ili sem chlapi na kulečník. Dole televize,
315 takoví ti sportovní přenosí, jak chod'íte na hokej, tagže víte vo čom to je. Gdiž je mistrofství
316 svjeta v hokeji. Ale to bilo f dobre, gdi proti Švédům chital Hňilička. To si vemte gdi to bilo,
317 jo. (...) Takhle, já říkám, že nepiju, piju. Dojdu si na tři ke Koňíčkoví¹⁷ s kamarádem. Jako
318 sed'íme spolu, ale pro mňe tři piva sou na tři hod'ini. Joo. Žádnej píč nejsem. Von si dá
319 šumafskou topiŋku.

9:46 *Povídáme si o rodném městě*

320 Néé, já bich ňikam jinam nešel. Znáŋ ňekolik mňest jako. Ale narod'il sem se tadi a to je
321 srdeční záležitost prost'e. Já sem nad t'im přemejšlel, než sme sem šli, jako co vám budu
322 povídat. Chod'il sem do školi f Plzňi. Znáŋ Plzeň. Jezd'im do Prahi na školeňi. Znáŋ Prahu.
323 Rod'ice sou z Prahi. Jo, mi sme za babičkama, strejdama jezd'ili do Prahi. Jezd'im do Krkonoš.
324 Ale Buďejce sou Buďejce. Z rúzních stran. Já sem, jedu na Srubec¹⁸ a koukám na Buďejce.
325 Jedu na Hosín¹⁹ – koukám na Buďejce. Prost'e takoví ti pohledi tadi. (...) ňikam bich nešel.
326 Joo, šel, do Alp. To se mi strašně líbí. To já tadi ti víhledi, nejenom že mňe berou rozhledni,
327 ale tihle víhledi na tej rozhledně bich vidržel hod'inu dvje koukat se do prostoru. (...)
328 Oprafdu, nevimňeňil bich.

¹⁶ Restaurace na Husově třídě v Českých Budějovicích

¹⁷ Restaurace na Žižkově třídě v Českých Budějovicích

¹⁸ obec nedaleko Českých Budějovic

¹⁹ viz poznámka 16

15:16 Povídáme i o práci

329 To je uplňe jednoduchí. Protože sem z nádražáckí rod'ini. Jenom, zase sem o tom přemejšlel,
330 gdiž se naznačovalo, vo čom tadito povídání bude, jenom mamka neđelala na dráze. Ďeda,
331 babička, táta, strejda, teta fšichňi. Jenom mamka bila d'elnice tadihle, mmmm, vedle kasárni
332 nákej sportcentrum. Tam se d'elalo vázáňi na liže. Jo, tagže vobičejná, kompletovala takoví ti
333 brzďiče. (...) Taki sme se dneska o tom bavili zrovna f práci, jak prost'e vod pjet'i let sem
334 mňel jasno. A to sem ti mašini aňi nevid'el. I gdiž ji říd'íte. Ale to bilo, táta řek: „Votoč
335 volantem vo určitej počet.“ (...) Tagže do Čtiráku do školi. Za mňe do vosmički jenom.
336 Končilo to vosmou třídou. No a nastoupil sem do Plzně na tři roki železniční učiliš'e. Pro
337 mňe to bil sport. Škodofka Plzeň²⁰. Chod'ili sme na hokej. Ted' dete na Motor²¹ a voňi tam
338 vihráli devjet štiři.

26:20 Podíváme i o slavení májky a zabijačce

339 Tagže rozvíjím májku. Tagže májku uđeláme, pripravíme. Né každej múže kolem vobjeda,
340 tagže vjetšinou k večeru se scházíme. Staví se máj. Rozđelá se voheň. Pije se pivo. Něco se
341 vopeče. Nákí maso se uđelá. I guláž sme schopňi uđelat f kotlíku. Takoví to visloveňe, že se
342 tam človjek řeší. Mi tomu řždicki říkáme ráj na zemi. Je to vlastňe kamaráda táta nám jakobi
343 pučí kus zahradi, gde si múžeme d'elat co chcem. Konkrétňe Šejbi²². Sedum barákú. Na konci
344 Českí republiki. Ňikomu nevaďíme. Rachot Ňikomu nevaďí. Vesmňes to sou chalupi, kam si
345 jezďí Buďejčáci vodpočinout. Pak taková zabijačka. Ta mňe taki baví. Já koukám a rad'im. Já
346 jako a koštuju. Sem koštíř. Tam jako, abich já bil nákej kuchař nebo ňeco. Nákej řezňík
347 nejsem, ale dokážu porad'it. Já sem takovej ten kašpárek. Já každímu přeju, ať se mu to
348 zadaří. Řeknu mu, že sem jeho faňklub, a že nesmí zklamat moji d'uvjeru. (...) Ovárek.
349 Tlačeňka se d'elá. Jitrňice. Jelítka. Takhle, ono to neňi visloveňe domáci. Vono se to d'elá na
350 náfsi. Prost'e vesňická zabijačka. Hraje tam muzika. Takoví to dáme si štamprdličku.

²⁰ Plzeňský hokejový klub – HC Škoda Plzeň 1929

²¹ Českobudějovický hokejový klub – ČEZ Motor České Budějovice

²² Část obce Horní Stropnice v okrese České Budějovice

32:40 No dobře, a když jste byl dítě, jak jste slavili Vánoce s rodičema?

351 S rodičema, se ségrou naše Vánoce. Vemu Štredrej den. Stromeček z Blanského lesa
352 z Kráseřína vod pana hajního. Jedlička. Na tu dobu nedostatkoví zboží. Tenkrát se vlastně
353 stromeček vozil na střeše. Musel človjek mít útržek, že ho koupil, abi nebil vobviňenej s toho,
354 že ho užíz v lese. Tagže uplňe doma, do stojánku, nazdobit, připravíno. Ťím to nekončilo,
355 protože sme jeli k babičce do Černého Dubu²³. Tam to bilo připravení pro nás, pro d'eti.
356 Bratráňki a sestřeňice. To bil takovej den Štedrej večer, gdi se vlastně ťi příbuzní scházeli
357 tam. Né do večere, to sme se zase rosprchli. Ale ti přípravi d'eda s babičkou nechali na nás.
358 (...) Chod'ilo se do lesa. Dávalo se zvířátkúm, takoví ti zviki uplňe normální. Protože je to
359 vesnice. Babička to cht'ela. Mi sme nemňeli problém. Človjek se oblek, šel do lesa. Bejval
360 sních úplňe normálně. Koulovačka. I si ted' vibavuju vlastně, že se chod'íl hrát hokej na
361 Štedrej den. To už taki dneska neňí, abi bil let. Takovej št'edrovečerňí hokejčiek i jako d'eti i
362 jako dospjelí. (...) Večer sme se rozjeli k čekáňí na Ježocha. Furt stejní. Mamka u plotni. Mi
363 se ségrou nedočkaví, gdi budou dárki, gdi bude zvoneček. Ale jako každí malí d'ít'e i se
364 segrou sme vodhalovali f předvánoční dobje, co dostaneme za dárki. Šmejď'ili po skříních,
365 pod postelí. (...) Mi sme dostali d'eckí telefoni, a se segrou sme si štrnáct dní před ťím volali,
366 jo. A víte co se nám stalo? Von se nám jeden rozbil. Spadnul. Rozkřáb se. Jako pitomci ho
367 složili, dali do bedni a mamka bila nešť'astná s toho, že vlastně koupila rozbitej. Ňigdi sme ji
368 to neřekli. Už ji to aňi neřeknem. Bila s toho hodňe smutná. A ona vjeřila f to, že si to
369 prohlížela. A dobře to prohlídla. Vúbec ji nenapadlo, že d'eti, jako fšechni d'eti. Gdiž nejste
370 pr'e, jo. Pr'e. Gdiž nejste pr'e, ste v ňákim, tak víte, že dárki nekupuje Ježíšek. (...) To ste
371 cht'ela Ježíška, ješt'e vjetší zážitki mám s čertama. Protože dicki na čerta táta chod'íl na Jiskru.
372 Von ňigdi nešel na pivo, ale jenom na čerta šel na Jiskru²⁴. *Ňejaká tradice?* No, nebila to
373 tradice. Toťiž, já vám chci říct, že vzal kožich ze skříně, čertofskou masku. Za dveřma se
374 voblík, nechal nás jakobi bejt. A za pjet minut zazvoňil, že je čert. Jenomže Jirka je velká
375 hlava, a vodhalil sem, že má pantofle jako táta. A říkám: „Básničku ťi neřeknu čerte, protože
376 máš tátovo bačkori.“ (...) **49:42** Zapomňel sem na ňeco. Nelili sme olovo, ale poušť'eli sme
377 loďički. Frant'íšek na plotně. Purpura, jo, na tom železním tácu. (...) Mamka připravila jídlo.
378 Víte co se dodržovalo? Zlatí prase. U nás jako hodňe dúsledňe. Dooprafdi. Fšechno bilo
379 uďeláno. Hodňe dlouho sme na to hráli. Vodjeli sme prič. Ohledňe prost'írání – klasická ribí
380 polífka, do toho ten rohlík ti kost'ički, jako se to d'elá. Je to dobrí. Ňigdi sem to nemňel. Salát

²³ Část obce Homole v okrese České Budějovice

²⁴ Restaurace v městské části Čtyři Dvory, České Budějovice

381 a riba. Tagže s tohodle sem mňel jenom ten salát. Ribí řízek mi vodebral táta, s tím, že
382 nedostanu žádní dárki. Tagže brekot, jo, protože mňe tímhle jakobi šikanovali. Samozřejmňe,
383 že sem dostal dárki.

64:28 Jaký jste kuchař?

384 Velkej odborník. Žádnej. Já si tak jednou uđelám guláš. Nejssem kuchař. Hovjezí guláš.
385 Protože se koukám na televizi. Na Polrajcha. Na Zdendu. To je můj velkej guru kuchařskej.
386 Ne, to *Ano, šéfe!*²⁵ mám hodňe nastudovaní. Do vopravdi. Ale tohle je ještě vod táti, gdiž bil.
387 Mi sme bidleli spolu. To bil hodňe dobrej kuchař. Jako to sem se naučil. Von bil takovej ten
388 hospodskej. Katúf šleh. Guláže. Různí guláže. (...)

86:34 Znáte nějakou jihočeskou specialitu?

389 Jihočeskou? Visloveňe? To mňe nenapadá vůbec nič, jako. Co bi bilo visloveňe jihočeskího.
390 Cmunda po kaplicku. To je visloveňe jihočeskí. To jsou bramboráčki se zelím a uzením
391 masem. To nigde jinde neňí. *To biste se d'ivil.* Takhle, je, ale je to tadi votud. Je to strašňe
392 dobrí. I gdiž je to po kaplicku, tak je to jihočeskí určit'ě. Nebudeme řešit ti pikadori a takoví
393 ti. Takhle, to neňí jihočeská specialita, to je jen jinej názef. Ale cmunda po kaplicku to je
394 visloveňe tadi. To bi i Zdenek koukal. Voňi to znají, ale prost'ě je to tadi.

²⁵ Televizní reality show, kterou vysílala Prima TV. Hlavním aktérem byl uznávaný gastronomický odborník Zdeněk Polhreich.

Přepis nahrávky č. 5 – Nejmladší generace

0:24 Když jsi byla mladá, s čím sis hrála? Kde sis hrála? Jak si trávila prázdniny?

395 Tak jak říkala babička, tak jsme fakt bili takoví hodně jako domácí. Bili sme furt tam. A bili
396 sme tam teda ti bratránci, ten Mireček taki, a Lukáš a Dúša. No tak sme bili o těch
397 prázdninách právě, že to, že mamka mohla normálně chodit do práce s tátou. (...) No a
398 nejvíc sme skládali právě pucle s babičkou, a pak sme hráli, diž sme bili trochu vjetší, mňesto
399 jméno. No, ale to vždicki vihrávala ségra, no ale třeba tu babičku sem porazila nebo mňe spíš
400 nechávala. (...) No tagže to bilo fajn, no a né že bichom tam ňák mňeli hodně hraček. Spíš
401 mezi sebou sme si hráli. Ďelali sme si ti buňkri a takhle. Ségra jednou s bratránkem tohlencto
402 sme štípali dříví. No, a von bil fakt hubeňouček, že jo, tak máma jen viděla jak má takhle tu
403 sekeru, klepe se ňe, a ségra mu drží ten špalek. (...) A pak, ale to už sem bila vjetší, diž mi
404 bilo dvanáct třináct, sem začala chodit na to hřiště. Hráli sme tam jako fotbal a to. A ten
405 jeden kluk, Hoďánek právě, přišel do toho obchodu a prodával tam. Za tím sme tam potom
406 chodili a stáli takhle v těch štrnácti žejo, to tam chodili tři koňáci heskí. Tak sme tam bili celí
407 hotoví, já celá červená. No tak to bilo fajn. (...) No a potom jako klasika. Že sme skákali
408 gumu, panáka a takhle veňku ti hri. (...) No a potom ještě sme chodili s babičkou na takoví
409 procházky kolem Srňína. A tam bila, já nevím, potůček a jako taková strouha řekňeme, gde
410 bilo třebas půl metru vodi. No, a já sem mňela ňákou těžší hlavu a já se furt nakláňela
411 nakláňela pro ňejakí políňko, tak sem tam spadla. Zahučela do tí vodi. (...) Já sem pak jednou
412 tohle, to sem spadla, jak má babička tu zahrátku do návsi. Tak sem upadla z vokna, sem si
413 zlomila ruku.

9:05 Povídáme si o Vánocích

414 K nám chodilo, co si tak jako pamatuju, tak k nám chodil d'eda s babičkou. No mamka z toho
415 má hrozní nervi. Protože d'eda mňel dicki ňákej problém. Jo, že salát bil moc bramborovej
416 nebo málo bramborovej, že moc velký kusí těch brambor. (...) No, a potom, gdiž sme bili už
417 trošičku vjetší, třeba já nevím, f'ech třeba dvanácti třinácti, tak sme večeřeli dříf, a chodili
418 sme pješki do Koruni na mši. Tak to bilo heskí. (...) Tagže sme jako že šli nekam na
419 procházku, a diž sme přišli, tak bil ozdobenej. A potom štiřiadvacet bili v Krumlovje
420 Medvjedí Vánoce, ono je to možná eště ted'kom, já nevím. Tagže tam sme jezdili právě
421 vždicki s tátou, a diš sme přišli, tak tam najednou bili dárki. Že už tam ten Ježíšek jako bil. No

422 a mi sme si se ségrou dicki sme si říkali, joo budeme držet zlatí prasátko a takhle. No
423 jenomže, že jo, ti arabeski a takhle na tom stromě. No, tagže sme to nigdi nevidrželi. A taki
424 sme rozbalovali dárki dříf než jako zazvonil zvoneček. ***A dodržovali jste nějakí tradice ti***
425 ***típicki vánoční?*** Hele, dávali sme si tohlencto, tu, no nevim, jestli to je tradice, šupinu pod
426 talíř, abichom mňeli jako peňízki. A potom tonhlencto, pak jako kapra, že jo, to sme jedli.
427 Snažili sme se to zlatí prase držet, to ne, to nevišlo teda nigdi. A je pravda, že jabko to sme
428 taki krájeli, to diš sem bila menčí tak do desíři. To taki nevim, jestli je tradice, ti plovoucí
429 svíčki sme zapalovali. A nigdo nesmňel stát od stolu, to jo. Ale třeba sme nigdi nepoužívali,
430 tu, že bichom mňeli jednu židli třeba navíc, dibi něgdo přišel. To sme nigdi neďelali.

16:13 A Velikonoce?

431 Pro mňe to bilo uplňe hrozní. Jo, já fakt nesnášela, i ten masopust sem nemňela ráda. Že cizí
432 lidí přijdou a já nevjeděla, jak se mám chovat, jo. Protože oňi chťeli tancovat tohle, a já sem
433 se schovávala do sklepa, protože sem s nima nechťela bejt. No a potom, i mamka d'elala, že
434 nejsme doma nebo sme vodjeli. No a to samí i na ti Velikonoce, sem si říkala, no tak jako co.
435 Ted' voni přijdou, ted' mňe chcou višvíkat, že jo, a co já. Mám tam stát nebo mám utéct.
436 Tagže sem potom už ani neotvírala. Jako vajíčka sme barvili. Beránek taki bil, to jo. Ale jako,
437 táta třeba přišel nebo strejda z Koruni, že třeba přišli jako abi nás višvíkali, ale abichom to
438 nějak ekstra prožívali, to ne.

35:11 Povídáme si o vaření a jídle

439 Třeba gdiž jedeme k babičce, tak jako diž něco vaří, tak je to uplňe supr. Vona umí třeba ti
440 tenisáki a g tomu ud'elá ten žahour a takhle. Má to fakt jako víborní. Teda jakobi kinutí
441 knedlíki, že se polejou. Mi tomu říkáme, nebo já tomu říkám tenisáki. Tak to má jako báječní.

57:57 Povídáme si o psech

442 To sem si říkala, že budeme muset, pořídít asi nějakího vjetšího psa. I gdiž třeba pošťački
443 říkali, že jako ti se jich bojí. Že gdiž vidí jak šťekaj a takhle, že bi dovnitř jako nešli. A pak

444 tadi jednou přijel kolega ještě s kolegiňí a šli jsme v právjí na Klet²⁶ pod lanofkou. No, a
445 Lupina²⁷ ta ho jako rafla trošku přes kalhoti.

²⁶ nejvyšší vrchol Blanského lesa, 1084 m. n. m., nedaleko Českého Krumlova

²⁷ jméno Markéty psa

Přepis nahrávky č. 6 – Nejmladší generace

0:15 Povídáme si o seznámení rodičů

446 Von tadi začal pracovat. Začal se učit česki. Pak v práci narazil na známejch taťku. Dali se
447 spolu nějak do řeči. No a vlastně ňák táta se mu zmínil, že pojede do Polska, za rodinou se
448 podívat. No a vlastně, d'edula cht'el, jestli bi mu nekoupil vařečki. No tak on tak nakoupil
449 vařečki. Pak se ptal, pro koho to má. No a d'edula mu řek, že to má pro ceru, což ho zaujalo.
450 Že to cht'el předat jakobi osobně. No a potom k němu přijel, potkal mámu, a už to bilo. (...)
451 Bidlíme v Nových Hodějicích²⁸. Taková menčí vesnička, a pak se to připojilo k mňestu.

3:17 A Vánoce? Jak slavíte nebo slavili jste?

452 Si pamatuju, že gdiž sme bili malí, tak sme jakobi d'elali pár t'ech zvikú, jako rozkrojit
453 jablíčko. Potom ňákí ořechoví loďički na vod'e. Mám pocit, že sme jako skoušeli i to olovo,
454 ale že to nějak viprsklo. Tak vod toho se upust'ilo. Ale čím sme prost'e bili starší, t'ím to
455 jakobi tak ňák opadávalo. A ted' jak sme fšichňi dospjeli, a nemáme jakobi malí d'eti, tak to
456 prost'e nějak neřešíme. (...) No, gdiž sme bili malí, tak to probíhalo tak, že, si pamatuju, že
457 vždicki máma lítala jak sbjesilá na Štedrej den. Fšechno muselo bejt t'ipt'op. Jako d'eti malí
458 klasika. Zapli se pohádki, čučeli sme na pohádki. Užírali nějakí to cukroví. Pak sme šli jakobi
459 do jídelni k večeři. Pak sme se nadlábli. Něgdo se dicki vipařil za zádi, zazvonil zvoneček.
460 (...) Pak jenom vim, že bábina ta pekla ňákí ti pracni a takovíhle to klasickí jakobi s t'ech
461 dřívjejších dob.

9:26 No, a jak jste trávili dětství? (...)

462 Si pamatuju, že sme jako lítali jakobi pořád jo. Kousek od baráku bilo přímo d'eckí hřišt'e.
463 Gde bil velkej plac pro ti fotbalisti. Trošičku bokem tam bili nějakí, taková ta zemňekoule,
464 jestli si pamatuješ. Různí prolejzački, houpački. To vim, že sme tam nějak furt lítali. Nebo
465 sme hodně jezdili na kolech. Pak sme přilítli ze školi, schoďili aktofku a leťeli sme na kola.
466 Kousek vod baráku tam máme... No, jak se to tam menuje. U Špačkú! Tam je jakobi jes. Tam
467 sme dicki lítali přes tu vodu a nějakí kraviňki sme tam vimíšleli. (...) Celkovje ráda

²⁸ bývalá samostatná obec, v současné době okrajová čtvrť Českých Budějovic

468 vzpomínám na to d'ectví, protože sme vjetšinou bili s bráchou pohromad'e. Že sme negde
469 lítali. (...) Ťim, že on bil starší, tak m'ne m'nel na jako povel. Tak to chudák vodnes, že prost'e,
470 já sem furt za ňim lezla, taková ta ftírka. Chudák, cht'el ňekam sám s klukama, tak vječne
471 m'ne m'nel za prdelí. (...) Ňejak na tábori sme nejezd'ili. Akorát vlastně diž sme bili, tak to
472 bilo, protože voba dva sme chcíplí jako na astma. Tak sme bili v Počátkách. Tam bila ňáká
473 ozdravovna.

26:31 Co je tvoje nejoblíbenější jídlo?

474 Já mám hrozne ráda špageti a bramborovou kaši. Ale co d'eláme tipicki jihočeskího... Tu
475 cmundu, ten bramborák, pak sme tadi zmiňovali zelňáki, tak ti taki d'eláme. (...) Babička si
476 d'elala ti, jakobi vaření brambori, rosšt'ouchala a do toho zamíchala zelí. A jestli tomu říkala
477 kucmouch? Pak vím, že mamka si d'elá škubánki. Ale ta bábina asi tomu říkala kucmouch, no.
478 (...)

38:58 Povídáme si o zahradničení

479 Pleňí.. to je dicki taková zábavná činnost. Potom f lét'e se to musí zalívat. Prost'e každý den tam
480 lítáme kropáčema nebo konvema. Sekáňi zahradi. Pak na podzim jakobi zastříhat ňák ti
481 stromi. Pak gdiž přijdou ti první mrazíki, to fšechno obalit, abi to nepomrzlo. Pořád tam ňák
482 tak šaškuje na zahrad'e. Pořád tam je co d'elat.

53:26 Jak u vás probíhala ta zabíjačka?

483 Tak jakobi příprava, ňákí ti hrnce a takhle. Prost'e vohřát vodu. Pak se došlo pro to prasátko.
484 To se piclo. Pak se jakobi ňak spařilo, voškrabalo. (...) Pak se škrabali ti chloupki. Pak se
485 povjesilo za ti nožički. Se vikuchalo. Pak se to ňak porcovalo. Ňelali se ti jitrnice, jelita, tláča.
486 Pak se samozřejm'ne ňeco upeklo, sežralo hnet. Chlapi si dali ňákou tu štamprdličku. Pak se to
487 ňejak naházelo do pitlíkú do mrazáku a šlo se spát večer. (...) Mi sme to dicki d'elali u
488 známího, kterej nám jakobi domluvil se s našima, že vikrmí toho čuňíka. Tagže pak sme
489 k ňemu jeli jakobi do Volar. A tam se to celí jakobi u ňej na zahrad'e odehrávalo.

Dotazník

Informace o respondentovi

- Pohlaví
 - muž
 - žena
- Rok narození (např. 1980, 1989, 1993, ...)
- Nejvyšší dosažené vzdělání (např. základní, středoškolské s výučním listem, středoškolské s maturitou, vysokoškolské – Bc., Mgr., ...)
- Obec / město, ze kterého pocházíte?
- Kde nyní žijete?
- Zdržoval/a jste se dlouhodobě v jiné části republiky, např. při studiu či práci? Uveďte kde.
- Odkud pochází matka?
- Odkud pochází otec?
- Doplňující informace (Oblast odkud pocházejí prarodiče, případně další informace o oblastech, z nich respondentovi (tj. TY) předci pocházeli.)

Část 1

- Jak pojmenujete staré jízdní kolo, které není příliš kvalitní a slouží pouze k popojíždění v dané oblasti?
- Do čeho lze postavit bicykl (jízdní kolo) před obchodem / hospodou / úřadem?
- Na co tlačíte nohama, když jedete na kole?
- Jak říkáte podélné prohlubni na okraji cesty / silnice?
- Jak se říká mělké prohlubni s vodou na chodníku či silnici?
- Jak nazveme kus ledu, který visí např. ze střechy?
- Jakým kuchyňským náčiním přemístíme polévku na talíř?
- Jak nazvete silný, prudký či vydatný déšť?
- S čím se zalévají záhony, když není k dispozici hadice?
- Jak říkáte části česneku připomínající tvar měsíce?
- Jaká uzenina se opéká na prutu nad ohněm?
- Jak říkáte slané tyčince, kterou člověk obvykle konzumuje k pití?

- Jak se nazývá specifický typ jídla do ruky – do rohlíku zasunutá podlouhlá uzenina namočená do hořčice či kečupu?
- Co slouží k přikrytí hrnce?
- Jak říkáte bramborové placce smažené na oleji?
- Jak říkáte sladkému vánočnímu pečivu pletenému z pramenů kynutého těsta?
- Jak u vás obhrouble pojmenováváte nevychované děvče?
- Jak označíte vrchní část dámského spodního prádla?

Část 2

- Znáte frazém (ustálené slovní spojení) → Mít zadek / prdel jak Čtyři Dvory?
- Co je to *hapina*?
- Co to jsou *klubalky*?
- Kdo nebo co je *zelňák*?
- Co to znamená „*zberchat se*“?
- Co představuje pojem *kopice*?
- Co je *to calta*?
- Co označuje pojem *píglovačka* nebo *píglovat*?

- Znáte nějaké typické jihočeské slovo, které používáte či znáte? Uveďte a přidejte vysvětlení.

Obrazová dokumentace

Obrázek 1

Bilboard v Českých Budějovicích v 80. letech

Zdroj: FB – Historické Budějovice

Obrázek 2

Místní podnik v centru města

Zdroj: vlastní foto

Obrázek 3

Oficiální reklamní kampaň pivovaru Samson

Zdroj: <https://www.samson.cz/>

Obrázek 4

Cedule u obchodního centra

Zdroj: vlastní foto

Obrázek 5

Historické centrum města České Budějovice

Zdroj: <https://www.budejce.cz/>

Obrázek 6

Umění ve městě 2019 – Sokolský ostrov

Zdroj: vlastní foto